

De Rhetorica Veteri et Nova

Två dissertationer om retorikens
historia (1743 och 1746)

Utgåva av latinsk text i urval, översättning
samt inledning av Annika Ström

De Rhetorica Vetere et Nova

De Rhetorica Veteres et Nova

Två dissertationer om retorikens
historia (1743 och 1746)

Utgåva av latinsk text i urval, översättning
samt inledning av Annika Ström

Södertörns högskola
SE-141 89 Huddinge

© Annika Ström och
Södertörns högskola

Omslag: Jonathan Robson
Formgivning: Per Lindblom & Jonathan Robson
Tryck: Elanders, Stockholm 2018

Södertörn retoriska studier 6
ISBN: 978-91-88663-42-9

Innehållsförteckning

Förord	7
Inledning	9
Utgåva, översättning och kommentar:	
<i>De Rhetorica Vetere</i> , 1743.....	29
<i>De Rhetorica Nova</i> , 1746	53
<i>De Rhetorica Vetere</i> , 1743 – översättning	63
<i>De Rhetorica Nova</i> , 1746 – översättning	89
Kommentar – Författarens noter till dissertationerna.....	101
Bibliografi	129
Bilaga:	
Dissertationer om retorik med Petrus Ekerman som praeses	135

Förord

Denna lilla bok är ett resultat av forskningstid på projektet *Östersjöregionens akademiska kultur under tidigmodern tid*, under ledning av professor Erland Sellberg. Projektet ställde som syfte att på olika vis belysa den akademiska kulturen i Sverige under tidigmodern tid. Föreliggande utgåva av latinsk text med översättning och kommentarer av två dissertationer i ämnet retorik, 1743 och 1746 under preses Ekerman i Uppsala, utgör således en del av nämnda projekt.

Jag tackar Östersjöstiftelsen för den ekonomiska möjligheten att fördjupa mig i dessa intressanta texter, professor Erland Sellberg för förtroendet att låta mig delta i projektet samt för goda råd och läsning, professor emeritus Lennart Hellspong för intressanta diskussioner och korrekturläsning, och slutligen det högre seminariet i retorik vid Södertörns högskola för visat intresse för denna text. FD Johanna Svensson har granskat texten, samt givit mig goda råd kring editerings- och översättningsarbetet. FD Lars Nordgren har granskat de grekiska passagerna och hjälpt mig med översättningar, samt bidragit med teknisk kunskap när det gäller den grekiska fonten.

Annika Ström

Stockholm den 28 juli 2017

Inledning

När vi idag talar om akademiska avhandlingar tänker vi på gedigna böcker som bygger på flera års forskning och skrivande. Avhandlingar i humaniora omfattar normalt cirka 200 sidor och är skrivna utifrån en vetenskaplig och allmänt accepterad norm. De avhandlingar, eller dissertationer, som kommer att stå i fokus i denna text verkar ha rätt lite att göra med dagens avhandlingar. Dissertationerna speglar den dåtida normen för vetenskapligt skrivande och utgör lärdomsprov från den akademiska världen som den såg ut under 1600- och 1700-talen. De berättar för oss om den dåtida synen, d.v.s. under tidigmodern tid, på kunskap och ger oss även en inblick i ursprunget till vårt eget avhandlingsskrivande. Lindroth menar i sitt verk *Svenska lärdomshistoria, Stormaktstiden*, att dessa dissertationer, trots sin osjälvständighet och frånvaro av vetenskapliga nyheter, vittnar om rådande tanketraditioner inom den dåtida akademien och på så vis ger oss inblick i den vetenskapliga kulturen.¹

I fokus för föreliggande text står två dissertationer om retorikens historia, framlagda vid Uppsala universitet av magister Olof Lindbom, med professor Petrus Ekerman som preses. Det rör sig om två separata tryck, det första från 1743 och det andra från 1746. Dessa är två av många exempel på hur en avhandling om ämnen som rör retorik kunde se ut.² De två valda dissertationerna avhandlar som sagt retorikens historia och de ger därmed en inblick i hur den dåtida och därmed den då samtida synen på de tidigare författarskapen om retorik såg ut. Författarens avsikt är

¹ Lindroth 1975, *Svensk lärdomshistoria. Stormaktstiden*, s. 32.

² Nedan kommer en kort översikt att göras av andra dissertationer som tar upp olika aspekter av retoriken.

att presentera vad han kallar den gamla och den nya retoriken. Den gamla retoriken, som presenteras i trycket från 1743, är den klassiska grekiska och romerska traditionen, och författaren behandlar bl. a. sofisterna, Platon, Aristoteles och Cicero. Den nya retoriken, framlagd i trycket från 1746, är retorik från vad vi kallar tidigmodern tid, och här tar framställningen avstamp i 1500-talet och retorikern och filosofen Petrus Ramus (Pierre de la Ramée) texter och går vidare fram till sin egen samtid. Författarens avsikt var också att göra en djuplodande jämförelse mellan de båda tidsepokerna, med fokus på nackdelar och fördelar hos de olika retoriklärorna, men så långt kommer han inte. I den sista paragrafen av den andra dissertationen konstaterar han att detta inte hinns med då han har fått andra viktigare uppdrag och sysselsättningar. Då den andra delen av denna presentation av retorikens historia är en *pro gradu*-avhandling, kan vi anta att författaren nu var klar med sin utbildning och hade för avsikt att inleda sin bana som präst.

Att valet föll på just dessa dissertationer är till viss del personligt; retorikens historia och utveckling intresserar mig och har utgjort fokus i min retorikforskning. Ämnesvalet kändes också mer grundläggande och lämpligt som en utgångspunkt för att studera retoriken som akademiskt ämne under tidigmodern tid än en avhandling som diskuterar en specifik aspekt av retoriken. Syftet med föreliggande text är alltså att tillgängliggöra dessa två avhandlingar (den latinska texten och en översättning). Jag vill vidare kontextualisera dissertationerna genom att undersöka andra dissertationer i retorik och genom att beskriva det dåtida disputationsväsendet utifrån tidigare forskning. Det konkreta arbetet med dissertationerna kommer dessutom dels att ge insyn i dåtida syn på ämnet retorik, dels att synliggöra hur dessa dissertationer skrevs.³

³ Detta arbete är utfört som ett delprojekt i det av Östersjöstiftelsen finansierade forskningsprojekt 'Östersjöregionens akademiska kultur under tidigmodern tid', under ledning av prof. Erland Sellberg, och i samarbete med prof. Bo Lindberg, prof. Otfried Czaika, doc. Peter Sjökvist, FD Benny Jacobsson för att nämna några.

Dissertationsväsendet under 1600- och 1700-talen och preses Ekerman

Att på latin skriva och försvara dissertationer ingick i den akademiska utbildningen i Sverige under 1600- och 1700-talen.⁴ Denna sedvana kommer ursprungligen från medeltiden och de då rådande skolastiska strömningarna.⁵ Studenterna kunde disputeras för övnings skull (*pro exercitio*) och för vinnande av magistergrad (*pro gradu*).⁶ Disputationerna leddes av en preses, som kunde vara en professor eller annan lärare. Dessa tillställningar ägde rum på onsdagar och lördagar och kunde vara livliga enligt Lindroth. Såsom antytts ovan bjöd dissertationerna sällan på självständiga, vetenskapliga nyheter utan gick ut på att presentera och förvalta kända teser, fakta och vetenskapliga resonemang. Detta blir tydligt nedan då de våra två dissertationer analyseras.

En omdiskuterad fråga i sammanhanget är författarskapet. Var det respondenten som skrev avhandlingen eller var det egentligen herr preses som var författaren? I *Svensk lärdomshistoria* skriver Lindroth att man kan anta att det faktiskt var respondenten som skrev avhandlingen under svensk stormaktstid. Våra avhandlingar har ju dock ett senare datum och den situation som rådde kring den här aktuella preses Petrus Ekerman (1697–1783) är enligt Lindroth helt annorlunda.⁷ Ekerman var nämligen en flitig skribent av dissertationer. Jag ägnar därför lite

⁴ Denna bakgrund bygger helt på tidigare forskning och skall ses som en kontextualiserande sammanfattning. För den som vill ha en fylligare bild rekommenderas Lindroth 1975, Lindberg, Bo, *De lärdes modersmål*, 1984 och även Bolin, *Om Cicero som matematiker*, 2015, där en annan avhandling under Ekermans presidium översätts och kommenteras. Se även Sellberg, ”Två dissertationer och en akademisk kultur i förändring”, 2016, s. 15-18 för en bakgrund till dissertationssystemet.

⁵ Lindroth 1975, s. 30.

⁶ *Ibid.*, s. 31-32.

⁷ Lindroth har författat avsnittet om Ekerman i SBL. Se även Lindberg 1984, s. 46-64. Lindberg ägnar ett kapitel (Frihetstidens latinkultur: exemplet Ekerman) i boken *De lärdes modersmål* åt att diskutera Ekermans dissertationsverksamhet.

plats åt att sammanfatta vad Sten Lindroth skrivit om Ekermans verksamhet.⁸

Om hans karriär vet vi att han skrevs in vid Uppsala universitet 1715, disputerade *pro gradu* 3 mars 1722 och blev docent vid filosofiska fakulteten 1727. Han erhöll fullmakt som professor i vältalighet 16 maj 1737 och var vid flera tillfällen universitetets rektor. Docenturen innebar att Ekerman hade rätt att undervisa i vilket humanistiskt ämne som helst, men han ägnade sig dock helst åt latinet. Den professur han innehade var också särskilt inriktad mot latinstudium, trots titeln *professor eloquentiae*. Ekerman skall ha varit en god pedagog åtminstone i början av sin bana, men med tiden skall han ha blivit ensidig och mest ha uppehållit sig kring Cicero i sina föreläsningar.

Ekerman var mycket ekonomisk och intresserad av pengar, vilket ledde till ”vanrykte inför både samtid och eftervärld”.⁹ Han sökte ständigt nya inkomster vilket gjorde att han kom att utnyttja och till slut missbruka sin möjlighet att presidera för akademiska avhandlingar. Ekerman kunde erhålla en ersättning för att presidera för en avhandling, och dessutom tjäna en extra slant på att skriva själva avhandlingen. Lindberg skriver att Ekerman till och med skrev ihop ett stort antal dissertationer vilka han sedan bjöd ut till försäljning; detta gör att han själv var författare till många av de avhandlingar över vilka han presiderade.¹⁰ Den totala siffran uppgår till 516 disputationer; Ekerman blev alltså med tiden förmögen. Detta förfarande med presidiet väckte ovilja; hans kolleger menade dels att det uppmuntrade personer som inte hade tillräckliga kunskaper och var omogna att disputeras, dels ”att den flod av hastigt hopkomna avhandlingar, som strömmade från hans skrivbord, bragte akademien i vanrykte”. Flera professorer var alltså rädda att akademien i Uppsala skulle få dåligt rykte i utlandet. Lindroth menar att Ekerman var mycket beläst och att endast en mycket lärd man kan producera

⁸ Se SBL, Ekerman. Framställningen nedan bygger på denna artikel om inte annat anges.

⁹ Ibid.

¹⁰ Lindberg 1984, s. 46-47.

detta antal avhandlingar om skilda ämnen – antika retoriken, grammatiken, historien eller religion exempelvis – och att Ekerman trots allt drog många studenter till studiet av latin och också till disputation.

Angående innehållet i Ekermans avhandlingar noterar Lindberg att de var av ojämn kvalitet och sällan diskuterades nya teser och tankar. I stället var avhandlingarna ofta ett kompilat av andras tankar och texter, och de använda källtexterna var ofta godtyckligt valda.¹¹ Detta omdöme bekräftas av de här behandlade avhandlingarna (se analys nedan).

Och vem var då respondenten? Möjligen kan det ha varit Olof Lindbom från Västerås (1719–1773). Lindbom blev student vid Uppsala universitet 1738 och tog där en magisterexamen 1746, d.v.s. det år då den andra dissertationen trycktes.¹² På titelbladet till denna andra dissertation står det också att den är *pro gradu*, alltså för magistergraden. Lindbom prästvigdes i Västerås 1743, var kommunister 1749–1763, då han blev kyrkoherde och prost i Köping. Året 1758 verkade han som hovpredikant. I Westerås Stifts Herdaminne står följande om Lindbom: ”En man af mycket snille och ypperlig predikant med sakrik wältalighet. Hans liflighet och nit förledde någon gång till utbrott, som afweko ifrån hans wanliga godhet”.¹³ Lindbom skall alltså ha varit 24 år, när han skrev den första delen av avhandlingen.

Det är inte möjligt att avgöra vem som författade *De Rhetorica Vetere et Nova*, men den bör läsas med dessa frågetecken kring författarskapet i bakhuvudet.

En inventering av dissertationer om retorik under preses Ekerman

På Södertörns högskolas bibliotek återfinns sedan ett tiotal år tillbaka en stor samling av dissertationer från 1600- och 1700-

¹¹ Lindberg 1984, s. 47. Se även Bolin 2015, s. 11-12.

¹² Muncktell 1844, *Westerås Stifts Herdaminne, Första delen*.

¹³ *Ibid.*

talen.¹⁴ Den största delen av dessa dissertationer är skrivna på latin och enligt beräkningar är deras totala antal cirka 25.000. Samlingen skall i princip motsvara de dissertationer som finns på Kungliga biblioteket och Carolina Rediviva i Uppsala. Genom ett vid det här laget mångårigt registreringsarbete är dessa dissertationer inlagda i bibliotekets databas. Om man söker på preses Petrus Ekerman får man 519 träffar, vilket ju överensstämmer med de siffror som anges i annan litteratur. Men alla dissertationerna är inte i ämnet retorik. För att få en inblick i vilka retoriska ämnen som valdes för undersökningar med Ekerman som preses har jag gjort en förteckning över dissertationer med tydlig retorisk inriktning (se Bilaga). De är mellan 150 och 200 till antalet (beroende på hur innehållet bedöms) och skrevs under tidsperioden 1731 till 1772.¹⁵ Lindberg anger att antalet retorikavhandlingar utgjorde en tredjedel av alla Ekermans dissertationer (176 av 498; siffran 498 är oklar, 18 avhandlingar har försvunnit). För tidigare professorer i retorik är motsvarande siffra 2-3%.¹⁶ Valet av ämnen är tämligen varierat och de handlar exempelvis om Cicero som retoriker och hans skrifter om retorik, andra klassiska retoriker (Isokrates), vältalighetens värdighet, dygder och användning, det latinska språket och vältalighet, bandet mellan vältalighet och filosofi, den juridiska retoriken, retorik och predikokunst, samtida retoriker (Melanchton, Lipsius, Erasmus), progymnasmata, den gode talaren, argumentation, *elocutio* (puritas och ornatus), stilfigurer (ironin, allegorin, metaforen, hyperbolen, exclamatio, climax, gradatio, oxymoron), den attiska stilen, Jesuiternas vältalighet och dess förtjänster, skillnader mellan reto-

¹⁴ Se Sjökvist, ”Att förvalta ett arv – Dissertationerna på Södertörn, nylatin och exemplet Harald Vallerius”, 2009, s. 96-102 och 115-116 för information om samlingen på Södertörns högskolas bibliotek. Samlingen donerades till högskolans bibliotek 2003 av Nordiska museet. Innan samlingen hamnade där hade den förvarats av KB i Bålsta, men ursprunget var Upplands nation i Uppsala. Se vidare Sjökvist 2009, s. 99.

¹⁵ Förteckningen bygger på min bedömning av innehållet i avhandlingen och detta skall alltså inte ses som ett absolut resultat utan är till för att ge en generell uppfattning av produktionen av avhandlingar om retorik.

¹⁶ Lindberg 1984, s. 49.

rik och logik, adagia etc.¹⁷ De två dissertationerna som är föremål för studium här är de enda som avhandlar retorikens historia.

Några generella slutsatser utifrån innehållet i Ekermans dissertationer lyfts fram i Lindbergs undersökning; humaniora får en mer självständig position i det dåtida samhället. Dessutom sker en förändring i definitionen av vad som är humaniora från att tidigare huvudsakligen ha avsett olika aspekter av antiken till att vidgas så att även den samtida kulturen och språken inkluderas.¹⁸

De Rhetorica Vetere et Nova – innehåll och progression

Avhandlingen består av två delar, en som handlar om den klassiska retoriken i Grekland och Rom, och en som behandlar senare tiders retorik. Författaren skriver i sin inledning att han avser att behandla sitt ämne i tre delar, varav den sista skulle jämföra fördelar och nackdelar hos den gamla och den nya retoriken. Den sista delen blir dock aldrig skriven, eftersom författaren har fått andra uppdrag. De två delarnas disposition ser ut enligt följande:

Del I – De Rhetorica Vetere

- § 1 Termen retoriken, *pronunciatio* och röstens betydelse
- § 2 Retorikens synonym 'oratoria'
- § 3 Retorikens ursprung, de första retorikerna
- § 4 Sofisterna, Platon
- § 5 Aristoteles
- § 6 *Rhetorica ad Alexandrum*
- § 7 Romerska retoriker: förbudet mot retorik, Cicero, *Rhetorica ad Herennium*
- § 8 Quintilianus

Del II – De Rhetorica Nova

- § 1 Introduktion och presentation av tre grupper av retorikhandböcker

¹⁷ Se även Lindberg 1984, s. 55-64.

¹⁸ Lindberg 1984, s. 50-51.

§ 2 Första gruppen (de som ville reformera den gamla retoriken):

Ramus, Talaeus, Rigiderus text om skillnaden retorik och logik

§ 3 Andra gruppen (de som ville lyfta fram den gamla retoriken):

Keckermannus, Vossius.

§ 4 Tredje gruppen (de som ville skapa en ny retorik): Sturmius,

Buchnerus, Cresollius, Caussinus, Francius, Weisius, Hübner

§ 5 Fortsättning tredje gruppen, eklektikerna: Wentzelius, Junckerus, Dominicus de Colonia

§ 6 Avslutande ursäkt

I slutet av Del II *De Rhetorica Nova*, § 5, konstaterar författaren att Weisius och Hübner är de som skapat det han vill kalla för 'den nya retoriken framför alla andra retoriklärar'. Detta skrivs alltså 1746, vid en tidpunkt som infaller efter retorikens renässans (cirka 1400–1600/1650). På sätt och vis kan vår författare sägas vilja recensera och syntetisera hela den utveckling och textboksproduktion som ägde rum under de tidigare århundradena, må vara att han gör det svepande. Och något annat är väl heller inte möjligt för honom med tanke på storlek och omfång på den retoriska aktivitet som ägde rum under renässansen i Europa. Efter den magra och sterila medeltiden (när det gäller textboksproduktion om retorik) vidtog en blomstrande aktivitet, som utgick från de italienska humanisternas enastående insatser med att gräva fram såväl den klassiska litteraturen som de klassiska retoriska traktaten och detta med hjälp av boktryckarkonsten och det framväxande utbildningssystemet. Brian Vickers preciserar detta med siffror i verket *In Defence of Rhetoric*: över 600 författare och två tusen retorikböcker trycktes under perioden 1400 till 1700.¹⁹ Ur detta perspektiv blir det intressant att notera och kommentera vad vår författare väljer att ta med ur denna enorma flora av handböcker.²⁰

¹⁹ Vickers, *In Defence of Rhetoric*, 1998, s. 256.

²⁰ Detta är inte platsen för en beskrivning av den retoriska verksamheten under renässansen. Det är dessutom förtjänstfullt gjort av andra. Den intresserade läsaren kan exempelvis konsultera George A. Kennedy *Classical Rhetoric and its Christian and Secular Tradition from Ancient to Modern Times* (1999),

Först dock, för att teckna den klassiska tidens retoriska utveckling använder författaren förväntad litteratur, d.v.s. han använder och diskuterar de retoriker som ansågs, och fortfarande anses, som de mest betydande, nämligen Platon, Aristoteles, Cicero, Quintilianus. Möjligen kunde man sakna Isokrates i framställningen och förundras något över den knappa behandlingen av Quintilianus (särskilt jämfört med den mängd text som ägnas Aristoteles).

När det kommer till den nya tidens retorik är urvalet av författare som ville reformera den gamla retoriken rätt självklart. Petrus Ramus och dennes lärjunge Audomarus Talaeus är de främsta namnen här.²¹ Dock är Rigiderus text mer förvånande, då det primärt är ett filosofiskt verk om det sanna och det falska; boken används för att illustrera den pågående striden om skillnader mellan retoriken och logiken och till vilken disciplin *inventio* och *dispositio* skall föras.

Den andra gruppen retorikhandböcker, som lyfter fram den gamla retoriken, får representeras av omfattande retoriska handböcker av tunga namn som Bartholomaeus Keckermannus (1671–1609) och Gerhardus Vossius (1577–1649), alltså senare författare än den tyska triaden Agricola, Erasmus och Melancton (se nedan), vilka förbigås med tystnad. Författare presenterar Keckermannus och hans förtjänster mer ingående och såsom den som i princip återförde *inventio* och *dispositio* till retorikens system. Vossius får en rätt styvmoderlig behandling med motiveringen att han är i allas händer; dock räknas dennes texter bland de främsta verken om retorik. Vår författare framför också kritik mot Vossius (som han hämtar ur Weisius text, se nedan), nämligen att han anför alltför många exempel från den klassiska

Brian Vickers *In Defence of Rhetoric* (1998) och främst Peter Mack *A History of Renaissance Rhetoric 1380–1620* (2011). Jag kommer dock i det följande använda mig av Macks framställning för att försöka förstå vår författares urvalsprinciper. I mina biografiska kommentarer till översättningen har jag också använt denna bok som källa.

²¹ Jfr Mack 2011, s. 136–153. Jag har valt att behålla de latiniserade namnformerna här och även i översättningen. I noterna till översättningen finns dock deras namn på originalspråk.

tiden och som inte är användbara i undervisningen av dagens ungdomar. Såsom blir tydligt nedan är Vossius ganska okända skrift *De Rhetoricae natura et constitutione* en flitigt använd källa för vår författare.²²

I Macks framställning behandlas även Nicolaus Caussin (1583–1651) i samband med Keckermannus och Vossius under rubriken 'New syntheses 1600–1620'. Gemensamt för dessa tre är att de sammanfattar det föregående århundradets retoriska teori, att de omfattar hela det retoriska systemet, att de betonar stilläran och läran om känslorna samt epideiktiken, och att de också behandlar Aristoteles och andra grekiska retorikers texter.²³ Vår författare placerar jesuiten Caussin och verket *Eloquentia sacra et profana* i den tredje gruppen, den som vill grunda en ny retorik. Författaren hyllar särskilt det förtjänstfulla i att ha kopplat ihop retoriken och de religiösa skrifterna samt samt textens fokus på skrivande, språk och stil.

När det gäller den tredje gruppen författare, varav vissa vill grunda en ny retorik och andra skapa en eklektisk sådan, tar vår författare som exempel på den första grenen upp Sturmius, Buchnerus, Cresollius, Caussin, Francius, Weisius och Hübner. Dessa är också, med undantag för Weisius och Hübner, äldre än de som presenteras i grupp två. Sturmius omnämns som den viktigaste för att bygga upp vår författares verk. Enligt Mack, arbetade Sturmius, i Melanchtons fotspår, med ambitionen att förtydliga banden mellan retorik och dialektik och att använda de båda disciplinerna för att analysera klassiska texter; här är också fokus på den grekiska retoriken och periodiska meningar och stil. Hans metod för undervisning kom också att få betydelse för den humanistiska utbildningen över huvud taget i Europa.²⁴ Buchnerus, Cresollius, Francius, Weisius och Hübner kommenteras ej av

²² Lite intressant i sammanhanget är att Mack 2011 inte nämner denna skrift i sin presentation av Vossius. Jämfört med Vossius övriga verk (*Institutiones oratoriae* och *Poeticarum institutionum libri tres* exempelvis) är den ju rätt ringa och ofullständig.

²³ Mack 2011, s. 186 (s. 186-207).

²⁴ Mack 2011, s. 132-134.

Mack, då deras bokproduktion inte ligger inom det tidsspänn som han undersöker. Buchnerus nämns i vår avhandling för sin behandling av stilfrågor, Cresollius för sin insats rörande *actio* och *pronuntiatio*, och Peter Francius för sitt arbete om kroppens välta- lighet. Avslutningsvis lyfts Weisius och Hübner fram som de som skulle vara ursprunget till 'den nya retoriken'.

När det gäller eklektikerna, alltså de som försöker förena det gamla och det nya, nämns Wentzelius, Junckerus och Dominicus de Colonia, allt mycket kortfattat.

Författare visar här hur 'den nya retoriken framför alla andra retorikläror' vuxit fram; efter att ha diskuterat Ramus, Kecker- mannus och Vossius bidrag till retoriken spinner han tråden vidare, först bakåt till Sturmius alla verk (vilka är inspirerade av Melanchton), vidare till Caussinus insatser för stil och menings- byggnad (passerande i förbifarten Buchnerus, Cresollius och Fran- cius). Utifrån Caussinus stipulerade otydlighet dras tråden vidare till Weisius; hans förtjänster och insatser ges ett stort utrymme och här lyfts fram exempelvis införandet av progymnasmatå, en an- passning av de retoriska exemplen till att passa samtiden, stil och periodbygge, det retoriska grundsystemet samt att det klassiska genresystemet ersattes med ett nytt system anpassat efter det mo- derna samhällets talsituationer (akademien, politiken och kyrkan). Just de förtjänster som lyfts fram av vår författare är också som ligger till grund för den allmänna bedömningen att Weisius var en mycket betydande retoriker under barocken.²⁵

Den uppmärksamme läsaren har vid detta laget lagt märke till att många mer kända författare till retoriska texter faktiskt sak- nas i vår avhandlings historiska genomgång av retoriken under den nyare tiden. Vi kan först konstatera att författaren inte går in på handböcker av mer specifikt slag, exempelvis texter om pre- dikokonst, brevskrivning eller poetik. När det gäller mer tradi- tionella retorikhandböcker utgör de tidigaste insatserna i Nord- europa av Rudolph Agricola (1444–1485), Philipp Melanchthon

²⁵ Barner ägnar s. 190–220 i sin *Barockrhetorik* åt Weisius liv och lära. Här diskuteras *methodus weisiana*, bruk av exemplum, betydelsen av det politiska, och också det faktum att Weisius öppnade för användandet av folkspråken.

(1497–1560) och Erasmus av Rotterdam (1469–1536) en iögonfallande lucka. Såväl Agricola som Melanchthon skrev stora och omfattande traktat om retorik, vilka avhandlade det retoriska systemet (relationen retorik och dialektik, komposition och topoi, stil etc.).²⁶ Frånvaron av Erasmus skulle kunna förklaras genom att han aldrig författade en övergripande handbok om retorik utan ägnade sig åt att skriva böcker som passade mer för att använda i undervisningen av retorik och som fokuserade på att bygga upp den retoriska kunskapen från grunden (*De copia, Adagiorum collectanea, De conscribendis epistolis* exemplis).²⁷

De Rhetorica Vetere et Nova – val av källor

Avhandlingsförfattaren använder sig av ett stort antal både klassiska och samtida verk i sin text och han hänvisar till dessa i det notsystem som följer efter varje paragraf (i min latinska text omgjorda till nummerade och löpande noter. Detta system följs även i min kommentar till noterna). Bortsett från de självklara klassiska källorna har vår författare hämtat inspiration ur ett antal retorikhandböcker från tidigmodern tid som just avhandlar retorikens historia. De mest flitigt använda är Vossius *De Rhetoricae Natura et Constitutione* och Junckerus *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae*. Av intresse blir här hur dessa har lagt upp sina historiska framställningar.

Vossius *De Rhetoricae natura et constitutione* omfattar drygt hundra sidor och är indelad i 21 kapitel. Vossius beskrivning är alltså i alla delar långt mer detaljerad och utförlig än vår avhandling. Kapitlen är tematiska och innehåller jämförelser mellan de olika retorikernas definitioner och synsätt. De första kapitlen har rubriker såsom *Rhetoricae distinctio in artem et facultatem, De definitione Rhetorices, De subiecto Rhetoricae, De fine Rhetorices, De officio Oratoris, De quadruplici discrimine Rhetorices a Dia-*

²⁶ Agricola: *De inventione dialectica*, jfr Mack 2011, s. 56-75. Melanchthon: *De rhetorica libri tres, Institutiones rhetoricae, Dialectices libri quatuor* bl. a., se Mack 2011, s. 106-122.

²⁷ Mack 2011, s. 76-103.

lectica, De Rhetorices inventione. I kapitel 10-15 avhandlas retorikens historia rörande den klassiska tiden. Det är intressant att notera att vår avhandling endast en gång hänvisar till just kapitel om retorikens historia och då gäller det Ciceros skrifter och huruvida *Rhetorica ad Herennium* skall räkna still dessa. Det kan också noteras att vår författare sällan citerar Vossius utan hänvisar till ställen där samma ämnen avhandlas.

Junckerus *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* omfattar 42 sidor och är uppdelad i flera avsnitt: *Principium historicum* (s. 97-106), *Libri ad Historiam artis Rhetoricae pertinentes* (s. 106), *Lineae primae Institutionis in arte Rhetorica et oratoria* (s. 106-135, en uppräknning av termer med förklaringar) och *Regulae et Cautiones* (s. 135-139). Såsom framgår av notapparatens till den latinska texten citerar vår avhandling denna text ett flertal gånger. Men vår text följer också nära Junckerus text utan att det förekommer direkta citat. I den latinska utgåvan har jag markerat detta genom att i nothänvisningen till använd källa lägga till en hänvisning även till Junckerus (*Vide et...*). Vår text är alltså uppbyggd på ett likartat sätt, och de ämnen som Junckerus tar upp återfinns i vår författares text. Med tanke på att Junckerus gör en historisk beskrivning av retoriken i just det första avsnittet *Principium historicum* är ju detta inte förvånande. Junckerus text är upplagd enligt följande: talandets början, retorikens ursprung, grekisk retorik, romersk retorik. När det gäller den för honom samtida retoriken förekommer de författare som också vår avhandling tar upp i del 2, nämligen Sturmius, Buchnerus, Cresollius, Caussinus, Weisius och Vossius. Dock nämner Junckerus Philippus Melanchthon, Melchior Junius och Jacobus Masenius, vilket vår författare inte gör. Junckerus text är som synes också kort och sammanfattande. Rent övergripande tycks Junckerus text vara en tämligen direkt källa och samtidigt inspiration till upplägg och progression.

Efter sin historiska genomgång anger Junckerus sina källor. Bortsett från två tyska sådana hänvisar han läsaren till Morhofius *Polyhistor* (citerad en gång i vår avhandling) och Johannes Clericus *Ars Critica* (också citerad en gång), samt Vossius *De Rhetori-*

cae natura et constitutione. Morhofius verk är mycket omfattande och i volym 6, sektion I, kapitel II finns två långa kapitel om just retorikens historia, *De oratoribus antiquis praecipue Graecis* och *De oratoribus recentioribus*. Här presenteras ett oändligt antal författare; verket tycks inte vara vår författares direkta inspirationskälla och vid det tillfälle då Morhofius text citeras rör det sig om en helt annan del av verket.

Låt oss systematiskt gå igenom avhandlingens användning av källor. Till den första paragrafen i del I, där termen retoriken, *pronunciatio* och röstens betydelse avhandlas, är den främsta källan Borrichius lilla avhandling om språk, där de sista paragraferna ägnas just rösten. Borrichius citeras inte i övrigt i avhandlingen, varför jag antar att vår författare hade tillgång till Borrichius avhandling och inte använde sig av det stora verket *Diatribae de causis diversitatis lingvarum* (1704). Författaren hänvisar till Borrichius fyra gånger (men jag har hittat ytterligare tre ställen med direkta citat från Borrichius text. Jfr latinsk text). Författaren strör även in citat från Cicero (*De oratore* och *Orator*), Horatius, Homeros, Plutarchos (där han skriver om Platon och rösten) samt Junckerus. Borrichius text har alltså använts som primärkälla, vilken sedan har understötts av lämpliga passager som rör röst och *pronunciatio* hos etablerade klassiska författare. I början av paragraf 1 beskrivs hur retoriken tog sin början i det naturliga talet och hur människor såg vad som vad effektivt hos talare, vilket sedan skrevs ner och blev till en retorikens början. Här citerar författaren *Orator christianus*,²⁸ ett verk som inte återkommer i källapparaten.

I paragraf 2 som avhandlar termerna *rhetorica* och *oratoria* lutar sig författaren tungt mot motsvarande beskrivning i Vossius, *De Rhetoricae Natura et Constitutione*. Detta kompletteras med en hänvisning till Walchius *Diatribae de praemiis veterum Sophistarum, Rhetorum et Oratorum*. Walchius citeras ej utan hänvis-

²⁸ Detta är alltså en manual för predikokonsten, vilken tillskrivs Carlo Regio (1540–1612), jfr Mack 2011, s. 275–278. I övrigt nämns inte manualer av detta slag i vår avhandling.

ningen är till en passage som avhandlar termer, medan man kan se tydliga avtryck av Vossius text i formuleringarna i vår text.

För att beskriva retorikens ursprung och de första retorikerna (§ 3), använder sig vår författare av ett antal olika källor som har tagit sig för att behandla samma sak (Junckerus, Diogenes Laërtius, Quintilianus, Baillet och Cicero). Här förekommer ett direkt citat, det allra första från Junckerus (och som för övrigt inte anges av vår författare utan är hittat av mig). Innehållsmässigt följer vår författare Junckerus, vars text är mycket snarlik.

När det gäller beskrivningen av sofisterna och Platon (§ 4) använder sig författaren av texter som beskriver just detta, bland annat de grekiska texterna av Plutarchos och Philostratus, men även Ciceros och Quintilianus texter om de grekiska retorikerna. De samtida retorikhandböcker som används här är Baillet, Vossius och Fabricius. De flesta hänvisningarna rör innehållsmässig likhet och de direkta citaten är få. Det visar sig dock tydligt att författaren har använt både Vossius och Fabricius som inspiration, och att hans text bitvis ligger mycket nära dessas texter.

I paragraf 5 avhandlas Aristoteles med många citat. Här har författaren alltså valt att gå till källan. Han hänvisar även till andra texter för att understödja sina argument (Malbranche, Baillet, Morhofius, Quintilianus), till vilka det hänvisas innehållsmässigt. En flitigt använd källa här är Vossius, vilken citeras och används som tydlig förebild på flera ställen. I den här passagen finns också en hänvisning till Alexander Aphrodisiensis och Sextus Empiricus, vilket visar sig vara hämtat från Vossius. Författaren verkar alltså inte ha gått till de nämnda källorna. Författaren använder sig också av Paschius för en längre passage, som bitvis skrivs om, bitvis citeras.

När författaren skall reda ut författarskapet hos *Rhetorica ad Alexandrum* (§ 7), hänvisar författaren till diverse källor (Vossius, Baillet och Quintilianus) som diskuterar detta. De direkt citerade källorna här är Junckerus text samt Diogenes Laërtius.

I paragraf 7 avhandlas även förbudet mot retoriken i Rom med hänvisning till Suetonius. Därefter går författaren dels direkt till de romerska källorna, d.v.s. Ciceros texter, främst *De*

inventione och *De Oratore*, men också till *De finibus bonorum et malorum*. Även Quintilianus används här. När det gäller samtida källor används Vossius, Baillet och Funccius.

I den avslutande paragrafen (8), som bl.a. diskuterar Quintilianus, används Quintilianus och Vossius.

I den andra delen om den nya retoriken (*De Rhetorica Nova*) är författarens arbetssätt lättare att genomskåda. Han använder helt enkelt de författare som han beskriver som källor till sin text. Noterna är också få jämfört med den första delen. När han beskriver den första gruppen av författare, de som ville reformera den gamla retoriken, nämns Ramus, Talaeus och Rigiderus om skillnaden retorik och logik. Här finns en hänvisning till Rigiderus och den rör ett citat ur densammes text. Innehållsmässigt lutar sig dock författaren mot Junckerus, vilken gör en genomgång av den senare retorikhistorien.

I § 3 där den andra gruppen av retorikhandböcker avhandlas, d.v.s. de som ville lyfta fram den gamla retoriken, presenteras Keckermannus och Vossius. Här citeras och används främst Keckermannus text.

Paschius, Junckerus och Weisius är källorna till presentationen i § 4, rörande de som ville skapa en ny och eklektisk retorik. Här använder författaren långa citat ur verken. Eftersom källorna är få kan man möjligen anta att dessa kapitel är resultatet av en noggrann läsning av de texter som nämns.

Sammanfattningsvis angående författarens användning av källor och hans källhänvisningar kan följande konstateras. En tendens kan skönjas att författaren går till de klassiska texterna där dessa beskrivs. Detta kompletteras med hänvisningar, och därmed citat, ur samtida retorikförfattares texter, främst Vossius och Junckerus och deras beskrivningar av retorikens historia. Jag har försökt hitta en text om retorikens historia som kan ha fungerat som en mer direkt källa för denna framställning men hittills utan resultat.

Det blir också tydligt att författarens akribi när det gäller notsystemet lämnar en del att önska. Vissa hänvisningar verkar vara inkorrekta, andra är så otydligt formulerade att det har krävts en

del detektivarbete att finna källorna. Ett problem i sammanhanget har också varit att det självklart är omöjligt för mig att veta vilken utgåva vår författare hade tillgång till och att de olika utgåvorna har olika texter och numreringar av texter.

Utgåva, översättning och kommentar

Latinet har transkriberats (tryckets ortografi har bevarats och också bruket av små och stora bokstäver) och försetts med en syntaktisk interpunktion. Avhandlingarna har ett eget notsystem i form av bokstäver infogade i den löpande texten och med ett referenssystem efter varje paragraf med hänvisningar till källor. Hur detta referenssystem ser ut kan studeras i 'Kommentar till författarens noter', där jag valt att återge detta, utan redigeringar och upplösningar av förkortningar etc. i början av varje paragraf. För att hantera dessa i trycket befintliga källhänvisningar har jag vidare valt att ersätta dem med ett vanligt notsystem med siffror, i vilka jag för de klassiska källorna använder mig av etablerade förkortningar (Lewis & Short). När det gäller författarens samtida källor, anger jag författarnamn och titel på verk. Detta har givit totalt 112 noter till texten (varav alltså ett mindre antal är mina egna; dessa noter markeras i utgåvan med * och i kommentaren med 'Tillagd not'). På detta vis kan läsaren direkt se när avhandlingsförfattaren vill hänvisa till en källa och vilken. I notsystemet till den latinska texten använder jag *Cf.* när citatet inte är ordagrant eller gäller en mer allmän hänvisning till ett verk. Min avsikt här är alltså att den latinkunnige läsaren direkt ska se var citaten finns, och om det är citat eller en innehållsmässig hänvisning. Genom att källapparaten har koordinerats med mina egna noter till källorna kan den intresserade läsaren gå till bokens sista avdelning 'Kommentar till författarens noter' och där studera hur han har gått till väga (se vidare nedan).

Såsom ovan nämnts har avhandlingens noter har vållat mig en del problem. Författarens referenser är bitvis hårt förkortade och också ganska oklara och hans akribi när det gäller källangivelser är inte alltid den bästa. Med några undantag är hänvis-

ningarna dock dechiffrerade och textställen funna. Jag har valt att lägga dessa noter i ett separat avsnitt efter översättningen. I detta avsnitt är författare definierade, fulla titlar utskrivna, hänvisningar förtydligade, alternativt korrigerade, och här presenteras också citat i de använda källorna. Såsom har blivit tydligt ovan ger dessa noter intressanta inblickar i hur författaren har tänkt och hur han har skapat sin egen text. När det gäller de citerade verken av senare författare har jag använt de utgåvor som finns tillgängliga på Kungl. Biblioteket eller inskannade på Google books. Detta kan naturligtvis innebära dels att jag använder en utgåva som vår avhandlingsförfattare inte använde, dels att den av mig citerade utgåvan har ett senare tryckår än de avhandlingar som behandlas här.

Jag har, enligt praxis, försökt göra en översättning som ligger så nära den ursprungliga texten som möjligt utan att för den skull bli svårbegriplig och tung. I de fall jag har identifierat citat ur Aristoteles och Cicero har jag använt mig av de svenska översättningar av dessa texter som finns, d.v.s. Akujärvi, Bergh och Piltz. Dessa ställen har markerats i texten ('...'). Översättningar av enstaka grekiska ord och termer har markerats på samma vis.²⁹ Jag har valt att lägga innehållskommentarer i översättningen, angående till exempel de olika författarna av retorikhandböcker. Om inget annat anges har jag då hämtat information hos Mack 2011.

²⁹ FD Lars Nordgren har hjälpt mig med grekiska citat och översättningar samt en del datatekniska problem som uppstått i samband med de grekiska fonterna.

Utgåva, översättning och
kommentar

Q. F. F. Q. S.

DISSERTATIONIS
DE

**RHETORICA
VETERE ET NOVA**

PARTEM PRIOREM,

*Consentiente Ampliss. Facult. Philosoph.
In Regia Academia Upsaliensi,*

Sub PRÆSIDIO,

VIRI CELEBERRIMI

**Mag. P E T R I
EKERMAN,**

Eloquent. PROFESS. Reg. & Ord.

Eorum, quorum interest, censurae subjicit

OLAUS LINDBOM ARONSSON,
AROSIA-WESTMANNUS.

In Aud. Gustav. Maj. ad d. XVII Decemb.
ANNI MDCCXLIII.

Horis ante meridiem solitis.

UPSALIÆ.

De Rhetorica Vetere, 1743

Quod felix faustumque sit! Dissertationis de Rhetorica vetere et nova partem priorem, consentiente Amplissima facultate Philosophica in Regia Academia Upsaliensi, sub praesidio viri celeberrimi Magistri Petri Ekerman, Eloquentiae Professoris Regii et Ordinarii, eorum, quorum interest, censurae subjicit Olaus Lindbom Aronsson, Arosia-Westermannus, in Auditorio Gustaviano Majori ad diem XVII Decembris, Anni MDCCXLIII, horis ante meridiem solitis, Upsaliae.

Viro Maxime reverendo atque amplissimo Domino Petro Tillaeo, Sacrosanctae Theologiae Doctori celeberrimo, Dioeceseos Arosiae archi-praeposito gravissimo, Templi cathedrali antistiti longe dignissimo, venerandi consistorii adessori primario, patrono magno

admodum reverendis et praeclarissimis dominis magistris in regium gymnasium Arosiae, sacrosanctae Theologiae ac Philosophiae lectoribus longe laudatissimis, venerandi consistorii adessoribus dexterrimis, patronis propensissimis

Spectatissimo ac prudentissimo viro Domino Andreae Barchaeo, Officiarum Ferrearum ad Sembla directori solertissimo, nutritio et fautori optimo

Viro integerrimo Domino Gabrieli Avelin, redituum rei metallicae et cursus publici in Avestad Curatori perindustrio, avunculi loco honorando

Viro Nobilissimo et consultissimo Domino Erico Esberg, rerum metallicarum per provinciam veterem Norberg, Skinskatteberg

et cetera magistro gravissimo, patrono omni honoris et reverentiae cultu semper prosequendo

Viro admodum reverendo ac praeclarissimo domino Matthiae Ramzelio, Ecclesiarum, quae Deo in Grytnås et Avestad colliguntur, praeposito longe dignissimo, gravissimo avunculo magno

Spectatae fidei et integritatis viro domino Abrahamo Hulphers, civi et mercatori inter Arosienses dexterrimo fautori propensissimo

Viro multum reverendo Domino Petro Nesselio, Verbi Divini Comministro in Haråker laudatissimo atque doctissimo avunculi loco honorando

Munus hocce chartaceum ob plurima gratiae, favoris, et munificentiae documenta dat, offert, dedicat maxime reverendissimorum, nobilissorum, spectatissimorum et clarissimorum nominum vestrorum cultor humillimus Olaus Lindbom

À Monseigneur, Monseigneur Jean Cederbielke, Chancelier de la Justice et gouverneur de Westmannie

Il est vrai que ceux qui par la providence et ses merites occupent les emplois les plus brillants, et les plus importants de l'etat, ont raison à la verité d'exiger, qu'on n'expose à leurs yeux, que ce qui est digne d'eux; il faut donc, Monseigneur, que j'avoue ouvertement, que j'aurois du me desister de vouloir mettre Votre illustre nom à la tête de cet ouvrage. Mais les bienfaits, dont vous m'avez comblé, et le desir ardent, qui j'ai de montrer publiquement la respectueuse reconnoissance, que j'en conserve, m'ont engagé a prendre la liberté, de Vous offrir ce petit essai de mes travaux Academiques. Daignez, Monseigneur, le recevoir favorablement. C'est une grace, que j'ose Vous demander, comme aussi d'être persuadé, que je suis avec beaucoup de respect, Monseigneur, Votre tres humble et tres obeissant Serviteur Olave Lindbom

Sacrae Regiae Majestatis magnae fidei viro reverendissimo patri ac domino doctori Andreae Kalsenio, dioeceseos Arosiensis Episcopo eminentissimo, venerandi consistorii praesidi gravis-

simo, gymnasii scholarumque ephoro adcuratissimo, maecenaii maximo.

Da facilis veniam, Maecenas Maxime, quaeso,
quod mea prorepat tua sacra ad limina Musa,
atque offerre tibi tantillum muneris ausit.

Gratia nempe animos toties spectata clienti
addidit, intrepidum et procedere jussit euntem,
Haec eadem mica saliente et paupere ture
posse tibi dixit, Maecenas magne, litari.

Hinc, dum sidera erunt, illam celebrabo, tibi que
tot bona, quot flores exornant prata, vovebo.

Sic erit et patriae, quo gaudeat atque clienti
reverendissimi nominis tui devotissimo Olao Lindbom

[poema Svetice scriptum]

In Nomine Jesu Praefatio

Non defuere, qui nostro pariter ac antiquiori aevo, disciplinam, quae vulgo Rhetorica dicitur, nescio qua de causa, hostili proscuti sunt animo. Plurima eaque speciosa contra eam, fateor, movere argumenta parumque abfuit, quin labefactarint funditusque everterint. Hinc est, quod studia Rhetorica, tamquam alta oblivione sopita et involuta, sat diu inculta jacuisse videamus. Hinc tot tantique Oratoriae mastiges exstiteret et obtrectatores, qui illam ceu nullius momenti ac ponderis, nullius usus, nullius denique necessitatis, prorsus proscribendam et e republica literaria exterminandam clamitarunt. Sed est perversus hujus scientiae abusus, qui a vero ac genuino usu tam multos avocavit. Sophistae, et qui illorum pressere vestigia, dum ipsis mos fuit, pecuniae, gloriae et ostentationis causa, ludicra sua dicendi ratione, nubem pro Junone venditare, panem,¹ ut dicitur, ostendere, lapidem tenere, ex parvis magna ex veteribus nova facere, tanti in Rhetoricam contracti odii causa fuerunt. Ast prosequatur odio, per nos licebit, quisquis voluerit, adulterinam illam et Sophisticam, a nostra et Germana Rhetorica tantopere degene-

¹ * Cf. Hier. Ep. 48,13 et Ep. 81,1. Vide et Johannes Clerici, *Ars critica* (1730), p. 389.

rantem, ut ne nomen quidem Rhetoricae mereatur; hanc vero nostram sua nequaquam frustrandam laude, sed ei addiscendae omnem impendendam esse industriam quilibet aequus rerum aestimator optime noverit. Concessit videlicet nobis Clementissimus rerum arbiter prae ceteris animantibus sermonem, quem rationis indicem et societatis humanae vinculum merito vocaveris; in quo dirigendo et expoliendo tantum abest, ut nos sine cura esse voluerit idem Supremum Numen, ut ipsum potius, quod sacra edocet pagina, μοιγλάλους quosdam ad copiose, suaviter et ornate dicendum adhortetur. Quantam natura humana adjungat huic scientiae necessitatem, vix dici potest. Delectatur nimirum ita sermone comto et affabili, ut, quantum horrisona illa loquacitas et turgida garrulitas offendit, tantum laetitia et voluptate adficiat animos nostros oratio comta et numerosa. Quod si jam Rhetorica ea est disciplina, quae sermonem maximopere juvat adornatque, et eorum, quae inania, barbara et auribus injucunda, quaeque contra sint, illa removendo, haec vero frequentando, delectum instituit, quis non insignem ejus necessitatem videt? Mirari idcirco convenit, quod tam multi ejus osores reperiantur, cujus tamen usus per vastum illud scientiarum aequor longe lateque dimanat. Pateret luce clarior haec eadem veritas, si per omnes hominum status et humaniores etiam Philosophiae disciplinas eundo, monstrare liceret, quantum illa ornatus, splendoris et gravitatis quantum illis adferat. Ceterum mihi id nihil aliud esset, quam actum agere.

In hac itaque perficienda adque altissimum honoris gradum provehenda tam antiqui, quam recentiores, meliora qui saperent, occupatissimi fuere. Quid ab utrisque praestitum sit, nostra qualiscunque haec dissertatio de Rhetorica Vetere et Nova ostendere conabitur. Quae, ut statim pateat ratio instituti, tribus absolvetur capitibus, nempe in primo, praelibatis quibusdam ad Rhetoricae inveniendae occasionem et onomatologiam spectantibus, agetur de Rhetorica Vetere, in secundo de Nova, et in tertio de discrimine et meritis utriusque. Quod si, Benevole Lector, hoc tibi opusculum non arriserit, id juvenili meae aetati maturiores ingenii fetus edendo prorsus impari tribuas. Enixe rogo,

<ut> certoque certius Tibi persuadeas, rem sanctam, castam, venustam, pudicam adeo, uti est Oratoria, non posse male audire, nisi eo forsitan nomine, quod me nacta fuerit laudatorem parum idoneum et facundum parum.

Caput primum

§ 1

Rheticam, quam a ῥέω (dico), quod ea sit orate dicendi scientia, derivatam volunt plerique, ad prima sua incunabula revocare non ab re alienum esse videtur. Scilicet non fuit ab initio, nec statim suam nacta est perfectionem, sed occasione rationum ab experientia deductarum ex nihilo suo prodiens, sensim sensimque ea cepit incrementa, ut ad artem et fastigium debitum adurgere potuerit. Itaque primam ejus originem eidem experientiae jure adsignaveris. Cum enim homines viderent alios alii melius loqui, observarunt causas hujus differentiae, et rem intentius contemplati invenerunt, quatenus ea essent, quae in homine naturaliter eloquente magis placerent, et probarentur auditoribus ac demum collecta ex iis observationibus atque disposita in ordinem praecepta artem vocarunt.² Fuit eloquentia et vis persuadendi naturalis, quae huic scientiae ansam ortumque praebuit. Non injucundum foret ad hujus demum inventae praecepta, illam, quae naturalis est, eloquentiam examinare, ut eo facilius perspicere posset, quid ad Inventionem, Dispositionem, Exornationem et Pronunciationem, quas proprias Rhetoricae partes constituunt plurimi praesidii, conferant ingenium, memoria et naturalis solertia. Qua vero consideratione, ut nimis longa, supersedemus.

Saltem, quid ultima harum Pronunciatio naturalis ad inventionem Rhetoricae fecerit, paucissimis attingere lubet. Ad Pronunciationis usum atque laudem, dicente Tullio, maximam sine dubio partem vox obtinet,³ cujus naturam deprehendimus miram sane et talem, quae recte adtemperata stupendum eliciat

² Cum...vocarunt: *Orator Christianus* (1611), 2,4,4, p. 192.

³ Ad...obtinere: Cic., *De Or.* 3,60 (224).

effectum. Siquidem non potest non auditores coërcere, titillare, serenare, obnubilare inque obsequium sui trahere.⁴ Enimvero, quemadmodum habeat melos, quod ex Platone refert Borrichius, praeter λόγον, ἀρμονίαν etiam et ῥυθμὸν.⁵ Sic etiam comparata est vox tantum non omnis, cum et illa e tribus omnino sonis constans inflexo, acuto, gravi, cantus quidam obscurior merito nominetur.⁶ Et si vox, definiente Platone, nihil aliud sit quam πνεῦμα διὰ στόματος ἀπὸ διανοίας ἡγμένον, καὶ πλήρη ὑπὸ ἀέρος, δι' ὧτων καὶ ἐγκεφάλου καὶ αἵματος μέχρι ψυχῆς διαδιδόμενη,⁷ videtur effici posse, ut, si sonus sermonis vel vox ita adtemperetur, ut in aëre formatus cum spiritibus in auditore, quos vocamus animales, harmoniam habeat, tum illi spiritus, propter similitudinem, facile in quietem agantur,⁸ et ex contrario contrarius effectus.

Dari ejusmodi soni et spirituum animalium harmoniam, experientia edocti, adstruere nulli dubitamus. Quod aviculas saepe illiciat peritus auceps, bestias exercitatus venator, imitando voces eorum, cui, nisi huic adscribendum est harmoniae?⁹ De stupenda in animalibus non modo, sed ipso etiam homine soni Musici efficacia non est, quod multum loquamur,¹⁰ dum exempla satis luculente testentur, quantam valeat dulcis fidium harmonia. Quid, quod dissensum soni asperi et et duri cum spiritibus nostris probant experimenta quamplurima, serrae reciprocae sonus quam non est nobis ingratus?¹¹ Et quomodo, quaeso, stridorem dentium excitare posset, nisi esset inter eum et subtilissimi sanguinis nostri tenuissimas particulas dissensus et ἀντιπάθεια evidentissima? Pertinent huc crepitantia plaustra, stridulae limaе, alia, quae recensere non vacat. Et si cum Musicis, rebusque inanimatis tantam comperiamus συμπάθειαν vel ἀντιπάθειαν,

⁴ Siquidem...trahere: Cf. Borrichius, *Diatribae de causis diversitatis linguarum* (1704), cap. XVIII, p. 46 et p. 49.

⁵ * Enimvero... ῥυθμὸν: Ibid., cap. XVIII, p. 49.

⁶ Sic...nominetur: Cf. Cic, Or. 17-18.

⁷ Cf. Plutarchus, *De placitis philosophorum*, lib IV, cap. 19. * Plato, *Timaeus* 67b.

⁸ Borrichius, *Diatribae de causis diversitatis linguarum* (1704), cap. XIX, p. 49-50.

⁹ Quod... harmoniae: Ibid. cap. XIX, p. 52.

¹⁰ * De...est: Cf. ibid., cap. XVIII, p. 48.

¹¹ * serrae...ingratus: Cf. ibid., cap. XVIII, p. 48.

quid impedit, quo minus cum animatis valeant? Undenam enim est, quod rudentium asinorum mugitus, taurorum boatus, equorum hinnitus, noctuarum ululatus, aliorumque ingratae vociferationes tantum apud nos fastidii moveant, quantum voluptatis lusciniarum cantus aliarumque avium modulatus suavissimi adferant? Eadem est ratio vocis humanae. Audiamus Borrichium: Si tantum potest Musica, ut paucis distincta articulis, plus fortasse potuerit inter experimenta natus sermo, quippe articulis frequentior, et pro loquentis arbitrio in omnem partem etiam musicae vicinam flexilis; cujus accentum ad rerum ingenia facile extuleris, depresseris, intenderis, suspenderis et voce, ritmo harmoniaque variaveris.¹² Quid, quod de Gaio Graccho refert Valerius Maximus: eum, quoties apud populum concionatus est, servum post se musicae artis peritum habuisse, qui occulte eburnea fistula pronuntiationis ejus modos formabat, aut nimis remissos excitando, aut plus justo concitatos revocando.¹³ Hinc est, quod oratores in cathedra Ecclesiastica, quibus vox est liquida, flexilis et canora, plus auditores commoveant, quam alii, qui ad unum tantummodo insulsumque illum tenorem, Graecis *μονοτονίαν* dictum, meditationes suas recitant. Etenim orator, licet argumentis bene multis fuerit cumulatus, ceu Citharoedus ridetur, chorda qui semper oberrat eadem.¹⁴ Nec minorem apud nos risum, quam nauseam saepe excitare solet, cui illud Homeri adplicetur: ὃς τόσον αὐδήσας χ' ὅσον ἄλλοι πέντηκοντα.¹⁵

Exposita sic caussa, cur mutatione vocis animi maxime moveantur. Adlatisque exemplis, quae probarunt alios aliis melius loqui et in persuadendo feliciores esse, nostrum est ulterius probare, quomodo potuerit naturalis pronuntiatio viam pandere atque munire inveniendae Rhetoricae.¹⁶ Partibus nostris hac in re eo melius ut perfungi videamur, in antecessum observamus

¹² Si...variaveris: Ibid., cap. XXI, p. 55.

¹³ quoties...revocando: Val. Max. VIII,10,1.

¹⁴ Ciatharoedus...eadem: Hor. A. P., v. 355. Cf. et Dominicus de Colonia, *De Arte Rhetorica Libri Quinque* (1747), lib. V, cap. IV.

¹⁵ Hom. Il., 5,785-787.

¹⁶ Cic. Or., cap. 17. Cf. supra 6).

exstitisse, quod nemo facile negaverit, ante hujus inventionem homines, qui voce gravi, sonora et flexili alios movere potuerunt. De Orphea Poëta facilis est persuasio, ipsum non tam musicae artis, quam mollis simul gratique oris beneficio temperasse rudes et brutis haud absimilium hominum animos;¹⁷ sunt verba Junckeri, qui similia quoque subjicit de antiquis legum latoribus, Amphione, Hercule Gallico, aliis. Hoc mihi concesso, sequitur – si experientiae debeatur Rhetoricae origo, magisque, ut videtur, voce quam argumentis, haec tamen vero minime excludendo, persvaserint antiqui – pronunciationem naturalem ad inventionem Rhetoricae nimium quantum, licet non omne, contulisse. Nec obstat, quod Aristoteles dicat;¹⁸ nihil ab antecessoribus suis de Pronunciatione traditum fuisse, quoniam illam nullis indigere praeceptis, sed esse naturae, non artis putarunt et illi et ipse, quemadmodum id eodem quoque loco pluribus demonstrat.

§ II

Sed ne his diutius immoremur, synonymia vocis Rhetoricae a nobis tradenda est. Vocatur illa alio nomine Oratoria. Observandum vero apud quosdam haec duo vocabula non uno semper sensu et significatione sumta fuisse, sed ut totum a parte differre. Oratoriam quippe pro facultate habent, quae persuasionem tamquam scopum sibi proponit; ideo versari eam dicunt in inventione argumentorum ἠθικῶν, λογικῶν καὶ παθητικῶν, eorum dispositione, exornatione et rebus apta pronunciatione. Rhetoricam vero artem adpellant totam in Elocutionis tantummodo praeceptis occupatam. Ad hanc admitti posse, qui Grammaticae praecepta et Logicae elementa imbibit; illam vero plenior totius Philosophiae praenotionem requirere arbitrantur.¹⁹ Alios vero hujus discriminis limites posuerunt veteres, cum ita Rhetoricam ab Oratoria distinctam voluerint, ut illa regulas et praecepta eloquentiae subministraret; haec vero, quomodo ad usum illae

¹⁷ De...animos: Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* (1714), p. 98.

¹⁸ Arist., Rhet. 3,1,3-7.

¹⁹ Cf. Vossius, *De Rhetoricae natura et constitutione* (1658), cap. II, p. 17-18.

regulae adplicari debeant, ostenderet.²⁰ Hodie vero non adtendi illud discrimen, sed Rhetoricam et Oratoriam pro synonymymis haberi, monet Walchius.²¹

§ III

Adgredientibus nobis ipsam tractationem de Rhetorica Vetere videndum est, cui sua elementa et initia debeat haec Nostra ad artem composita. Ab Ebraeis et illis gentibus, quarum Philosophandi ratio consuevit Barbarica adpellari, Rhetoricae artis origo non videtur repetenda esse.²² Neque moramur Aegyptios, qui Mercurio, neque Celtas, qui Herculi gloriam inventionis eiusdem adscribere voluerunt. Sed Graecia, prima artis Oratoriae cultrix, ejusmodi nutricata est viros, qui illam praeceptis primo tradere coeperunt. Ab Empedocle nempe natales suos ducere testatur Aristoteles in hoc de illo effato: πρώτος εὔρε τὴν ῥητορικὴν.²³ Exque eo Laërtius & Svidas, ubi de Zenone dissere- rit, dicens τοῦτόν φασιν εὔρέτην εἶναι διαλεκτικῆς, ὡς Ἐμπεδοκλέα τῆς ῥητορικῆς.²⁴ Quos secutus Fabius primum hunc circa Rhetoricam aliqua movisse docet.²⁵ Habuit ille discipulum nomine Coracem, qui Tisiam quendam instituisse fertur,²⁶ qui- bus etiam, quia de arte Rhetorica aliquid et quidem rude de Ex- ordio, Narratione et ceteris orationis partibus scripsisse dicun- tur, inventio illius tribuitur.²⁷ Nec defuere, qui Antiphontem Rhamnusium inventorem ejus ponunt, testimoniis innixi Photii, Plutarchi, aliorum.²⁸ Quod vero de orationibus, quas primum

²⁰ Cf. Walchius, *Diatribes de praemiis veterum Sophistarum, Rhetorum atque Oratorum* (1719), §IV.

²¹ Ibid.

²² * Ab...esse: Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* (1714), p. 98.

²³ Cf. Diogenes Laërtios, 8,2,3.

²⁴ Cf. ibid., 9,5,4.

²⁵ Cf. Quint. Inst. 3,1,8.

²⁶ Cf. Adrien Baillet, *Jugemens des savans /.../* (1725), tom. 8, I, praefatio, p. 37-38. * Vide et Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* (1714), p. 99.

²⁷ Cf. Cic. De Or., 1,20.

²⁸ * Cf. Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* (1714), p. 100.

conscripsisse, refert Quintilianus, intelligendum esse;²⁹ colligi potest ex collatione Auctorum, quamvis juxta non negemus politiorum illum reddidisse Rhetoricae doctrinam pleniorum quoque et emendatiorum, cum secundum Ciceronem quaedam habuerit de Oratoria conscripta.³⁰

§ IV

Obscuri vero sunt horum et sequentium in Nostram labores eorumque merita non adeo perspicua. Interim tamen in ipsa adhuc Rhetoricae tenera aetate fuisse quosdam, quorum princeps fuit Gorgias Leontinus, qui, adfectando subitae orationis laudem, illa abusi fuerunt et ad scholasticas nugas adcommo-
darent, concludere licet ex Philostrato,³¹ Cicerone,³² et Platone.³³ Thrasymachum quoque et Lysiam mixtam ex humili et sublimi dicendi genere Elocutionem invenisse auctor est Diodorus Siculus.³⁴ Isaeum item quendam Schematum fuisse inventorem testantur Photius³⁵ et Plutarchus.³⁶ Excipit vero hos Plato, qui aegre ferens Rhetorica modo, quo diximus, abuti haud paucos, manum reformationi admovit Dialogos confecturus, in quibus, licet non directe de arte tradiderit, indirecte tamen, quae ad illam formandam pertineant, praecepta invenimus hinc illinc dispersa. Rhetoricae vero perficiendae inserviunt praesertim duo illi, qui sub nominibus Gorgiae et Phaedri circumferuntur, Dialogi. Nos, ut clarius perspicatur, quid in utroque voluerit, de duplici illum Rhetorica egisse observamus, idem etiam adnotante Quintilia-

²⁹ Cf. Quint. Inst., 3,1,11.

³⁰ Cf. Cic. Brut., 12.

³¹ Cf. Philostratus, Lib. 1, Praefatio. * Vide et Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* (1714), p. 99.

³² Cf. Cic. Inv., 1,7,1-9.

³³ Cf. Philostratus, Lib. 1,9 (Gorgias).

³⁴ Non inveni in Diodoro Siculo. Cf. Photius 8,262 et comm. * Vide et Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* (1714), p. 99-100.

³⁵ Cf. Photius, 8,263. * Vide et Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* (1714), p. 100.

³⁶ Cf. *Vitae decem oratorum* 1,V.

no,³⁷ adulatrice una, ἀληθινή altera. In destruenda priore versari Platonem in illo Dialogo, qui inscribitur: ΓΟΡΓΙΑΣ, ἢ περὶ ῥητορικῆς, ἀνατρεπτικὸς, ubi introducitur Socrates cum Gorgia, Polo et aliis colloquium instituens. Qui etiam, ostenso Rhetoricam nihil aliud esse, quam πειστικῆς, ἀλλ' οὐ διδασκαλικῆς δημιουργὸν, καὶ τὴν πραγματείαν αὐτῆς ἅπασαν, καὶ τὸ κεφάλαιον εἰς τοῦτο τελευτᾶν, concludit parum esse utilem artem atque praeclaram, sed malam potius colakeíαν, quam τῇ πολιτικῇ ὀρρονit et hujus corruptricem vocat³⁸ adeoque comprehendí sub quadruplici illius ματαιοτεχνία, cui adnumerat κομωτικὴν, quae corpus ita fucare doceat, ut sanus quis videret; ὀψοποιστικὴν, quae cupediis ac gulae famuletur, Σοφιστικὴν, quae sapientiam fucó quodam ementiatur, et ῥητορικὴν, quae gratiam auramque popularem venetur non proposito sibi publicae utilitatis fine.³⁹ Ultima itaque harum in hoc Dialogo destructa, ex posteriore, cui titulus ΦΑΙΔΡΟΣ, ἢ περὶ ἔρωτος, ἠθικὸς, natura Rhetoricae illius verae colligi potest, quam hoc modo exprimit: sumto hoc principio Deum per se esse pulchrum, omnem etiam hominum pulchritudinem ex arctissima illorum cum Deo conjunctione pendere; ad illam quoque non veniendum esse, nisi per studium sapientiae et amorem virtutis tamquam media. Pergit ostendere veram pulchritudinem in ratione quaerendam atque illi adpetendam esse, tum etiam orationi et sermoni, propter hujus cum illa connexionem. Est enim imago rationis, quemadmodum ratio vicissim sit imago ipsius Dei. Probato deinde non dari aliquam rationis pulchritudinem, si veritatis et virtutis cognitione destituta sit, consequitur, nullius plane esse Rhetoricam momenti, si ab imagine rationis oratione videlicet et sermone veritas absit et virtus, nec consummari posse citra justitiae scientiam.⁴⁰ Scopus itaque oratoris ex mente Platonis est non studium gloriae, quae eleganti dicendi genere adquiri solet, neque studium benefaciendi, sed ut Deo gratus sit atque accep-

³⁷ Cf. Quint. Inst. 2,15,24-32.

³⁸ Cf. Fabricius, *Bibliotheca Graeca* (1793), 3,23.

³⁹ Cf. Vossius, *De Rhetoricae natura et constitutione* (1658), cap. II, p. 20-21.

⁴⁰ Cf. Quint. Inst. 2,15,28-29.

tus.⁴¹ Ex quo facile videtur esse quoque illius Rhetoricam pro indole ejus de mente humana hypotheseos adornatam. Quantum etiam perspicere licuit, voluit ille ea, quae inventionis et dispositionis nomine nunc adpellantur, ad Logicam sive Dialecticam ablegare,⁴² et sex Rhetoricae partes, quas recensuit Diogenes Laërtius, constituere: προτροπήν nempe, ἀποτροπήν, κατηγορίαν, ἀπολογία, ἐγκώμιον καὶ ψόγον.⁴³ Quidquid est, non debet tamen laude sua haec ejus Rhetorica fraudari, cum multa contineat, quibus verus ejus usus adversus Sophistas ostenditur.⁴⁴

§ V

Post Platonem memorandus est Philosophorum facile princeps Aristoteles. Extant praeclara satis et tanto viro dignissima de libris ejus Rhetoricorum elogia. Sufficiat adduxisse Malebranchium, Aristoteli alias minus faventem, optimam tamen ex omnibus illius scriptis Rhetoricam ejus judicasse.⁴⁵ Nec minus commendatum reddit opus ejus Rhetoricum testimonium Pauli Benii, quo adfirmat Ciceronem illud die nocteque manibus trivisse huncque Oratorum decus in praeceptis tradendis ab Aristotele superatum fuisse.⁴⁶ De tribus vero ejus Rhetoricorum libris, quos vulgo ad Theodecten scriptos dicunt, intelligenda sunt haec praeconia. Quorum auctorem ut Aristotelem habeamus, svadent ordo, methodus, meditationum soliditas, et omnium scriptorum tam Graecorum, quam Latinorum unanimis consensus. Vult quidem Diogenes Laërtius tertium horum librum illi abjudicare, sed cujus error est manifestus, cum omnes antiquos habeat dissentientes.⁴⁷ Aliam nacta est Nostra sub Aristotele faciem, alia quoque via arti magis propria; incedit in illa tradenda Aristoteles, quippe quam exigua trium librorum mole fere omnem exhaustam cer-

⁴¹ Cf. Baillet, *Jugemens des savans* (1725), tom. 8, p. 4.

⁴² *Ibid.*, p. 3.

⁴³ Wowerus, *De Polymathia Tractatio* (1665) cap. XXI, p. 249. * Diogenes Laërtius 3.93-94.

⁴⁴ Cf. Vossius, *De Rhetoricae natura et constitutione* (1658), cap. IX, p. 62.

⁴⁵ Cf. Malebranche, *De la recherche de la Vérité* (1688), 5,2, p. 479.

⁴⁶ Cf. Baillet, *Jugemens des savans* (1725), tom. 8, p. 45-46.

⁴⁷ Cf. Diogenes Laërtius, lib. 5, cap. 23-24.

nas.⁴⁸ Nos, ut plenius officio nostro satisfacere videamur, primo seriem horum librorum dabimus, ut, cognito quid et qualia sint, quae in Rhetoricam praestiterit Philosophus, luculente postmodum indoles illius patescat.

Tribus, ut diximus, libris omnia, quae de hac arte dicere habuit, complexus est Aristoteles, et quidem Librum Primum, qui XV absolvitur capitibus, quatuor inprimis continere momenta, quemlibet vel modice tantum in studio hoc versatum fugere non potest. Etenim primo adfinitatem et similitudinem Rhetoricae cum Dialectica ostendit argumentis inibi occurrentibus,⁴⁹ minime vero probantibus fuisse mentem Stagiritae Rhetoricam μόριον τῆς διαλεκτικῆς,⁵⁰ cum, observante Vossio,⁵¹ loquatur Aristoteles eo loco παχυτέρως suamque ipse sententiam explicet, cum et in initio Rhetoricorum vocarit illam ἀντίστροφον (seu ut Alexander Aphrodis⁵² et Sextus Empiricus⁵³ interpretantur ἰσόστροφον τῇ διαλεκτικῇ),⁵⁴ et eodem loco, quo μόριον illam dixerit, continuo subjecerit καὶ ὁμοίωμα. Quo ipso significarit eam instar cuiusdam particulae, circa τὰ πιθανὰ, qua talia versantis habere quandam cum Dialectica similitudinem.⁵⁵ Secundum hujus libri momentum definitione hujus artis absolvitur, quae, quia est Rhetorica ars στοχαστική, haec ponitur: δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρησῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν.⁵⁶ Ubi, quod objectum fecit τὸ ἕκαστον, et finem Rhetoricae πίστιν seu τὸ πείθειν persuasionem, porro suam de illis tractationem persequitur, et aperit, quod est tertium hujus libri momentum, fontes argumentorum, quibus conciliari potest fides, generales, ostendendo ea esse vel ἄτεχνα vel ἔντεχνα, et quomodo posteriora apte inveniri adque

⁴⁸ Quam...cernas: Cf. Morhofius, *Polyhistor* (1695), tom. 1, lib. VI, cap. 1.

⁴⁹ Cf. Arist. Rhet. 1,1 et 2.

⁵⁰ Cf. ibid. 1,3

⁵¹ Cf. Vossius, *De Rhetoricae natura et constitutione* (1658), cap. 7, p. 53.

⁵² Cf. Alexander Aphrodisiensis, *Commentaria in Libro I Topicorum*.

⁵³ Cf. Empiricus Sextus, *Adversus Mathematicos*.

⁵⁴ Vossius, *De Rhetoricae natura et constitutione* (1658), cap. 4, p. 29-30.

⁵⁵ Quo...similitudinem: Cf. Plenning, *Specimen academicum de Logica vetere et nova* (1740), p. 43.

⁵⁶ Arist. Rhet. 1,2,1.

rem adcommadari debent. Praecipue vero λίγους Oratorios e natura rei magis, quam persona dicentis depromptos exhibet.

Praecipit denique in IV:ta hujus libri particula de tribus, pro varietate auditorum et rerum publicarum, Caussarum generibus: συμβουλευτικῶ, δικανικῶ et ἐπιδεικτικῶ,⁵⁷ tum in genere de cujlibet officio, temporibus et fine, tum etiam de quolibet eorum in specie. Cum vero τρία εἶδη τῶν διὰ τοῦ λόγου ποριζομένων πίστεων statim in principio operis constituerit:⁵⁸ unum, quod ἐν τοῖς ἤθεσι τοῦ λέγοντος, alterum, quod ἐν τοῖς πάθεσι τοῦ ἀκροάτου, et tertium, quod ἐν τῷ λόγῳ positum est, inque libro hoc primo de ultimo horum fidei faciendae genere praeceperit; ideo sequuntur in Libro Secundo, qui in quatuor itidem partes distribui potest, et quidem in prima ejus parte, quae ad Caput XII usque porrigitur, duo reliqua τοῦ πιθανοῦ momenta, de moribus dicentis et adfectibus tam Oratoris, quam ejus, cujus gratia habebitur oratio.

In parte secunda, et quidem Capitibus, quae sequuntur usque ad XVIII, de moribus auditorum et habitibus agit, quos, siquidem distincti sint, secundum diversitatem aetatis praesertim et fortunae, respicere debet orator, si ad auditores recte habeatur et fine suo non frustretur oratio. Excipit hanc tertia Pars, duobus tantummodo capitibus comprehensa, ubi de Propositionibus cuilibet generi caussarum communibus, earumque generibus, de Possibili nempe, Facto, Futuro, Magno, breviter quidem, solide tamen disserit. Subjungit in quarta denique parte doctrinam de Exemplis et Enthymematibus horumque quaerendorum modos ostendit juxtaque locos communissimos seu Dialecticos, qui ad quamlibet quaestionem civilem probabiliter tractandam plurimum valent, adfert. Postremo etiam de fallaciis et speciosis Enthymematibus illaque solvendi ratione praecepta relinquit. Quam tractationem necessariam duxit, propterea quod Rhetoricam aequae ac Dialecticam τῶν ἐναντίων, contrariorum esse et utrumque oppositorum respicere censuerit. Haec omnia, quae nominatis Libris continentur, ad πίστιν vel εὐρεσίαν τῶν πίστεων, hoc est

⁵⁷ Cf. *ibid.* 1,3,1.

⁵⁸ Cf. *ibid.*

inventionem, pertinent. Addit itaque Philosophus Librum Tertium, quem ad ceteras Rhetoricae partes pertractandas reservavit, quarum praeter inventionem, non nisi duas tetigit, τὴν λέξιν nempe, καὶ τάξιν καὶ τοῦ λόγου διάθεσιν ἢ οἰκονομίαν. De priore in prioribus XII hujus Libri Capitibus, de posteriore etiam in reliquis VII, summa cum laude et industria est commentatus.⁵⁹

Ex serie hac Librorum Aristotelis Rhetoricorum facile videtur, quid praestiterit, et quaenam sint illius in Nostram merita, praeterquam enim, quod aliorum inventa et praecepta sparsim et indigeste obvia, in ordinem redegit eoque modo tractavit, ut in formam disciplinae adaptata sint praecepta illius, proprius etiam οὐσίαν et essentialia artis hujus adtigit. Scilicet, quod et ipse indicat,⁶⁰ cum eorum, qui ante illum scripserunt, opera tota, quanta, in iis, quae περὶ τῶν ἔξω τοῦ πράγματος sunt, consumpta fuerit, in corrumpendo nempe iudice eundumque ad partes suas trahendo, se circa πίστεις et ἐνθυμη<ή>ματα quae σώμα τῆς πίστεως adpellat, tamquam ejusmodi res, quae solae ἔντεχναι sunt, versari dicit. Nec silentio praetereundum est, quod plenior, quam omnes reliqui, de moribus et adfectibus doctrinam operi suo inseruerit. Quippe non contentus tradendo eos tantummodo adfectus, qui iudici corrumpendo inserviunt,⁶¹ amplius progressus est, et quomodo, pro morum et adfectuum diversitate, in quolibet auditore adcommoedet oratio, ut moribus conveniat, et adfectus moveat, succincta methodo demonstravit.

Insurgunt quidem contra hanc illius de moribus et adfectibus doctrinam Quintilianus⁶² et Malebranchius,⁶³ dicentes: illam in Rhetorica sine damno omitti posse, sed exigi notitiam illius ab Oratore postulat finis ab eo positus, quem, sublata de moribus doctrina, haud facile adsecuturum esse Oratorem ipse ostendit: ἀποδέχονται, inquit, πάντες τοὺς τῷ σφετέρῳ ἡθει λεγομένους

⁵⁹ inque libro...commentatus: Cf. Paschius, *De novis inventis* (1700), cap. 2, §XXI, p. 73-74.

⁶⁰ Cf. Arist. Rhet. 1,3-8.

⁶¹ Cf. ibid.

⁶² Quint. Inst., 5-10, 17-18.

⁶³ Cf. Malebranche, *De la recherche de la Verité* (1688), 5,2.

λόγους, καὶ τοὺς ὁμοίους, quod pluribus probatum it contra Fabium Vossius.⁶⁴ Majoris forsan videtur esse momenti, quod doctrinam de figuris omiserit, vel non nisi exiguam illarum partem adtulerit. Esse vero hoc non tanti ponderis, nec ideo mancam et mutilam judicandam esse ejus Rhetoricam ostendit idem Vossius⁶⁵ perutilem quidem illam tractationem, non tamen de artis οὐσία, sed ejus προσθήκην esse adfirmans. Ex dictis utique indoles Rhetoricae Aristoteleae probe perspicitur. Definitio nempe patefacit Aristotelem τὸ ἕκαστον, qua vero πιθανόν, Oratori ut materiam subjecisse; sed de quo instituat laus vel vituperium, svasio vel dissvasio, accusatio vel defensio in triplici ab eo posito Caussarum genere: Demonstrativo, Deliberativo et Judiciali, in quibus praeceptis declarandis versatur tota ejus ars Rhetorica. Ubi simul observandum, quod τὸ ἕκαστον semper apud eum illam teneat significationem, ut utrumque contrariorum sub se comprehendat, quodque eo tendant illius praecepta, ut donec Orator facultate in utramque partem dicendi. Quocirca bene notaveris haec illius verba: Ἔτι δὲ τάναντία δεῖ δύναθαι πείθειν, οὐχ ὅπως ἀμφοτέρα πράττωμεν, (οὐ γὰρ δεῖ τὰ φαῦλα πείθειν) ἀλλ' ἵνα μήτε λανθάνῃ, πῶς ἔχει, καὶ ὅπως ἄλλου κρωμένου τοῖς λόγοις αὐτοῖς μὴ δικαίως λύειν ἔχωμεν.⁶⁶ Est porro ipsius Rhetorica ita adornata, ut duplicem subire possit dividendi modum, quorum prior comparet in initio Rhetoricorum, estque vel in οὐσιώδη, essentialem, quam vocat σῶμα τῆς πίστεως, vel in προθήκην adpndicem, sive τὰ ἔξω τοῦ πράγματος. De cujus divisionis ad opus ejus adplicatione videatur Vossius.⁶⁷ Posterior dividendi ratio occurrit in his illius verbis: τρία ἔστιν ἃ δεῖ πραγματευθῆναι περὶ τὸν λόγον· ἐν μὲν ἐκ τίνων αἱ πίστεις ἔσσονται· δευτερον δὲ περὶ τὴν λέξιν· τρίτον δὲ, πῶς χρῆ τάξει τὰ μέρη τοῦ λόγου;⁶⁸ quam etiam in opere suo secutum fuisse, prius

⁶⁴ Cf. Quint. Inst., 2,14.

⁶⁵ Ibid. * Cf. et Vossius, *De Rhetoricae natura et constitutione* (1658), cap. XVII, p. 117.

⁶⁶ Arist. Rhet. 1,1,12.

⁶⁷ Cf. Vossius, *De Rhetoricae natura et constitutione* (1658), cap. XVII, p. 117.

⁶⁸ Arist. Rhet. 3,1,1.

adlata indicant. Inde corruere argumentum Fabii,⁶⁹ quo objicit, ex indole inprimis definitionis Aristoteleae, non nisi unam fecisse Aristotelem Rhetoricae partem, puta inventionem; cui libet perspicuum est de pronuntiationem vero, quae postmodum fixam in Rhetorica nacta est sedem, nihil, vel exiguum, saltem praecipit Aristoteles caussasque ejus rei adjicit, quod ante eum οὐπω ἐπικεχείρηται τὰ περὶ τὴν ὑπόκρισιν,⁷⁰ et, ut paulo infra dicit: τὸ ὑποκριτικὸν εἶναι, ἔστι φύσεως καὶ ἀτεχνότερον.⁷¹

§ VI

Operi huic Aristotelico aliud subjungitur, dictum Rhetorica ad Alexandrum, cujus unicum librum epitomen Rhetoricorum ad Theodecten fere dixeris. Vulgo istud opus Aristoteli adscribitur, sed falso, cum contrarium probent ex Erasmo Vossius,⁷² Baillet⁷³ et alii, quos inter convenit auctorem ejus fuisse Anaximenem Lampsacum. Quidquid est, hoc tamen constat tres ibi constitui generis juridicialis partes, praeter accusationem nempe et defensionem, insuper inquisitionem, quam ἐξέτασιν dicit, et definit esse voluntatum, actionum, orationum inter se aut cum reliqua vita dissidentium demonstrationem.⁷⁴ Praeter hunc Theophrastum quoque, Aristotelis discipulum, de hac arte cum cura scripsisse refert Quintilianus.⁷⁵ Nec defuere, qui, et ante et post Aristotelem certam aliquam oratoriae partem sibi tractandam sumserunt, quos singulos recensere ab instituto nimis esset remotum. Interim tamen monendum Philosophos postea adhaerendo nimium quantum praeceptis Aristotelicis eo erroris, qui huic nostrae multum offererit, delapsos fuisse, ut arbitrarentur necessarium non esse, ut in oratione semper ea proferrentur, quae vera censenda essent, sed immo etiam verosimilibus adeoque fallandi simplices animas occasione locum dari, quod ipsi τὸ

⁶⁹ Cf. Quint. Inst. 3,3.

⁷⁰ Arist. Rhet. 3,1,3.

⁷¹ Arist. Rhet. 3,1,7.

⁷² Cf. Vossius, *De Rhetoricae natura et constitutione* (1658), cap. IX, p. 63.

⁷³ Cf. Baillet, *Jugemens des savans* (1725), p. 67seq.

⁷⁴ Cf. Quint. Inst. 3,4,9.

⁷⁵ Cf. ibid. 3,1,15.

πιθανὸν ἀπελλάβαν.⁷⁶ Neque nihil plane Stoicis fuit cum nostra commercii, quippe qui ad Philosophiam rationalem eam retulerunt, et si non plane numero eandem esse, attamen non multum a Dialectica distare statuerunt. Ratio hujus rei videri potest apud Senecam,⁷⁷ et Diogenem Laërtium⁷⁸ adlata. Indolem vero Rhetoricae eorum planam faciemus verbis ipsius Laërtii, qui indicat Stoicos dixisse: τὴν ῥητορικὴν ἐπιστήμην οὐσαν, τοῦ εὖ λέγειν περὶ τῶν ἐν διεξόδῳ λόγων et infra: καὶ τὴν μὲν ῥητορικὴν αὐτὴν εἶναι λέγουσι τριμερῆ τὸ μὲν γὰρ αὐτῆς εἶναι συμβουλευτικόν· τὸ δὲ δικανικόν· τὸ δὲ ἐγκωμιαστικόν. Εἶναι δ' αὐτῆς τὴν διαίρεσιν, εἷς τε τὴν εὐρεσιν, καὶ εἷς τὴν φράσιν, καὶ εἷς τὴν τάξιν, καὶ εἷς τὴν ὑπόκρισιν. Τὸν δὲ ῥητορικὸν λόγον, εἷς τε τὸ προοίμιον, καὶ εἷς τὴν διήγησιν, καὶ τὰ πρὸς τοὺς ἀντιδίκους, καὶ τὸν ἐπιλογόν.⁷⁹ Aliorum quoque Rhetoricae scriptorum mentionem injicit Quintilianus,⁸⁰ quos sectarum in hac arte auctores existisse docet. Sic Apollodorum nominat Pergamenum et Theodorum Gadareum. Quoniam vero hi rhetoricam meliorem atque instructiorem non reddiderunt, neque operae pretium judicamus nos in laboribus eorum recensendis occupari.

§ VII

Sequuntur Romani ad quos, senescente in Graecia eloquentiae studio, sero quidem et difficile refragante Magistratu immigravit Rhetoricae cultura. Quippe quae duobus edictis, quae subicere lubet, prohibita fuit, quorum prius ita audit: "Cajo Faennio Strabone, Marco Valerio Messala Consulibus, Marcus Pomponius praetor senatum consuluit; quod verba facta de Philosophis et de Rhetoribus, de ea re ita censuerunt, ut Marcus Pomponius praetor animadverteret, curaretque uti ei e Republica fideque sua videretur, uti Romae ne essent." Posterius ita habet: "Renuncia-

⁷⁶ Ut...adpellabant: Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* (1714), p. 102.

⁷⁷ Cf. Sen. Ep. 89,17.

⁷⁸ Cf. Diogenes Laërtios, lib. VII, cap. 1,42.

⁷⁹ (Quint. Inst.) Cf. Diogenes Laërtios, lib. VII, cap. 1,42.

⁸⁰ Quint. Inst. 3,1,17-18.

tum est nobis esse homines, qui novum genus disciplinae instituerunt, ad quos juvenus in ludos conveniat; eos sibi nomen imposuisse Latinos Rhetores; ibi homines adulescentulos totos dies desiderare. Majores nostri, quae liberos suos discere et quos in ludos itare vellent, instituerunt. Haec nova quae praeter consuetudinem ac morem majorem fiunt, neque placent neque recta videntur. Quapropter et iis, qui eos ludos habent, et iis, qui eo venire consueverunt, videtur faciendum, ut ostendamus nostram sententiam nobis non placere.⁸¹ Occurrunt ibi, qui vel ore, vel scriptis praecepta illius tradiderunt. Illud Libertini, praecipue Plotius, teste Svetonio,⁸² hoc vero M. Cato Censorius,⁸³ et M. Antonius⁸⁴ fecerunt. Quorum tamen scripta, sicuti exigua, ita nec visa fuere. Exstiteret et alii minus tamen nobiles, quorum omnia praecepta ad argumenta moralia (quae Graeci θέσεις, Latini causas vocabant) adplicata fuisse; inde probari posse videtur, quod habebantur tunc Romae exercitationes ex ejusmodi petita argumentis, quibus virtutes laudarentur, improbarentur vero vitia et contra. Tum etiam argumenta vel ex historiis, vel e re, quae recens exstitit, seligebantur, de quibus per ἀνασκευὰς et κατασκευὰς in utramque partem dicebatur.⁸⁵

His vero missis, ad Ciceronem deveniemus. Sunt libri de Inventionem tirocinium illius, quippe quos, XXI annos natus, inchoatos et rudes, quod ipse fatetur,⁸⁶ plures vero et secundum Vossium⁸⁷ alia ἐπιγραφῆ, quam qua hodie exstant, in lucem edidit. Provecior vero aetate plura hujus artis specimina publici juris fecit, puta Dialogos tres ad Quintum Fratrem de Oratore, Brutum seu de Claris Oratoribus, Oratorem seu de optimo genere dicendi, Topica, Dialogum de partitione Oratoria, et Prologum (praemissum orationibus contrariis Demosthenis et Aeschinis ab

⁸¹ Cf. Suet. 1,1.

⁸² * Ibid. 2,1.

⁸³ Cf. Quint. Inst. 3,1,1-19.

⁸⁴ Ibid. 3,1,19.

⁸⁵ Cf. Suet. 1,4-5. * Vide et Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* (1714), p. 102.

⁸⁶ Cf. Cic. De Or. 1,2,5.

⁸⁷ Cf. Vossius, *De Rhetoricae natura et constitutione* (1658), cap. XIII, p. 91.

illo in lingua Latina conversis) de optimo genere oratorum. Conspiciuntur quoque in fronte operum illius libri quatuor Rhetoricorum ad Herennium a multis magni nominis Ciceroni adscripti, sed quos habere auctorem Cornificium quendam, ut alios taceam, observat Funccius.⁸⁸ Nos, quamvis Funccio adstipulemur, hos libros tamen ab opere Ciceroniano non sejungimus, sed sub iudicio, quod in genere de Ciceronis scriptis latari sumus, eos complecti volumus. Non vacat specialem horum, quae recensuimus, operum *σκιαγραφίαν* adhibere. Adeant Funccium⁸⁹ et Bailletum,⁹⁰ qui illam legere aveant.

Nos indolem Rhetoricae Ciceronianae considerantes haud diffitemur justo latius eum Nostrae Pomoeria extendisse, addendo scilicet ad quatuor illas Rhetoricae partes quintam, memoriam, quo jure jam non dicimus, dicturi vero sumus in Cap. III, nunc de Objecto pauca disserentes. Voluit hoc Cicero ipse tribus Caussarum generibus contineri et absolvi.⁹¹ Observandum vero, minus necessarium ab eo reputari Genus Demonstrativum,⁹² et quod ad Deliberativum, illud positum esse in disceptatione et consulatione civili et habere in se sententiae dictionem.⁹³ Unde facile colligi posse putamus, cum et hoc propius ad usum forensem accedat, Rhetoricam illius in usum praecipue fori esse conscriptam et qua maximam partem genus Judiciale complecti. Confert ad probationem hujus rei materia, quam ille Oratori subjecit. Quae quidem in genere res quaelibet ab eo, cum omnibus aliis, statuitur, in specie vero materiam Oratoris Quaestionem Civilem, eamque in *θέσιν* et *ὑπόθεσιν* abeuntem esse contendit.⁹⁴ Hanc vero (alias Caussam, ut prius monuimus, dictam, in judicialibus maxime occupatam) ab eo in toto opere explicari neminem fugit. Spectant eo praecepta, exempla et orationes ejus fere omnes. Quid, quod ipse distinguens inter Rhetoricam Philo-

⁸⁸ Cf. Funccius, *De virili aetate Linguae Latinae* (1721), 1,6,7.

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ Cf. Baillet, *Jugemens des savans* (1725), tom. 8, p. 218-226.

⁹¹ Cf. Cic. Inv. 1,7-8.

⁹² Cf. Cic. De Or. 2,10,42.

⁹³ Cf. Cic. Inv. 1,5-7.

⁹⁴ Cf. Cic. De Or. 2,10,41.

sophorum et forensem, hanc suam esse et a se tractari fatetur, illam vero non nisi in copiose dicendi facultate consistere, haud obscure innuit.⁹⁵

§ VIII

Hunc exceperere alii, a Svetonio⁹⁶ et Vossio⁹⁷ recensiti, parum tamen memorabiles, quoniam a praeceptis praecedentium aut non recesserunt, aut illis nihil addiderunt. Fabius vero Quintilianus uno alterove verbo est nominandus, cujus Institutiones oratoriae, ut inter praecipua hujus artis κειμήλια semper sunt habita; ita elogia magnorum virorum praeclarissima passim de illis habentur. Nihil certe, quod ad ipsam Rhetoricam attinet, ille ab antiquiorum praeceptis secessit, nisi quod virtutum et vitiorum doctrinam partem nostrae fecerit.⁹⁸ In qua Tullii quoque lapsum adnotat Vossius.⁹⁹ Rectene an secus haec in nostram recepta vel recipienda sit, in Cap. III pluribus disquiretur. Qui post hunc exstiterere apud Romanos, Rhetoricae scriptores eos imprimandos curavit Franciscus Phitoeus.¹⁰⁰ Coeperat vero postmodum, ut eloquentia Romana, sic studium quoque Rhetoricae magis magisque deficere, atque alia post alia decremēta subire, donec, irruente undique barbarie, omni prorsus splendore destitutum et intactum jaceret, adeo quidem, ut, per plura secula, hanc veterem et eam oblivione involutam faciem Rhetorica inturbata retinuerit, cui, quae recentiora post renatas felici auspicio literas tempora addiderunt; alia, si Deo placuerit, occasione dicemus, quoniam de Vetere nunc Diximus.

Φαίνεις ἡδίονα Γλῶσσαν ἐν Ῥητορικᾷσι,
Ἐξερῶν σπουδῆν τῶν περὶ κείνα πάλαι.
Δεῦρ' ἄρ' Ἀθηναίη ἐτάρω ἐνικάτθεο χεῖρας
Στέμμά τε Πιερίδων ἄρτυνε τῶγε φίλω.

⁹⁵ Cf. Cic. Fin. 2,6.

⁹⁶ Cf. Suet. cap. VII.

⁹⁷ Cf. Vossius, *De Rhetoricae natura et constitutione* (1658), cap. II, p. 19.

⁹⁸ Cf. Quint. Inst. 10,1,35.

⁹⁹ Cf. Vossius, *De Rhetoricae natura et constitutione* (1658), cap. II, p. 19.

¹⁰⁰ Cf. comm.

Axel Adriani Een Sudermannus

Literis et moribus ornatissimo domino auctori amico suo prorsus singulari

Lindbom, praecipuos inter numerande sodales
nescio qui fiat: stimulos sub pectore novi,
atque mihi tacitae serpunt per viscera flammae;
nec premere ulterius sua gaudia Musa valebit.
Tu comes antiquus; Tu primis junctus ab annis
ut taceam, quas ipse negas ediscere, caussas,
quid vetat hinc plausus ad sidera tollere laetos
Tota suas cantat dum turba Heliconia laudes.
Gratulor interea tibi quae moderator Olympi
munera concessit mentis linguaeque diserta
utque ea sint, voveo, multis fecunda brabeis.

Officii amicitiaeque ergo cecinit P. Arosenius

Literis et moribus ornatissimo juveni, Domino Olao Lindbom,
De Rhetorica Vetere et Nova publice disputaturo, amico et populari suo honoratissimo

Tu, qui flexanimae veneraris Numina Suadae,
huc ades, et vulnus oraque nosce Deae,
conspice nunc cultum, quo commendabilis orbi
antiquo fuerit tempore, quoque novo.
Dum vero haec cernis tam scite expressa, memento
laudibus artificis commemorare manus.
Sic Dea, tuque auctor, vivetis imagine in una,
tuque decus celebras illius, illa tuas.

Amoris et debiti officii causa adposuit Laurentius Kruse

Monsieur

Le peu de tems, que j'ai eu l'avantage de Vous frequenter, m'a fait connoitre tant de sagesse, et de vertu, dans Votre conduite; que je ne saurois eviter de Vous accorder publiquement les louanges, qui Vous sont dues. La savante dissertation, que Vous allez bientôt mettre en lumiere touchant l'ancienne, et la nouvelle Rhetorique, forcera tous les gens de bien, de Vous rendre la

meme justice; Je desirerois, Monsieur, que ma plume fut capable de faire en detail l'eloge des vertus que Vous possédez; toute foible, quelle puisse etre, elle s'employera toujours avec plaisir pour Vous assurer dans quelle<s> occasions, que la fortune lui presentera combien je Vous estime en attendant je Vous felicite, Monsieur, de tout mon coeur des heuroux progres que Vous avez fait dans l'etude de la sagesse. Mes souhaits seront accomplis, quand Vous serez persuade de l'attachement sincere, avec lequel je ne cesserai d'etre.

Monsieur, votre tres obeissant serviteur P. Timm

Q. F. F. Q. S.

DISSERTATIONIS

DE

RHETORICA

VETERE ET NOVA

PARTEM POSTERIOREM,

Consensu Ampliff. Facultat. Philosoph.

In Regia Academia Upsaliensi,

SUB PRÆSIDIO,

VIRI CELEBERRIMI,

Mag. P E T R I

E K E R M A N,

Eloquent. PROFESS. Reg. & Ordin.

PRO GRADU

Publicæ honorum censuræ subijcit

OLAUS LINDBOM ARONSSON,

AROSIA-WESTMANNUS.

In Audit. Carol. Majori ad diem 2. Junii,

ANNI MDCCXLVI.

Horis, ante meridiem, consuetis.

~~~~~

UPSALIÆ

De Rhetorica Nova, 1746

Quod felix faustumque sit. Dissertationis de Rhetorica vetere et nova partem posteriorem, consensu amplissimi facultatis Philosophiae, in regia academia Upsaliensi, sub praesidio viri celeberrimi, magistri Petri Ekerman, eloquentiae professori regii et ordinarii, pro gradu publice honorum censurae subjicit Olaus Lindbom Aronsson, Arosia-Westmannus.

In auditorio Caroli Majori ad diem 2 Junii, anni MDCCXLVI, horis ante meridiem consuetis. Upsaliae.

Nobilissimo atque consultissimo viro, domino Johanni Christiernin, regiae cancellariae registratori perindustrio, patrono optimo

viro admodum reverendo atque praeclarissimo, magistro Jacobo Strangh, Fellingsbroënsium pastori meritissimo, adjacentis districtus antistiti dignissimo, patrono aetatem colendo.

[dedicatio et poema Svetice]

Si operi egregio Vestra, Patroni optimi, adponerentur nomina, longe, fateor lateque divagaretur beneficiorum, in me collatorum, fama: jam vero opusculum, nullo commendabile nitore, quod offeram, mihi impense gratulabor, si indicium vestrorum in me meritorum, simulque meae erga Vos debitae venerationis, exhibere queat. Priora ut nunquam ego demereri possim, ita nec posterior deficiet unquam. Vivite, Patroni indulgentissimi, vitam in terris longam in coelis aeterno duraturam. Nullo non tempore permanere studebo, consultissimorum atque admodum reverendorum nominum vestrorum cultor humillimus Olaus Lindbom.

In nomine Jesu Caput Secundum

§ I

Succedunt tempora, quibus Nostra, quam hodie habet, post duriora fata et vicissitudines varias nacta est faciem. Non negandum, quemadmodum Latini sermonis mundities post obitum Augusti ex auro quasi in argentum et postremo in ferrum commutata fuit, ita etiam, quae huic expoliendae inserviunt, Rhetoricae studia adulterari sensim et seculorum quorundam consequentium barbarie infusari coepisse. Illa vero felici auspicio depulsa nec cura et opera virorum de republica literaria optime meritorum defuit in deliciis Rhetorum pertractandis. Neque id silentio praetereo retinuisse disciplinam hanc, sub manibus plerorumque etiam hujus aevi Doctorum, si non priscam at non multo tamen discrepantem ab illa, quam antiqui praescripserunt, forma. Horum vero omnium recensionem, multo minus singulorum operum *σκιαγραφίαν*, non est, quod a nobis, Benevole Lector, expectes, quum in immensum excresceret tum labor; breviter utique conficiendus, ne Tuae in legendo patientiae, neve angustiae temporis et facultatum parum videamur consuluisse. Id saltem agere in animum induximus, ut, quos maxime in hoc studiorum genere desudasse invenimus, strictim carptimque enumeremus, quo, quid potissimum ab ipsis sit praestitum, constare possit. Quocirca illos commode in tres classes distribuimus, quarum prima est eorum, qui Veterem reformare, Secunda, qui Veterem restituere, et Tertia, qui Novam vel Eclecticam condere Rhetoricam sibi proposuerunt.

§ II

Primae classis caput et antesignanus merito habendus est, qui Aristotelis, Ciceronis, Quintiliani osor an immutator exstitit felicitis ingenii successuum vero improsperorum vir, Petrus Ramus. Limam asperiolem, qua alias excepit, haec quoque nostra subiit scientia. Primus enim, quas Dialecticae proprias et homogeneas censuit partes, Inventionem puta et Dispositionem, a Rhetorica exsulare jubens, duas tantummodo reliquas, Exorna-

tionem et Pronunciationem, civitate donavit Rhetorica, rejecta insuper, quam Nostrae partem constituit Quintilianus, Morum Doctrina. Patet id ex Praelectionibus ejus variis in Orationes Ciceronis et Distinctionibus Rhetoricis, Basileae, cura Joannis Thomae Freigii anno 1580 excusis. Item ex illa, quam ad ejus Praelectiones conscripsit, non tam sectator, quam fidus discipulus Audomarus Talaeus, Rhetorica, nomine quidem hujus insignita, re vero ipsa ejusdem Rami. Nostrum de hac, si adponetur, judicium esto: occurrere in Doctrina Pronunciationis permulta, quae ambages justo longiores et luxuriam nimiam prodere videntur, quum ceteroquin jejuna, sterilis sit et deficiens, ubi res ipsa postulet quam maxime, ut dicenda clarius, apertius et plenus traderentur; quamvis juxta non negemus eam vel illo nomine esse commendabilem, quod frequens et exuberans sit exemplis, quae, quantum nudis praeferrī debeant praecipis, ad usum inde redundantem consilium rationemque revocanti nemini non per se patet.

Quod vero ad Inventionem et Dispositionem earumque exterminationem pertinet magnos saepe contentionum ignes ista excitavit scintillula et fuit eruditis vero pomum Eridos. Quidquid est, suos habuit et adhuc habet non infimi in re literaria ordinis sectatores. Id enim neminem fugere existimaverim, qui Claudii Minois praefationem ad Rhetoricam nuper adlatam, Conradi Dieterici Institutiones Rhetoricas, Jacobi Facciolati Orationem ad Rhetoricam, Ridigeri aliorumque legerit super hanc controversiam animadversiones. Rigideri mentionem injecimus, cujus vita et scripta iisdem exposita fuere fatis eidemque infortunio. Propendisse illum in sententiam Rami, licet id totidem verbis ipse non fateatur, ex Capitulo IV Libri IV:ti, qui operis, quod de sensu Veri et Falsi agit, particula est, videri potest. Etenim, ubi in expressione Veritatis ostendenda occupatus est, tres observat Rhetoricae naevos, ex quibus non purgatam illam esse, suo tempore, conqueritur. Primus est, quod in expressionis doctrina, quam caput totius rei putat, adaequatam enim cogitationum expressionem finem voluit Rhetoricae; nihil solidi apud Oratores deprehenderit, quum tamen in eo, quod Logicae esse considera-

tionis existimat, nimis fuerint operosi. Secundus, quem naevum Rhetorum vocat, est, quod Oratoriam a Logica discerni doceant prolixitate expressionis. Tertius, quod putent argumenta Logica differre ab Oratoriis. Verba, quibus hunc probare adnititur naevum, adferre non pigebit: Omne bonum argumentum, quod ullo modo in rationem rectam cadit, duplex est, demonstrativum aut probabile utrumque Logicum est. Quod si orator, praeter haec, peculiare argumentum sibi proprium velit, nihil concludat oportet, hoc est, erit argumentum non argumentum; aut ergo Oratorum argumenta nihil discrepant a Logicis, aut non sunt argumenta.¹ Proinde terminis justo angustioribus Rhetoricam includere voluisse, et, pro Inventionem ab illa exterminanda, cum Ramo, rationibus, specie non destitutis, pugnasse videtur; argumentis enim remotis, removebitur etiam, quae illa suppeditare debet, Inventio. Hinc illum licet ratione temporis, sequentibus juniorem, huic tamen classi adscribendum curavimus, ne privetur loco, quem inter Rhetores non opere singulari, quippe ejusmodi non conscripsit, sed sententia, quam defensitaverat, promeruit.

§ III

At non diu exsulavere, quas ablegavit et exterminavit Ramus, Rhetoricae partes, quum de redivit earum cogitarent viri, quos Secundam Classem constituere videbimus. Nempe ut habitu, quo inde ab incunabilis suis coruscare solita est, Rhetorica misere spoliaretur, aequo animo ferre non potuere. Conata variorum heic varia fuerunt. Quoniam vero quilibet suo sensui prae fracte et mordicus indulgeret, tanta subito orta est disciplinae hujus confusio, ut in votis esse coeperit, prodiret aliquis, qui in miratum perplexitate, tum varietate praeceptorum methodice et plene hanc artem diserneret.² Optatis aliquo modo satisfacit Professor disciplinis Philosophicis egregie imbutus, Bartholinus Keckermannus, cujus systema Rhetoricum ab Andrea Reij a Naglowice, Dantisci, calamo exceptum et publici juris factum, in duos

¹ Omne... argumenta: Rigiderus, *De sensu veri et falsi* (1722), 4,4,23.

² Mira... diserneret: Keckermannus, *Systema Rhetoricae* (1612), Praefatio, p. 4-5.

distributum Tomos Genevae A:o 1614 prodiit. Exstat editoris³ elogium in Auctorem prorsus egregium, dignum idcirco, quod heic adponatur, utpote scopo operis eruendo inserviturum: Primam glaciem in ostendenda et tradenda vera Eloquentia fregit; communes errores scholarum et Rhetorum detexit; partes ejus defusas, convulsas et a corpore quasi resectas, in ordinem, si quid judicare possum, redegit.⁴ Haec vero omnia adsecutus sit, nec ne, de eo disputari solet. Nobis videndum est, qua via ad eam metam ire studuerit. Scilicet Rhetoricae, cujus σύννομον Eloquentiam statuit, duplex voluit esse objectum; alterum, quod minus principale vocat, intellectum, circa quem populariter et familiariter instruendum secundario occupatus est Orator; alterum, et quidem principale, voluntatem et affectus, quos movere et concitare, est id, quod in studio Eloquentiae et Rhetoricae omnium maxime quaeritur. Duplicem quoque finem constituit, extremum nempe et Internum. Extremum, et quidem principalem, motum cordis, non quo adsentiat modo dicendis, sed quo agat etjam Auditor ea, quae svadentur; minus vero principalem, ipsam mentis instructionem, explicando et probando factam. Internum finem, Orationem non tam meditatam et scriptam, quam ore prolatam, ut officium Oratoris inde intelligatur situm esse non tantum in formanda sed et habenda Oratione, et Rhetoricam Inventionem, Dispositionem, Exornationem et Pronunciationem absolvi.⁵ Pro duplici hoc fine, duplicem quoque habere voluit Rhetoricam, videlicet generalem et specialem; in priori, quae ad Orationem in genere formandam conducunt, praecepta tradit argumentorumque cum argumentis Dialecticis communitatem docet, quo circa limites eloquentiae ab arte Logica diligenter distinguendos esse monet. Logica, inquit, principaliter respicit mentem ac notitiam humanam eamque vult plene, perspicue et methodice de rebus docere atque adeo res ipsas adcuratissime et solidissime tractare; nec respicit, utrum auditor hoc possit capere, nec ne, sed adtendit solummodo rei naturam et omnia adfert

---

³ Cf. *ibid.*

⁴ Primam...redegit: *Ibid.* p. 5.

⁵ Duplex...absolvi: *Ibid.*, cap. 1,1,1.

argumenta, quae ad tractationem, sive explicationem, sive probationem propositi sui pertinent, sive argumenta sint facilia, sive difficilia, sive ab auditore possint intelligi, sive non possint. Orator vero prudenter respicit ac considerat circumstantias personarum atque ea argumenta solummodo ad explicandam aut probandam rem deligit, quae possint intelligi ac capi ab auditoribus, quaeque corda possint movere et delectare.⁶ In posteriori, generalia illa praecepta ad species quasque orationum, uti Epistolam, Orationem Panegyricam aut aliam applicare docet, quidve insuper circa has Rhetoricae proprium putat, adducit. Hinc qua ratione a Ramo secessum faciat, et quousque Inventionem et Dispositionem intra fimbrias Rhetoricae esse voluerit Keckermannus, facile colligitur.

Parum vero hoc opus haecque Rhetoricam tractandi methodus Gerardo Joanni Vossio in hoc studio, ut in aliis, versatissimo sese probare potuit.⁷ Ille quidem manum Rhetoricae adornandae admovens plurima de hac arte reliquit iudicii sui subactissimi indicia. Institutiones ejus Oratoriae et liber de Rhetoricae Natura et Constitutione inter potiora hujus artis κειμήλια semper sunt habita. De horum librorum scopo non est, quod multa adferamus, quum hodie omnium fere terantur manibus et in deliciis sint Eloquentiae studiosis. Si tamen dicendum, quod res est, religioni sibi duxit vir acutissimus ab Aristotelis et Antiquorum recedere praeceptis, sed ad ea, tamquam ad filum Ariadneum, suas instituit, quotquot habet, praescriptiones, in iis quoque explicandis, amplificandis et a novitiorum injuria liberandis, operose nimis et erudite quidem, sed ita tamen desudavit, ut difficilimum foret ad institutionem puerorum et juvenum in scholis accommodare praecepta, quae Graecae et Romanae, non vero adeo bene nostrae reipublicae conveniant, id quod hujus scientiae callentissimi jam dudum observarunt. Hinc Weisius: Ipse Vossius, quem inter Rhetores non immerito colimus praecipuum, utinam maluisset cogitare, quid nostro seculo conveniret juvenum studiis, quam quidem laboribus exciperentur, conci-

⁶ * Logica...delectare: Ibid.

⁷ Cf. Vossius, *De Rhetoricae natura et constitutione* (1658), cap. XIX, p. 123.

liarentur, excusarentur infinita multorum scripta, quibus interdum nihil adesset praeter superstitiosam antiquitatis venerationem.⁸ Quae cum ita sint, non Novam enatam, sed Veterem potius cum Vossio resuscitatum esse Rhetoricam luculenter probant.

§ IV

Excipit Tertia Classis, quam in duos iterum abire ramos observamus; alter est eorum, qui Novam, alter qui Eclecticam condere voluerunt Rhetoricam; scilicet, operam recentiorum in recouendis antiquorum praeceptis quam maxime occupatam esse, quae parum nostro aevo inserviret, cum intelligerent Priores, id agere coeperunt, ut genio seculi magis convenientem traderent dicendi artem. Explosis itaque tribus illis, apud Graecos et Romanos pro statu suarum rerumpublicarum receptis caussarum generibus, Demonstrativo, Deliberativo et Judiciali, viam Orationibus, nostro, in quo nunc potissimum vivitur, statui adcommodatis, formandis et habendis, aperuerunt faciliorem et arti magis propriam. Hinc Eloquentiae studiosos ad ipsum ejus fontem deduxerunt eosque veram argumentorum inveniendorum methodum, genuinum periodi amplificandae modum, rectam ornatus oratorii, variationis connexionisque rationem docuere non infelici conatu. In medium nunc veniunt, quos sua cura praeclare de literis meritos reddidit, Johannes Sturmus, Augustus Buchnerus, Ludovicus Cresollius, et Nicolaus Caussinus, antea quidem nominatis paulo antiquiores. Huc tamen, si praecepta cogitaveris referendi, exstant Sturmii ad hoc opus exaedificandum libelli longe plurimi; praecipui vero sunt, qui de Periodis, de resolvendae Latinae Linguae ratione et de Imitatione prodierunt, quos construendae, resolvendae, imitandaeque periodi fundamenta jecisse egregia, nemini non constat.

Commutationis quoque et variationis reliquit praecepta non adspernanda Augustus Buchnerus in libro, quem de commutata ratione dicendi conscripsit. Sic Ludovicus Gresollius magno concesso studio, quae ad Actionem et Pronunciationem Oratoris faciunt in opere singulari, quod Lutetiae Parisiorum, anno prio-

⁸ Ipse...venerationem: Weisius, *Institutiones oratoriae* (1687), Dedicatio.

ris seculi XX, hoc insignitum titulo edidit: *Vacationes Autumnales, sive de perfecta Oratoris Actione et Pronunciatione*. Ast monendum ducimus sua mole multisque cautionibus supervacaneis esse hos libros, alioquin eruditos, Lectori parum jucundos, idoneos parum, nisi adhibeatur discretionis iudicium. Pertinet etjam huc viri Clarissimi Petri Francii specimen *Eloquentiae exterioris*, in *Actis Eruditorum Lipsiae* anno 1694 pagina 464 recensitum, in quo *Eloquentiam corporis* in ordinem redegit, certis regulis adstrinxit, et ante oculos posuit, producendo *Ciceronem in cathedram quasi*, et *commonstrando*, quo oris habitu, qua vocis flexione, quo corporis gestu motuve habuisse intelligatur, *Orationem pro Archia*, quam exempli loco adfert.⁹

Quod postremo ad *Caussinum* adtinet, illum de *Eloquentia Sacra et Profana* *Libros XVI* composuisse novimus, in quibus, praeterquam quod ostendit, quantum huic *Nostrae auctoritatis* ex ipsa *divinitus inspirata scriptura* accedit, varias quoque sermonis connexiones per periodos, per membra majora et minora, per particulas, formas et figuras formare docuit.¹⁰ Quae vero ab horum plerisque sparsim et obscure tradita fuere, occasionem praebuerunt *Rectori quondam Zittaviensi, Christiano Weisio*, plura suppeditandi. Is nempe sua fecisse videtur horum meditata, illis quoque addidisse, quae instituendae *juventuti apta et usui vitae civilis aevo praesenti magis essent profutura*.¹¹ *Primo Oratorem suum*, quem *Politicum* vocat, eumque *Dilucidatum* orbi erudito conspiciendum praebuit, *prodromum Institutionum Oratoriarum* mox *subsequendarum*. *Cusae illae* sunt *Institutiones iterumque recusae*, quod est signum *optimae de illis eruditorum opinionis*. Sed adprime: *Progymnasmata* ibi reliquit *tironibus instruendis* et ad *sacraria Eloquentiae contendentibus* adprime utilia, quoniam ibi non tantum, quibus copia verborum adminiculis comparari possit, sed et de genuina verborum con-

⁹ in quo...adfert: Cf. Paschius, *De novis inventis* (1700), cap. II, §XXI, p. 75.

¹⁰ Varias...docuit: Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* (1714), p. 105.

¹¹ Quod...profutura: Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* (1714), p. 105.

nexione per periodos, periodorum connexionem per Chriam, Chriarum et aliarum orationis partium connexionem, ut inde fiat Oratio numerosa, dilucidate et, si quid ego iudicare possum, adcuratissime praecipit. Doctrinam Inventionis, Dispositionis, elocutionis succincte tradit. Quoniam vero conscribendarum Orationum rationem habuit, Pronunciationis doctrinam si non omisit totam, leviter saltem adtigit. Caussas et tria illa a veteribus recepta Caussarum genera rejecit eorumque loco, adsumptis pro objecto Rhetoricae rebus Scholae, Politicae et Ecclesiae, aliam et quidem adaequatam Orationum distributionem substituit, quam ipsa consuetudo objectique diversitas suggerit, scilicet dividendo eas in Scholasticas, quae pertinent ad Cathedram seu Scholasticam, seu Academicam; Politicas, quae requiruntur in conventibus hominum civilibus, et Ecclesiasticas, quae concionatoris sacri sunt, quibus genus aliquod mixtum adnumerat, quod simul in schola et Academia, in republica, in ecclesia valere atque adhiberi potest.¹² Quamvis minus accepta quibusdam initio fuerit haec a Weisio adornata Rhetoricae doctrina, qui tamen ad res magis quam ad antiquiorum formulas animum adverterent, non potuere non honorem illi debitum tribuere inque castra abire viri lauream artis vere reportaturi. Fecit id Johannes Hubner in libro, idiomate Germanico conspicuo, cujus ἐπιγραφή: Kurtze Fragen aus der Oratoria, quem Epitomatorem Weisii forte vocaveris, ita tamen, ut propria quaedam habeat, quae argumentis facile inveniendis Veterum Orationibus imitandis atque partibus convenienter disponendis inservire possunt. Et hanc, quam adornavit Weisius, quamque Hubernus et alii magis postmodum perspicuam reddidere, Rhetoricam Novam quidem a nobis prae aliis vocari debere, ipsa res postulat.

§ V

Posteriores, qui ad hanc Classem pertinent, Eclecticos vocavimus, qui in id operam dederunt, ut praecepta antiqua et recentiora inter se conciliarent et ejusmodi construerent Rhetoricam,

¹² scilicet...potest: Cf. Weisius, *Institutiones oratoriae* (1687), cap. VII, p. 213-214.

quae ab utriusque sua mutuaretur. Horum agmen ducere quendam Gymnasii Zittaviensis Directorem, Johan Christopherum Wentzelium, ex Junckero colligere possumus. Hujus Oratoria Nova et Antiqua, anno 1712 in lucem prodiit, et quamquam a nobis visa non est, ita tamen adornatam esse atque illa, cujus lineas primas duxit Gymnasii Altenburgensis quondam Rector idem Christianus Junckerus, ex rationibus non spernendis, suspicamur. Sed nec praetereundus erit societatis Jesu Presbyter, Dominicus de Colonia, qui de Arte Rhetorica libros V scripsit, perpetuis lectissimisque aureae aetatis scriptorum exemplis, quod virtus est maxima, abundentes. Videre licet ab his, excepto ultimo, Weisianam Oratorum distributionem adprobatam, sed juxta veterum Caussarum genera esse retenta; progymnasmata Weisiana inculcata, sed et ea non ommissa, quae antiquarum Oratorum analysi illisque intelligendis rite inserviunt. Nec plura adferre vacat, quoniam ex adductis satis, ut opinamur, Novae facies dijudicari poterit.

§ VI

Discrimen et merita utriusque Rhetoricae Veteris et Novae, quae, ex promisso in praefatione ad hanc opellam dato, a nobis in capitulo tertio traderentur, quia ampliora illa sint, quam ut paucis commonstrari possint pagellis, missa facere cogimur, quum munus, quod in me suscepi, sacrum alias curas mihi injungat. Interim ut tendant, quae adduximus, in Summi Numinis Gloriam jubeat ille, qui Principium et finis.

De Rhetorica Vetere, 1743 – översättning

Må detta bli till lycka och välsignelse! Olof Lindbom Aronsson, från Västerås i Västmanland, lägger fram denna första del av avhandlingen om den gamla och nya retoriken, med den höga filosofiska fakultetens i den kungliga akademien i Uppsala bifall, med den mest berömvärde magister Peter Ekerman, kunglig och ordinarie professor i vältalighet som preses, till granskning inför dem det berör, i Gustavianums större auditorium den 17 december, år 1743, under de brukliga timmarna före middag, i Uppsala.¹

Jag, Olaus Lindbom, en ödmjuk beundrare av era mest vördade, ärofyllda, utmärkta och ädla namn ger, erbjuder och dedikerar detta lilla verk på papper som det största bevis på tacksamhet, bevägenhet och frikostighet till

den mest vördade och ansedde herr Petrus Tillaeus, berömd doktor i den heliga teologin, inflytelserik domprost i Västerås församling, mycket förtjänstfull präst i katedralkyrkan, förste assessor i det vördade konsistoriet

de vördade och mest lysande lärarna vid det kungliga gymnasiet i Västerås, de mycket förträffliga lektorerna i den heliga teologin och filosofin, det vördade konsistoriets mest skickliga assessorer, mina hängivna beskyddare

---

¹ De båda tryckens disposition ser ut som följer:

De Rhetorica Vetere: Titelblad (återges här med ett fotografi av trycket), dedikationer till olika personer, ett brev på franska, en dikt på latin, en dikt på svenska, författarens förord, Caput primum, d.v.s. själva dissertationen, en dikt på grekiska, två dikter på latin, ett brev på franska.

De Rhetorica Nova: Titelblad (fotografi), dedikationer, ett brev, Caput secundum.

den utmärkte och kloke mannen herr Andreas Barchaeus, skicklig direktör för järnverken i Semla, den bäste guvernör och beskyddare

den oförvitlige mannen herr Gabriel Avelin, den flitigaste förvaltaren av avkastning från järnverken och det offentligas utveckling i Avestad, och som bör hyllas som min farbror

den ärofyllda och kunnige mannen herr Eric Esberg, en inflytelserik föreståndare för järnnäringen i den gamla provinsen Norberg, Skinnskatteberg o.s.v., en beskyddare som alltid bör hyllas med all heders aktning och vördnad

den mycket vördade och mest lysande herr Matthias Ramzelius, den mest förtjänstfulle prosten för församlingarna som tjänar Gud i Grytnås och Avestad, min inflytelserike och bäste farbror

den synnerligen hederlige och oförvitlige mannen herr Abraham Hulphers, en mycket skicklig medborgare och handelsman bland västeråsbor, min hängivne beskyddare

herr Petrus Nesselius, en prisad Herrens ords komminister i Haråker, som bör äras som min farbror

Till herrn, herr Johan Cederbielke, justitiekansler och guvernör för Wästmanland,

Det är sant att de, som genom försynen och sina meriter innehar de mest framstående och viktigaste yrkena i staten, verkligen har rätt att kräva att man ställer inför deras ögon endast det som är dem värdigt. Alltså måste jag, min herre, öppet avslöja att jag borde ha avstått från att sätta ert berömliga namn i början av mitt verk. Men de välgärningar, med vilka ni har överöst mig, och min brinnande önskan som jag hyser att offentligt uppvisa den respektfulla tacksamhet jag därav känner, har drivit mig att ta mig denna frihet att skänka er detta lilla prov på mina akademiska studier. Värdigas, min herre, att ta emot detta välvilligt. Det är en nåd, som jag vågar be er om, men också att ni skall vara övertygad om att jag med största respekt, min herre, är er mycket ödmjuka och mycket lydige tjänare Olof Lindbom.

Till den vördige fadern och herrn doktor Andreas Kalsenius, en man till vilken hans kungliga majestät har stor tilltro, den framstående biskopen i Västerås församling, den inflytelserike presidenten för det vördiga konsistoriet, den omsorgsfulle uppsyningsmannen för gymnasiet och skolorna, den störste mecenaten.

Min störste mecenat, ge mig beredvilligt tillåtelse, jag ber, att min Musa får krypa fram till dina heliga boningar och vågar bära fram denna gåva till dig. Ty den nåd som ofta skådats av din klient ger mod och befaller honom att fortsätta oförskräckt. Densamma har manat, store mecenat, att det är tillåtet att offra till dig sprakande offermjöl och ödmjuk rökelse. Därför skall jag hylla denna nåd, så länge stjärnorna finns kvar, och jag skall lova dig så mycket gott som det finns blommor som pryder ängarna. Så skall ske för både fosterlandet, på det att det skall glädja sig och din klient, hängiven ditt vördade namn, Olaus Lindbom.

Förord i Jesu namn

Det saknas inte personer, som både under vår tidsålder och under tidigare perioder, har sett på den disciplin som allmänt kallas retorik med ett fientligt sinne, jag vet inte av vilken orsak. Jag erkänner att de har lagt fram många och övertygande argument mot den, och det har inte varit långt ifrån att de har bringat den på fall och i grunden tillintetgjort den. Härav kommer att vi ser att de retoriska studierna, liksom sövda och inlindade i djup glömska, har legat försummade mycket länge. Härav kommer också att så många och så starka retorikens skändare och belackare har funnits, vilka har hävdad att den inte har någon betydelse eller tyngd, inget bruk för någon och ingen kraft, ja till och med att den borde förbjudas och utplånas från de lärdes samfund. Men det är ett dåraktigt missbruk av denna vetenskap, som har kallat bort så många från ett sant och genuint bruk av densamma. Sofisterna och de som följde i deras spår var de som orsakade så mycket hat mot retoriken, så länge som det var deras sed och att för pengars, äras och uppvisnings skull, genom sitt löjeväckande sätt att tala, så att säga försöka hylla moln i stället för Juno, visa fram bröd, men hålla i sten och göra stora ting av små

och nya av gamla.² Men för mig får gärna vem som så vill förfölja denna oäkta och sofistiska retorik, så avlägsen från vår egen äkta retorik, att den inte ens förtjänar namnet retorik. Alla som rätt vet att uppskatta tingen vet väl att denna vår retorik ingalunda bör berövas sin ära utan att all flit bör ägnas åt att lära den. Ty alla tings mest nådige domare gav talet till oss och inte till andra levande väsen, vilket med rätta kan kallas ett tecken på förnuft och ett föreningsmedel för det mänskliga samhället. Så långt var samma högsta väsen ifrån att vilja att vi skulle strunta i att ägna oss åt och förfina det, att han själv uppmanade 'personer med talfel' att tala mycket, ljuvt och utsmyckat, vilket den heliga skriften berättar.³ Det kan knappt sägas hur stor kraft som den mänskliga naturen tillmäter denna vetenskap. Man gläds således mycket åt vårdat och behagligt tal, så att i samma grad som illaljudande mångordighet och svulstig pratsamhet är stötande, så påverkars våra själar till glädje och njutning av ett vårdat och harmoniskt tal. Och om retoriken nu är den disciplin som hjälper och pryder talet mest, och kan lära ut att göra skillnad mellan de saker som är tomma, barbariska och obehagliga för öronen, och allt som är dessas motsats, genom att ta bort de förra och använda de senare, vem skulle då inte se dess uppenbara kraft? Därför är det passande att förundras över att det finns så många som hatar den konst, vars bruk spritt sig vida kring på detta vetenskapernas stora hav. Denna samma sanning skulle stå klarare än ljuset, om det var möjligt att visa, genom människors olika status och genom att ta sig genom filosofins mer humanis-

---

² Författaren staplar här ett antal uttryck som alla har betydelsen att överdriva eller komma med dubbla/falska budskap. SAOB skriver om uttrycket 'att taga molnet för Juno' att det är ett vittert men föga använt, bildligt uttryck med betydelsen att göra sig överdrivna föreställningar om något (med anspelning på den grekiska myten om Ixion som trodde sig omfamna Zeus maka Juno, men i stället famnade en molnbild av henne). Att visa fram bröd men hålla i sten är ett ordspråk (*panem ostendere lapidem tenere* eller *ferre lapidem altera manu, panem ostendere altera*) som kommer från Hieronymus, Ep. 48, 13 och Ep. 81,1. Uttrycket används även av Johannes Clericus, *Ars Critica*, s. 389.

³ Se Vulgata, Markus 7, 32-37.

tiska discipliner, hur mycket retoriken har bibringat av prydnad och hur mycket av strålgans och tyngd. För övrigt anser jag att detta är inget annat än att göra det som redan tidigare har gjorts.

När det således gäller att fullkomna denna lära och att höja den till ärans högsta nivåer har de, vilka är de allra klokaste, såväl bland de antika författarna som de senare, varit allra mest flitiga. Vad dessa har åstadkommit skall denna min avhandling om den gamla och den nya retoriken försöka visa. Detta skall, för att genast visa mitt upplägg här, göras i tre kapitel; i det första skall det handla om den gamla retoriken, sedan några saker lagts fram som syftar till att finna retorikens ursprung och rätta namn; i det andra skall det handla om den nya retoriken och i det tredje om skillnaderna mellan dem samt deras respektive förtjänster. Om detta lilla verk inte tilltalar dig, välvillige läsare, får du tillskriva detta min mycket unga ålder, som inte är vuxen nog att lyfta fram mognare snillefoster. Jag ber träget att du säkrare än säkert skall övertygas, att en sak så helig, kysk, skön och ärbar såsom retoriken inte kan ha ett dåligt rykte, om inte just av den anledningen möjligen, att den fått mig, föga lämplig och föga värtalig, som lovprisare.

§ 1

Det synes passande att gå tillbaka till retorikens allra första början, retoriken som de flesta anser kunna härledas till det grekiska ordet *rheo* (dico), eftersom det är konsten att tala väl. Ty den fanns inte från början, och den uppnådde inte genast sin fullbordan, men steg fram från ingenting genom ett förråd av teorier sprungna ur erfarenhet, och allt eftersom växte den till, så att den kunde resa sig till en konst och till en passande värdighet. Sålunda kan dess första ursprung med rätta tillskrivas just erfarenheten. Ty när människor såg att vissa talade bättre än andra, undersökte de orsakerna till denna skillnad, och sedan de betraktat saken närmare, hittade de vilka de saker var, som behagade hos en människa som var värtalig av naturen, och som godkänns av åhörarna och slutligen kallade de dessa råd, insamlade från dessa observationer och disponerade i en viss ordning, för en konst.

Det var vältaligheten och den naturliga kraften att övertyga som erbjöd en början och en födelse för denna vetenskap. Det skulle vara intressant att undersöka denna retorik, som är naturlig, utifrån dessa först uppställda regler, så att det desto lättare skulle kunna förstås vad begåvning, minne och naturlig konstfärdighet har bidragit med till *inventio*, *dispositio*, *elocutio* och *pronuntiatio*, vilka de flesta företrädarna bestämmer till att vara retorikens egna delar. Men vi avstår från denna utläggning, för att inte bli för mångordiga.

Dock vill vi med några få ord beröra vad den sista av dessa delar, nämligen den naturliga *pronuntiatio*, har bidragit med till uppfinnandet av retoriken. När det gäller det bruk och den ära som tillkommer *pronuntiatio*, enligt Tullius, har rösten utan tvekan fått den främsta rollen; dess natur förstår vi förvisso vara förunderlig och sådan, att den, om rätt anpassad, lockar fram en häpnadsväckande effekt. Ja, den kan inte låta bli att betvinga, locka, göra sikten klar, eller dunkel, för åhörarna och locka dem till lydnad. Ty på samma sätt som en sång, har den förutom 'ord' och 'harmoni' även 'rytm', vilket Borrichius⁴ återger från Platon. Sålunda är inte rösten sammansatt blott som en helhet, då den består av tre olika tonljud – modererat, högt och lågt⁵ – och med rätta kan kallas en dovare sång. Och om nu, enligt Platons definition, rösten inte är något annat än 'ett andetag som förs från tanken genom munnen, och ett slag som av luften förmedlas genom öronen, hjärnan och blodet ända till själen' tycks det kunna ske, om nu talets ljud eller rösten anpassas så, att det när ljudet bildas i luften uppstår en harmoni mellan det och åhörarnas livsandar, vilka vi kallar animala,⁶ att dessa livsandar då på

⁴ Olaus Borrichius (Oluf Borch/Bork), 1626–1690; professor i filologi och naturvetenskap vid Köpenhamns universitet. En mångsidig vetenskapsman och latinsk skald, som gav ut en vägledning i latinsk verslära (*Parnassus in nuce*) och ägnade sig åt latinsk lexikografi och litteraturhistoria. Se Nordisk familjebok.

⁵ Jag översätter latinets *inflexus* med modererad här. Möjligen skulle det kunna betyda 'mitten mellan'. Jfr Akujärvi 2012, s. 187–188.

⁶ Aristoteles ansåg att allt levande har en själ, men skiljer mellan olika typer av själar – vegetativ och animalisk själ. Se t.ex. Nordin 2003, s. 105.

grund av likheten lätt kommer att kunna föras till vila, och en motsatt effekt om det görs tvärtom.

Stödjande oss på erfarenheten betvivlar vi ingalunda att det kan skapas och byggas upp harmoni mellan detta slags ljud och de animala livsandarna. Eftersom den erfarne fågelskådaren ofta lockar till sig småfåglar och den tränade jägaren vilddjur genom att härma deras ljud – till vad skall detta hänföras, om inte till denna harmoni? Jag skall inte tala mycket om denna häpnadsväckande effekt hos musikens ljud inte blott för djuren utan även för människan, eftersom exemplen redan ger tillräcklig vittnesbörd om hur mycket strängarnas ljuva harmoni förmår. Varför skulle jag det, då nu många experiment bevisar vad skarpa och hårda ljuds dissonans gör med våra själar? Och varför är ljudet av en skärande såg så obehagligt för oss? Och hur, undrar jag, skulle tandgnissel kunna irritera, om det inte finnes en mycket tydlig dissonans och 'antipati' mellan detta och vårt känsliga blods minsta partiklar? Hit hör även knarrande vagnar, gnisslande filar och andra ting som det inte finns plats att räkna upp. Och om vi finner att det finns så mycket 'sympati' och 'antipati' mellan musiken och obesjälade varelser, vad är det som hindrar att den skulle åstadkomma mindre för de besjälade? Varför är det så att ljudet av skriande åsnor, oxars bröl, hästars gnäggningar, nattugglors hoanden och andra djurs obehagliga läten rör upp lika mycket obehag hos oss, som näktergalarnas sång och andra fåglars ljuvaste kvitter väcker njutning hos oss? Samma sak gäller den mänskliga rösten. Låt oss lyssna på Borrichius: Om nu musiken, blott föga artikulerad, förmår så mycket, då skulle det genom erfarenhet födda talet kanske kunna förmå än mer, då det ju är mer artikulerat och för den talandes önskan mer anpassningsbart, samt till alla delar nära musiken; man kan lätt anpassa dess betoning till sakernas slag, samt sänka, skarpa, fördröja och variera genom röst, rytm och harmoni. Om detta skriver Valerius Maximus⁷ angående Gajus Gracchus:⁸ varje gång

---

⁷ Professionell retoriker och historiker, verksam under Tiberius tid (14-37), författare till *Factorum ac dictorum memorabilium libri IX* (Nio böcker om minnesvärda handlingar och ordspråk), en samling historiska anekdoter att

han talade inför folket, hade han en slav bakom sig som var kunnig i musikens konst, vilken utan att synas förbättrade hans uttal på en flöjt av elfenben, antingen genom att lyfta upp de ljud som var för låga eller sänka de som var högre än lämpligt. Härav följer att de som talar i kyrkans predikstol, och som har en flytande, flexibel och klangfull röst, påverkar åhörarna mer än de som reciterar sina predikningar på en enda enformig ton, vilket på grekiska kallas 'monotoni'. En sådan talare, oavsett hur många goda argument han än hittat, skall skrattas ut likt 'en cittraspelare som alltid slår an samma sträng'⁹ Vidare brukar den hos oss ofta väcka inte blott ett skratt utan även illamående, på vilken följande rad av Homerus kan appliceras: 'han som ropade lika högt som femtio andra'¹⁰

Sålunda har orsaken lagts fram till varför man påverkas mycket av en förändring av rösten. Efter att exempel har lagts fram, vilka bevisar varför vissa talar bättre än andra och är mer framgångsrika när det gäller att övertyga, är det vår uppgift att vidare bevisa hur ett naturligt uttal kan bereda väg för retoriken och stödja skapandet av den. För att vi desto bättre skall synas utföra denna uppgift i alla hänseenden, observerar vi att det redan tidigare före retorikens uppfinnande funnits människor, vilka kunde beröra andra med allvarlig, ljudande och flexibel röst, vilket ingen lätt kan förneka. Det är enkelt att övertyga, när det gäller poeten Orpheus, att han inte blott genom musikkonsten utan även tack vare sin mjuka och behagliga röst skall ha tyglat de råbarkade själarna hos människor som knappast var olika djur; detta är Junckerus ord, vilken även lägger fram liknande ting angående de gamla lagstiftarna Amphion, Hercules Gallicus och andra. Sedan detta har medgivits av mig, följer härav – om nu retorikens ursprung hänförs till erfarenheten, och om de antika övertygade mer, såsom det synes, genom röst än argument, detta

---

användas i retorikutbildning. De främsta källorna för detta verk var Ciceros, Livius och Sallustius skrifter.

⁸ Gaius Sempronius Gracchus (153–121 f.v.t.), romersk politiker och folktribun.

⁹ En vers ur Horatius *Ars Poetica*.

¹⁰ Översättning av Erland Lagerlöf.

dock inte genom att helt utesluta dessa – hur mycket det naturliga uttalet bidrog till att skapa retoriken, må vara inte i fråga om allt. Inte heller är det som Aristoteles skall ha sagt motsägelsefullt; ingenting överlämnades av hans föregångare angående uttalet, eftersom såväl dessa som han själv ansåg att detta inte krävde några regler, utan kommer naturligt och inte av konsten, vilket han bevisar på samma ställe med många ord.

§ II

Men för att vi inte dröja alltför länge vid dessa saker, skall nu synonymer för termen retorik behandlas. Den kallas med ett annat namn för *oratoria*. Det bör observeras att för vissa har dessa två ord inte samma innehåll och betydelse, utan skiljer sig såsom en helhet från en del. Dessa anser *oratoria* vara den förmåga som ställer övertygelsen som sitt mål; de säger således att den handlar om att finna 'etiska', 'logiska' och 'känslomässiga' argument, att disponera dessa, att utsmycka och att finna ett lämpligt uttal för dessa. De kallar därmed den konst för *rhetorica*, vilken helt uppehåller sig vid regler för utsmyckningen. Den senare har man fått insteg i, när man lärt sig grammatikens regler och logikens elementa; den förra, menar de, kräver en fullare kunskap om hela filosofin. De äldre satte andra gränser för dessa skillnader, eftersom de ville att *rhetorica* skulle vara klart särskild från *oratoria*, så att den förra skulle sköta regler och råd för värtaligheten; den senare skulle visa, hur bruket av dessa regler skulle tillämpas. Idag bör denna skillnad inte uppmärksammas, uppmanar Walchius,¹¹ utan *rhetorica* och *oratoria* bör anses vara synonymmer.

§ III

Då vi nu närmar oss själva behandlingen av den gamla retoriken, bör det undersökas, från vem denna vår lära, sammansatt enligt konsten, har sina elementa och sin början. Retorikens ursprung tycks inte böra sökas hos hebreerna och de folk, vilkas sätt att

¹¹ Walchius (Johann Georg Walch, 1693–1775), tysk teolog, kyrkohistoriker och filosof. Professor i retorik i Jena 1719.

filosofera brukar kallas barbariskt. Ej heller bör vi uppehålla oss vid egyptierna, som vill tillskriva äran för dess uppfinnande till Mercurius, ej heller hos kelternas som anför Hercules. Men Grekland, som är den första utövaren av talekonsten, har fött upp de män, som först började föra över den till regler. Aristoteles säger i detta uttalande att den tar sitt ursprung hos Empedocles: 'den förste upptäckaren av retoriken'. Utifrån detta Laërtios¹² och Suidas,¹³ som talar om Zenon och säger 'att han var den som uppfann dialektiken och Empedokles retoriken'. Fabius¹⁴ följer dessa och lär att denne Empedocles var den första att skriva något om retoriken. Empedocles hade en lärjunge som hette Corax, vilken anses ha undervisat en viss Tisias och dessa tillskrivs retorikens uppfinnande, eftersom de sägs ha skrivit något om retorikens konst samt något rudimentärt om *exordium*, *narratio* och talets andra delar. Det saknas inte personer som tillskriver Antiphon från Rhamnus uppfinnandet av retoriken,¹⁵ i det att de lutar sig mot Photius,¹⁶ Plutarchos¹⁷ och andras vittnesmål. Detta kan utläsas av de tal som han var den förste att skriva berättar Quin-

¹² Diogenes Laërtios, (200-tal v.t.), historiker känd för ett omfattande verk i tio delar om filosofer, där Aristoteles behandlas i det femte bandet.

¹³ Suidas/Suda är en bysantinsk encyklopedi från 900-talet.

¹⁴ Fabius, d.v.s. Quintilianus.

¹⁵ Här avses antingen sofisten Antiphon eller Antiphon från Rhamnus i Attika, vilka av somliga anses vara en och samma person. Sofisten Antiphon levde antagligen i Aten i slutet av 400-talet f.v.t. Antiphon från Rhamnus (480–411) var den första av tio attiska talare. Han var en professionell retoriker och talskrivare i Aten. Till den före attribueras en text (i fragment) Om sanningen, rörande politisk teori.

¹⁶ Photius (Fotius) I av Konstantinopel, 810–893, ekumenisk patriark och betydande intellektuell i Konstantinopel, vetenskapsman och statsman, som samlade ett omfattande bibliotek. Han publikation *Bibliotheca* eller *Myriobiblos* är en samling av utdrag och sammanfattningar av 280 volymer från klassiska författare, nu till största delen förlorade, med särskilt fokus på historiska texter.

¹⁷ Plutarchos (c. 46–120), filosof och författare med en stor litterär produktion. Mest känd för sina levnadsbeskrivningar med didaktiskt syfte, tänkt att fungera som exempelsamlingar till moraliska system. Dessa var standardläsning för studenter från renässansen och framåt och ansågs förmedla etiska förebilder för historiker.

tilianus; det kan utrönas genom en jämförelse mellan författarna, och vi förnekar inte att han gjorde den retoriska läran mer förfinad, mer fullbordad och renare, eftersom han, enligt Cicero, hade en del saker skrivna om retoriken.

§ IV

Dessa retorikers och deras efterföljares mödor om vår lära är höljda i dunkel och deras förtjänster är inte så tydliga. Utifrån Philostratos,¹⁸ Cicero och Platon, kan man emellertid förstå att det dock fanns några under denna retorikens spädaste ålder, varav den främste var Gorgias Leontinus,¹⁹ vilka, genom att hylla det oförberedda talet, missbrukade retoriken och anpassade den efter skolastiska nycker. Diodorus Siculus²⁰ hävdar att även Trasymachus och Lysias²¹ uppfann en slags *elocutio*, en blandning av den låga och den höga stilen. Photius och Plutarchos vittnar om att en viss Isaeus uppfann figurerna. Dock utesluter Platon dessa, ty han kunde illa tåla att flera sålunda, på detta vis som vi har sagt, missbrukade retoriken, och han ägnade möda åt förbättringar genom att skriva dialoger, i vilka vi, fastän han inte lämnade direkt information om konsten, här och där kan finna strödda råd som tjänar till att förädla den. De dialoger som mest tjänar till att fullborda konsten är i synnerhet de två som går under namnen Gorgias och Faidros. För att det klarare skall framgå vad han ville få fram i de båda, pekar vi på att han talar om en dubbel retorik, en smickrande och en 'sann', något som också Quintilianus noterar. Platon ägnar sig åt att förgöra den första i den dialog som kallas 'Gorgias, eller Om retoriken; vederläggning', där han introducerar Socrates som inleder ett samtal

¹⁸ Lucius Flavius Philostratus (c. 172–245), grekisk filosof som räknas bland sofisterna. Har skrivit en vita över sofisterna (Βίοι Σοφιστῶν eller *De vitis Sophistarum*).

¹⁹ Alltså filosofen och sofisten Gorgias (485–380 f.v.t.), som var född i Leon-tini på Sicilien. Han förespråkade träning i att tala oförberedd, d.v.s. tankar om kairos.

²⁰ Diodorus Siculus (c. 90–30 f.v.t.), grekisk historieskrivare.

²¹ Trasymachus, Lysias och Isaeus (längre ned) var alla tre sofister under 400-talet f.v.t. Lysias förespråkade en avskalad och osmyckad prosa.

med Gorgias, Polos och andra. När han således har visat att retoriken inte är något annat än 'en producent av övertygelse, inte av undervisning; att det är det alltsammans går ut på, och det är kärnan i dess uppgift',²² drar han slutsatsen att den inte är en nyttig och framgångsrik konst, utan snarare ett 'inställsamhet',²³ som han ställer mot 'politiken' och kallar dess fördärvare, och han räknar in den i sin fyrledade 'uppräknning' av 'odugliga konster', till vilken han räknar 'kosmetik', om vilken han lär ut att den sålunda sminkar kroppen, att vem som helst verkar frisk; 'kokkonst', vilken tjänar frosseri i mat och dryck; 'sofistik' som ljuger ihop en sanning genom ett slags sken samt 'retorik' som jagar glimrande och populistisk gunst utan att ha den offentliga nyttan som mål.²⁴ Sedan han sålunda har avfärdat den sista av dessa i denna dialog, kan man i den senare, som heter 'Faidros, eller Om kärleken; sedelärande', läsa om hans sanna retoriks natur, vilken han beskriver på detta sätt: sedan den grundprincipen antagits att Gud i sig är vacker, beror även alla människors skönhet på deras nära förbindelse med Gud; man kan inte uppnå denna skönhet, förutom genom studiet av klokhet och med hjälp av kärlek till dygden. Han fortsätter med att visa att den sanna skönheten skall sökas i förnuftet och att man bör sträva efter den såväl i tal som i samtal, på grund av förnuftets närhet till skönheten. Ty den är en bild av förnuftet, liksom förnuftet i sin tur är bild av Gud själv. Sedan det bevisats att ingen förnuftets skönhet kan finnas, om det saknas kännedom om sanning och dygd, blir följden att retoriken inte har någon kraft om sanning och dygd saknas i bilden av förnuftet i tal eller samtal, och att den inte kan fullbordas utan kunskap om rättvisa. Talarens uppgift enligt Platon är inte strävan efter den ära, som brukar erhållas genom ett elegant sätt att tala, och inte heller strävan att göra gott, utan

²² Översättning av Stolpe 2000. Citatet är från Gorgias 453a.

²³ Gorgias 463a.

²⁴ Författaren ger alltså här en kort beskrivning av Platons syn på de sanna konsterna versus olika typer av smicker. När det gäller smicker skriver Platon att det finns två varianter när det gäller själarna, nämligen sofistiken och retoriken, vilka motsvaras av andra konster som rör kroppen, nämligen kosmetik och kokkonst.

att vara god och behaglig för Gud. Av detta kan lätt förstås att det också hör till hans retorik, såsom han förstår det, att vara rustad med hypoteser om det mänskliga sinnelaget. Och så vitt det kunde förstås, ville han också att de delar som kallas *inventio* och *dispositio* skulle överföras till logiken eller dialektiken och han ville instifta de sex delar av retoriken, som Diogenes Laërtios har räknat upp, nämligen tillrådan (*proptrope*), avrådan (*apoptrope*), anklagelse (*kategoria*), försvar (*apologia*), lovtal (*enkomion*) och klander (*psogos*). Hur det än må vara, bör hans retorik inte fråntas sin ära, då den innehåller mycket, vilket hans sanna bruk av den mot sofisterna visar.

§ V

Efter Platon bör Aristoteles, den allra störste bland filosofer, nämnas. Det finns strålande lovprisningar, väl värdiga en så stor man, av hans böcker om retoriken. Låt det räcka med att nämna Malebranchius,²⁵ i övrigt inte så vänligt inställd till Aristoteles, som dock har bedömt hans retorik som varande den bästa av alla hans skrifter. Paulus Benius vittnesbörd hyllar på samma vis Aristoteles verk,²⁶ då han hävdar att Cicero bemödade sig flitigt dag och natt med verket och att han, denna prydnad bland talare, trots detta överträffades av Aristoteles när det gäller att formulera regler. Dessa lovord gäller, som vi bör förstå, de tre böcker om retoriken som allmänt anses skrivna till Theodectes.²⁷ Ordningen i dessa, metoden, säkerheten i övervägningarna samt en enhällig konsensus bland såväl alla grekiska författare som romerska håller honom, Aristoteles, som författare av dessa böck-

²⁵ Den franske filosofen Nicolas Malebranche (1638–1715). Han huvudverk är *De la recherche de la vérité*, möjligen det verk i vilket han uttrycker tankar kring Aristoteles. Han är känd för att ha tagit avstånd från den aristoteliska skolastiken.

²⁶ Antagligen Paulo Beni (1552–1627), italiensk filolog och romanist. Här avses möjligen hans text *In Aristotelis libro Rhetorum secundum et tertium commentarii* från 1624.

²⁷ Theodectes (c. 380–340 f.v.t.), grekisk retoriker och poet. Skall ha varit elev till Platon och vän till Aristoteles. Skrev ett stort antal rättgångstal samt ett verk om retorik, vilka alla är förlorade.

er. Dock vill förvisso Diogenes Laërtios frånta honom författarskapet av den tredje boken, men hans misstag är tydligt eftersom alla de övriga antika författarna är av annan åsikt. Ty vår retorik fick ett annat ansikte med hjälp av Aristoteles, och en annan väg, mer passande för konsten. Aristoteles tog på sig att föra fram denna, för i själva verket blev den helt utredd genom dessa tre böcker av ringa omfång. För att vi skall synas göra vårt arbete mer fullständigt, skall vi först presentera innehållet i dessa böcker så att han stora snille därefter tydligt skall framstå, sedan råden blivit kända, hur filosofen utmärkte sig angående retoriken.

I tre böcker, såsom vi sade, innefattade Aristoteles allt, som han hade att säga om denna konst, och förvisso kan det inte undgå någon som är det minsta insatt i detta studium att den första boken, som innehåller 15 kapitel, främst innehåller fyra saker. Han visar nämligen för det första släktskapet och likheten mellan retoriken och dialektiken genom argument som läggs fram där, vilka bevisar att avsikten hos denne man från Stageira inte var att göra retoriken till 'en del av dialektiken', eftersom, såsom Vossius²⁸ observerar, Aristoteles talar 'ganska utförligt' på detta ställe och förklarar sin åsikt, och eftersom han även i början av retoriken kallar denna en 'motsvarighet' (*antistrofos*) (eller såsom Alexander Aphrodis²⁹ och Sextus Empiricus³⁰ tolkar, en 'överensstämmelse (*isostrofos*) med dialektiken'), samt att han på samma ställe som han kallar den en del, lägger till 'och en avbild'.³¹ Ge-

²⁸ Gerhardus Johannes Vossius (Gerhard Johann Voss (1577-1649) tysk/holländsk filolog, teolog och historiker. Känd för sina verk om retorik: *Elementa Rhetorica, Commentariorum Rhetorum sive Oratoriarum Institutionum Libri VI* och *Poeticarum Institutionum Libri Tres*.

²⁹ Alexander från Afrodiasias levde under 100-talet v.t. och var en grekisk filosof, känd för sina kommentarer till Aristoteles verk, bl. a. *Analytica priora I* och *Topica*.

³⁰ Sextus Empiricus (verksam under 200-talet i Aten och Alexandria), grekisk filosof och läkare, känd för sin pyrrhoniska scepticism. Skrev bland annat verket *Πρὸς ῥητορικούς* (Mot retorikerna).

³¹ Akujärvi, s. 70: 'Därför följer det att retoriken är liksom ett slags sidokott till dialektiken och det etiska studium som rätteligen kallas för politik /.../ Retoriken är en del av dialektiken och liknar den, såsom vi sa i början, efter-

nom detta vill han säga att den är lik till en del, nämligen angående 'övertygelsemedlen', och när det gäller dessa har retoriken vissa likheter med dialektiken. Denna boks andra viktiga poäng rör definitionen av denna konst, vilken han framställer så här, eftersom retoriken är en 'spekulativ' (*stochastiche*) konst:³² 'Låt retoriken vara en förmåga (*dynamis*) att i varje enskilt fall uppfatta det som kan vara övertygande eller övertalande'.³³ När han där fastställt ämnet till att vara 'varje enskilt fall' (*to hekaston*), och retorikens mål 'övertygelsen' (*pistis*) eller 'övertygandet' (*to peithein*), d.v.s. övertygandet (*persuasio*), fortsätter han vidare behandlingen av dessa och avslöjar vad som är det tredje av vikt i denna bok, nämligen de generella källorna till argumenten, genom vilka man kan väcka tilltro, och detta genom att visa att dessa kan 'höra till konsten eller inte', och på vilket sätt övriga argument kan formuleras på ett lämpligt sätt och hur de bör anpassas efter saken.³⁴ Särskilt visar han att retoriska 'argument' bör tas mer från ärendets natur än från den talandes person.

Han informerar slutligen i denna boks fjärde del om de tre talgenrerna, som indelas utifrån publikens slag och de offentliga ärendena: 'deliberativ', 'judiciell' och 'demonstrativ', som varierar med hänsyn till uppdrag, tidsaspekter och syfte, samt även till art. Eftersom han redan i början av verket har fastställt att det finns 'tre olika slag att genom talet utverka övertygelse',³⁵ där det första bygger på 'talarens karaktär', det andra på 'åhörarens upplevelse' och det tredje på 'själva argumentet',³⁶ och i denna första bok lär ut vad som gäller angående den sista av dessa olika sätt

---

som ingendera av dem är en vetenskap (*episteme*) om hur något specifikt är, utan en slags förmåga (*dynamis*) att skaffa argument'.

³² Stokastisk konst: med detta avses antagligen en övervägande konst (det grekiska ordet har med 'gissa' att göra) och handlar om att hantera svårförutsedda situationer. Se exempelvis Poulakos 2004, s. 56-57.

³³ Akujärvi, s. 69. Akujärvi översätter alltså med både övertygande och övertalande.

³⁴ Ibid. Det är oklart vad författaren menar med 'övriga argument'. Kanske avser han speciella topoi i motsats till de generella dito?

³⁵ Ibid, s. 69-70.

³⁶ Ibid., s. 70.

att vinna tilltro, följer av detta att han i den andra boken, vilken även den kan indelas i fyra delar; detta gör han i den första delen som sträcker sig ända till kapitel tolv, och här avhandlas de andra två typerna av 'övertygelse', nämligen om den talandes karaktär och känslorna hos såväl talaren som hos den för vilken talet hålls.

I den andra delen, och åtminstone i de kapitel som följer till och med kapitel 18, rör det sig om publikens karaktär och vanor, vilka talaren bör ta hänsyn till, då de skiljer sig utifrån särskilt ålder och livsvillkor, om talet rätteligen skall nå fram till åhörarna och inte förfela sitt mål. Sedan följer den tredje delen, som blott omfattar två kapitel, där han talar angående gemensamma topos för de olika genrerna, och deras slag, nämligen om det möjliga, det som skett, det som kommer att ske och det goda, kortfattat förvisso men gediget. Han lägger i den fjärde delen till läran om exempel och enthymem och visar på hur dessa kan sökas, och till detta framlägger han de gemensamma argumenten eller de dialektiska, vilka är mycket värdefulla för att behandla vilken medborgerlig fråga som helst. Slutligen ger han föreskrifter om hur man handskas med fallacier och särskilda enthymem och sätt att lösa detta.³⁷ Han bedömde att denna behandling var nödvändig, särskilt eftersom han ansåg att retoriken på samma sätt som dialektiken bygger på 'motsatta åsikter', och att båda bör ta hänsyn till det motsatta. Allt detta som behandlas i nämnda böcker hör till 'övertygelsen' (*pistis*) eller 'att finna det övertygande', d.v.s. till *inventio*. Slutligen lägger filosofen till en tredje bok, som han ägnar åt att behandla retorikens övriga delar, av vilka, förutom *inventio*, han endast berör två, nämligen *lexis* (*elocutio*) och *taxis* (*dispositio*), 'samt talets uppläggning (*diathesis*) eller anordning (*oikonomia*)'. Han kommenterar det förra i de första tolv kapitlen av denna bok, det senare i de återstående sju med största skicklighet och flit.

Av denna serie av Aristoteles böcker om retorik framgår det klart vad han åstadkommit och vilka hans förtjänster för vår

³⁷ Oklart vad författaren menar med 'särskilda enthymem'. Kanske avses vad Aristoteles kallar 'skenbara enthymem' (Akujärvi 2012, s. 177f.).

retorik är, ty förutom att han i god ordning har framställt andras upptäckter och regler, som kommit till oss spridda och obearbetade och har behandlat detta på så vis att hans regler blivit framställda i form av en lära, har han även behandlat själva essensen hos denna konst. Detta gjorde han, vilket han själv också skriver, eftersom alla de verk, vilka skrevs före honom, till stor del ägnades åt sådant, som 'ligger utanför saken', nämligen att förleda en domare och att få denne på sin egen sida; han sade sig ägna sig åt 'övertalningsmedlen' och 'enthymemen', vilka han kallar för 'övertygandets kropp',³⁸ alltså endast de saker som 'hör till kons-ten'. Ej heller bör det förbigås i tystnad att han i sitt verk infogade en mer komplett lära än alla övrigas om karaktär och känslor. Ty han var inte nöjd med att blott framställa de känslor, vilka kan tjäna till att förleda en domare, utan han gick vidare och visade genom en koncis metod på vilket sätt, utifrån karaktärernas och känslornas mångfald, talet kan anpassas till olika publiker, så att det passar för karaktärerna och rör känslorna.

Quintilianus och Malebranchius invänder dock mot denna hans lära om karaktär och känslor och säger att denna lära utan skada kan uteslutas från retoriken. Det syfte som ställts upp av Aristoteles kräver dock av talaren att han känner till denna lära, och han visar själv att målet svårligen kan uppnås av talaren, om läran om karaktärer tas bort. Han säger, att 'alla är mottagliga för sina likar och tal som motsvarar deras karaktärer',³⁹ vilket Vossius bevisar mot Fabius med många argument. Av större betydelse tycks vara att han helt utelämnar läran om figurer, eller åtminstone blott tar upp en liten del av dessa. Densamme Vossius visar att denna lära inte har så stor tyngd och att Aristoteles retorik inte bör anses vara ofärdig och stympad för den skull, i det att han försäkrar att denna behandling är mycket användbar, vad gäller inte bara konstens 'väsen' utan även dess 'tillämpningar'. Utifrån det sagda ser man helt visst den aristoteliska retorikens natur på ett korrekt sätt. Definitionen visar att Aristoteles ställer till talaren 'varje enskilt fall' och det 'övertygande' som material,

---

³⁸ Ibid., s. 65.

³⁹ Ibid., s. 150.

men av vad lovprisning och klander, övertygande eller avrådan-
 de, anklagelse eller försvar byggs upp, framställs av honom ut-
 ifrån de tre genererna *demonstrativum*, *deliberativum* och *judicia-*
le, och hela han retorik handlar om att framställa dessa regler.
 Här bör det samtidigt observeras att 'varje enskilt fall' hos ho-
 nom alltid har den betydelsen att de båda i sig innehåller det
 motsatta, så att hans regler syftar till att talaren skall kunna tala
 för båda sidorna. Därför skall dessa hans ord nog noteras: 'Vi-
 dare är det nödvändigt att kunna övertyga om motsatser, inte för
 att vi skall göra bådadera (man bör inte försöka övertala till då-
 ligheter), utan för att det inte skall vara oss obekant hurdant det
 är, och för att vi själva skall kunna vederlägga när någon annan
 använder argument på ett orätt sätt'.⁴⁰ Hans retorik är vidare så-
 lunda sammanställd att den kan delas upp i två delar, av vilka
 den första behandlas i början av Retoriken och är om 'det verkli-
 ga' (*ousiode*), d.v.s. det essentiella, vilket han kallar 'övertalning-
 ens kropp', och i ett 'tillägg' (*prostheke*) d.v.s. i ett appendix, 'så-
 dant som inte hör till saken'. Se Vossius om hur denna uppdel-
 ning kan appliceras på hans verk. Den senare ordningen för upp-
 delning framgår av dessa Aristoteles ord: 'Det är tre ting som bör
 avhandlas om talet, för det första de källor ur vilka övertal-
 ningsmedlen kommer, för det andra stilen och för det tredje hur
 man bör disponera talets delar';⁴¹ de tidigare anförda sakerna
 pekar även på att han följde detta i sitt verk. Härur vederlade de
 Fabius argument, i vilket han invänder, i synnerhet genom den
 aristoteliska definitionens beskaffenhet, att Aristoteles endast
 skall ha ägnat sig åt en del av retoriken, nämligen *inventio*; det är
 tydligt för var och en att Aristoteles, angående *pronuntiatio*, som
 senare har fått en fast plats inom retoriken, inget lärde, eller
 åtminstone väldigt lite, och han lade till orsaken till detta, att före
 honom har 'framförandet' (*hypokrisis*) ännu inte blivit behand-
 lat'⁴² och såsom han säger en smula senare 'Att vara en skicklig

---

⁴⁰ Akujärvi, s. 68.

⁴¹ Ibid., s. 187.

⁴² Ibid., s. 187.

aktör är något naturgivet och ganska främmande för konsten (*atechnos*).⁴³

§ VI

Till detta aristoteliska verk lägges även ett annat, kallat *Rhetorica ad Alexandrum*, vars enda bok kan sägas vara en sammanfattning av *Rhetorica ad Theodecten*. Allmänt tillskrives detta verk Aristoteles, men detta falskeligen, eftersom motsatsen bevisas i anslutning till Erasmus⁴⁴ av Vossius, Baillet⁴⁵ och andra, bland vilka det råder samstämmighet om att dess författare är Anaximenes Lampsacus.⁴⁶ Hur det än är med detta fastställs där tre olika delar för det juridiska talet; förutom anklagelse och försvar dessutom 'utfrågning/förhör', vilket han kallar *exetasis* och definierar till att vara ett utredande (*demonstratio*) av viljor, handlingar och tal som inte stämmer sinsemellan eller med övriga levnadsomständigheter. Quintilianus skriver att förutom Anaximenes, har även Theophrastes, lärjunge till Aristoteles, noga beskrivit denna konst. Ej heller har det saknats personer, vilka såväl före Aristoteles som efter, har åtagit sig att behandla en viss del av retoriken, och att räkna upp alla dessa är för långt ifrån den uppgift jag tagit på mig. Det bör emellertid påminnas om att filosofer därefter har avvikit genom det misstaget att ansluta sig allt för mycket till Aristoteles regler, vilket har skadat vår retorik mycket, nämligen på så sätt att de förföll till att anse att det inte var nödvändigt att de i talet alltid framförde det, som ansågs vara sant, utan endast det som var sannolikt, så till den grad att tillfälle gavs åt att lura enkla själar, vilket dessa kallade 'det övertygande'. Ej heller fanns det något samröre mellan stoikerna och vår

⁴³ Ibid., s. 188.

⁴⁴ Erasmus av Rotterdam (1466/69–1536), nederländsk humanist som ville förena kristen tro med antik bildning. Kom att få stor betydelse för retorikens framväxt i norra Europa under 1500-talet med sina många texter som stödde ett retoriskt lärande, t.ex. *Adagia*, *Copia* och *Colloquia*.

⁴⁵ Adrien Baillet (1649–1706), fransk lärdd och kritiker. Skrev en biografi över René Descartes.

⁴⁶ Anaximenes Lampsacus (c. 380–320 f.v.t.), retoriker som tog avstånd från Isokrates och hans lära. Anses vara författare till *Retorik för Alexander*.

retorik, eftersom de ju hänvisar den tillbaka till den rationella filosofin, och även om de inte räknade den som helt densamma, så hävdade de att den inte var långt från dialektiken. Argument för denna sak finns framlagda hos Seneca, och hos Diogenes Laërtios. Vi skall klargöra deras retoriks natur med just Laërtios ord, vilken säger att Stoikerna skall ha sagt: 'Retoriken är vetenskapen om att tala väl i en sammanhängande utläggning' och längre ned: 'Även själva retoriken är enligt dem tredelad: en del gäller rådgivning, en annan rätttegångar, en tredje lovprisande. Den indelas också i finnandet av argument, uttryckssättet, dispositionen och framförandet. Det retoriska talet består av inledning, redogörelse, vederläggning av motargument och avslutning'.⁴⁷ Även Quintilianus har nämnt andra författare av retorik, och han lär om andra författare av denna skola som verkat inom denna konst. Sålunda nämner han Apollodorus från Pergamon⁴⁸ och Theodorus Gadareus.⁴⁹ Då nu dessa inte gjorde retoriken bättre eller mer brukbar, anser vi det inte vara mödan värt att ägna oss åt att granska deras arbeten.

§ VII

Härefter följer romarna, till vilka bruket av retoriken flyttade in sent och med svårighet, då magistraten gjorde motstånd, sedan studiet av vältalighet redan blivit gammalt i Grekland. Ja, den blev till och med förbjuden i två edikt, som jag skulle vilja lägga fram, av vilka den första lyder sålunda: "Då Gajus Faennius Strabo och Marcus Valerius Messala var konsulerna lade pretorn Marcus Pomponius fram ett beslut inför senaten, eftersom det hade talats om filosoferna och om retorikerna. I fråga om detta beslöt

⁴⁷ Diogenes Laërtios 7.42-43, i översättning av Flemberg 2016, s. 300.

⁴⁸ Apollodorus från Aten (eller Pergamon), en grekisk historiker och grammatiker förväxlades ofta med Pseudo-Apollodorus, författare till *Bibliotheca*, en samling av myter och heroiska legender. Osäkert vem som här avses.

⁴⁹ Theodorus från Gadara (eller från Rhodus), skall ha verkat som lärare för Tiberius. Theodorus nämns av Quintilianus i *Institutio oratoria*, 3,1,17-18. *Suda* omtalar honom också som sofist och författare till ett antal verk om retorik. Han skall också, enligt *Suda*, ha grundat en retorisk skola i Aten, vilken leddes av Apollodorus från Pergamon.

senaten sålunda, att Marcus Pomponius, på det sätt som syntes honom lämpligt med tanke på staten och hans eget samvete, skulle beakta och ombesörja att dessa inte skulle finnas i Rom.” Den andra lyder sålunda: ”Det har meddelats oss att det finns människor, som har instiftat en ny slags disciplin, till vilka ungdomen samlar sig till skolor; de har givit sig själva namnet retoriker; där slösar unga män bort sina dagar. Våra förfäder har beslutat vad de vill att deras barn skall lära sig och vilka skolor de vill att de skall gå i. Dessa nya ting ligger bortom våra vanor och förfädernas seder, ej heller behagar dessa eller synes riktiga. Därför bör det ageras sålunda både mot dem som driver dessa skolor och mot dem som brukar delta i dessa att vi visar vår åsikt att detta inte behagar oss.” Det finns där personer vilka såväl muntligt som skriftligt har vidarebefordrat dess regler. Det förra gjorde frigivna män, i synnerhet Plotius, enligt Suetonius vittnesmål, det senare Marcus Cato Censorius och Marcus Antonius. Dessas skrifter, vilka var ringa, syntes inte lämpliga. Det fanns även andra, dock mindre ärofyllda, vilkas alla regler användes för moraliska argument (vilka grekerna kallade *theseis* och romarna *causae*); därav tycks det kunna bevisas, att det då i Rom hölls övningar, som söktes ur den typ av argument, med vilka dygder hyllas och klandervärda ting förkastas och tvärtemot. Sålunda valdes argument, såväl från historiska berättelser som från saker, som nyligen skett, utifrån vilka det talades genom ’*probatio*’ och ’*refutatio*’ utifrån båda båda parterers ståndpunkt.

Sedan dessa avhandlats har vi kommit fram till Cicero. Vi har hans text om *inventio*, hans första lärospån, vilken han ju själv erkänner vara blott påbörjad och oslipad, och som han skrev då han endast var 21 år. Han gav ut även andra och enligt Vossius under en annan ’titel’, än vad som idag finns kvar. I mer framskriden ålder lade han fram fler exempel på denna konst till allmän betraktan, till exempel de tre dialogerna till brodern Quintus om talaren, Brutus eller om berömda talare, Orator eller om det bästa sättet att tala, Topica, Dialog om talarkonstens delar och Prolog om det bästa slaget av talare (som satts som förord till de tal mot Demosthenes och Aeschinus som översatts till det

latinska språket av honom). Bland hans främsta verk finns också hans fyra böcker *Rhetorica ad Herennium*, vilka av många tillskrivs Ciceros kända namn, men Funccius⁵⁰ observerar att dessa hade en viss Cornificus som författare, för förbigå andra med tystnad. Vi skiljer dock inte dessa böcker från Ciceros verk, fastän vi instämmer med Funccius, utan vi vill att även de skall omfattas av vår övergripande bedömning av Ciceros skrifter. Vi har inte tid att ge någon närmare presentation av de verk som vi räknat upp. Må de gå till Funccius och Baillet, vilka åstundar att läsa detta.

När vi betraktar den ciceronianska retorikens beskaffenhet tvivlar vi ingalunda på att han med rätta har utvidgat vår retoriks område, i det att han lade till en femte del, memoria, till de fyra retorikens delar, om vilket vi inte skall tala här utan i kapitel III, då vi nu skall lägga ut texten något om hans föresatser. Cicero själv ville att retoriken skulle innefatta och delas upp i tre olika genrer. Det bör observeras att *genus demonstrativum* ansågs mindre nödvändig av honom, och vad avser *genus deliberativum* att den handlade om prövning och rådgivning i civila frågor, och skulle röra sig om att yttra sin mening. Av detta anser vi oss lätt kunna anta, eftersom detta även kommer närmast det rättsliga bruket, att hans retorik var skriven särskilt för rättslig användning, och till största delen avhandlar *genus judiciaire*. Detta framgår av det material vilket han föreslår talaren. I generella frågor kan enligt honom vilket material som helst användas, i enlighet med andra författare, men i specifika frågor hävdar han att materialet rör sig om *quaestio civilis*, vilket kan indelas i 'tes' och 'hypothes'. Ingen kan undgå att märka att denna (som, vilket vi visat tidigare, på andra ställen kallas *causa* och som används mycket i det rättsliga talet) förklaras av honom i hela hans verk. Hans regler, exempel och tal avser nästan alla detta. Han tillstår, genom att själv skilja mellan filosofernas retorik och den rättsliga, att den senare är hans område och det som behandlas av honom, och

---

⁵⁰ Frederic Funccius (1500-tal), studerade i Paris för Omer Talon och Peter Ramus och publicerade senare en handbok om retorik.

även utan omsvep att den förra endast består i förmågan att tala mer värtaligt.

§ VIII

Efter honom följde andra, vilka har räknats upp av Suetonius och Vossius, dock föga värda att ihågkommas, då de antingen inte avvikit särskilt från sina föregångares regler, eller inte lagt till något till dessa. Dock bör Fabius Quintilianus nämnas med ett eller annat ord, vilkens *Institutiones Oratoriae* alltid har ansetts som 'prydnader' för denna konst. Sålunda får dessa böcker överallt strålande hyllningar från stora män. Quintilianus skiljde sig förvisso på inget sätt från de äldres regler, när det gäller själva retoriken, förutom att han gjorde läran om dygder och laster till en del av vår retorik. I fråga om detta uppmärksammar Vossius att även Tullius har begått ett misstag. Om denna lära med rätta eller inte har tagits upp eller bör tagas upp i vår retorik, kommer att utredas med fler ord i kapitel III. Franciscus Phitoeus⁵¹ ombesörjde att trycka de skriftställare i retorik, som fanns hos romarna efter Quintilianus. Därefter började dock såväl den romerska värtaligheten som studiet av retorik allt mer avtaga och undergå den ena försämringen efter den andra, tills dess att den, berövad all strålgång, till slut helt obrukad, sedan barbariet angripit från alla håll, och detta så till den grad att den gamla retoriken ostörd behöll sitt utseende, inlindad i glömska genom flera sekel. Vad senare tider har bidragit till retoriken, sedan litteraturen återfötts under en lyckligare stjärna, det skall vi, om Gud så vill, tala om vid ett annat tillfälle, för nu har vi talat nog om den gamla retoriken.

Herr FÖRFATTARE,

Du uppvisar ett skönt språk i retoriken,
när du frambringar din iver för det gamla i ämnet.
Kom, Athena! Slå dina händer om vår käre vän,
och bär fram pieridernas krans åt honom!

---

⁵¹ Franciscus Phitoeus eller François Pithou (1543–1621). Här åsyftas hans *Antiqui Rhetores Latini* (Antika latinska retoriker).

Axel Adriansson Een från Södermanland

Till herr författaren, mest aktad i avseende på bildning och karaktär, en enastående vän

Lindbom, du som bör räknas bland de främsta av vänner, jag vet inte varför men jag har erfarit oro i mitt hjärta, och tyst eld sprider sig i mitt inre, ej heller kommer Musan att längre kunna hålla tillbaka sin glädje. Du gamle följeslagare, med vilken jag är förenad sedan de första åren för att förbigå de orsaker, vilka du själv vägrar sprida ut, vad förbjuder att lyfta glatt bifall mot stjärnorna, då Musornas hela skara sjunger sin lovprisning. Jag gratulerar dig således till de själsliga gåvor och din värtaliga tunga som Olympens styresman givit dig; jag önskar att dessa skall bli fruktsamma genom många priser.

Sålunda diktade alltså, av tjänstaktighet och vänskap Petrus Arosenius

Till den mest aktade ynglingen i avseende på bildning och karaktär, herr Olaus Lindbom, som står i avsikt att disputeras på den gamla och nya retoriken, den mest aktade vän och kollega.

Kom hit, du som hyllar den smidiga värtalighetens gudinna, och lär känna denna gudinnas ansikte och talförhet, beskåda nu den kult som hon berömde sig av i gamla tider, och den som hon berömmar sig av i nya tider. Då du nu ser detta så elegant uttryckt, kom ihåg att hylla verkets författare med lovord. Så skall du, gudinna, och du, författare, leva i en och samma bild och du skall fira hennes ära och hon din.

Laurentius Kruse förde sålunda fram denna dikt i kärlek och tillbörlig tjänstvillighet

Min herre,

Den korta tid som jag har haft förmånen att umgås med er har fått mig att upptäcka så mycket klokhet och dygd i ert uppträdande, att jag inte kan undvika att offentligt tillerkänna er de lovord som är er skyldiga. Den lärda avhandling som ni snart skall lägga i dagen om den antika och den nya retoriken kommer att

tvinga alla goda människor att visa er samma rättvisa. Jag skulle önska, min herre, att min penna vore kapabel att i detalj lovorda de dygder som ni äger. Men så svag som den nu är kommer den alltid att med glädje anstränga sig för att försäkra er, i vilket ögonblick som än ödet giver, hur mycket jag uppskattar er. I väntan på det lyckönskar jag er, min herre, av hela mitt hjärta angående de heroiska framsteg som ni har gjort i ert studium av klokheden. Mina önskningar kommer att uppfyllas när ni är övertygad om min ärliga tillgivenhet, med vilken, min herre, jag alltid kommer att vara er mycket lydige tjänare Petrus Timmaeus.

De Rhetorica Nova, 1746 – översättning

Må detta bli till lycka och välsignelse! Olof Lindblom Aronsson, från Västerås i Västmanland lägger fram denna andra del av avhandlingen om den gamla och nya retoriken, med den höga filosofiska fakultetens i den kungliga akademien i Uppsala bifall, med den mest berömvärde magister Peter Ekerman, kunglig och ordinarie professor i vältalighet som preses, till offentlig granskning för magistergraden, i Gustavianums större auditorium den 2 juni, år 1746, under de brukliga timmarna före middag, i Uppsala.

Till den ärofyllda och kunnige mannen herr Johannes Christiernin, flitig registrator för det kungliga kansliet.

Till en mycket vördad och lysande man, magister Jacob Strängh, mest förtjänstfull kyrkoherde i Fellingsbro, mest värdige föreståndare för angränsande distriktet, en beskyddare som bör äras i en hel tidsålder.

Om era namn skulle ställas i början på ett förträffligt verk, bästa beskyddare, skulle ryktet om de välgärningar som tillkommit mig sprida sig långt och vida kring. Nu skall jag dock gratulera mig själv storligen om detta verk, som inte kan berömma sig av någon större strålgång, kan vara ett tecken på era välgärningar mot mig och även på min tillbörliga vördnad inför er, och visa att jag aldrig kan göra mig förtjänt av de tidigare och att den senare aldrig skall upphöra.

Lev, mina mest välvilliga beskyddare, ett liv som skall vara länge på jorden och en evighet i himlen. Jag skall ständigt sträva efter

att vara den mest ödmjuka främjare, Olaus Lindbom, av era mycket kunniga och vördade namn.

I Jesu namn.

Andra delen.

§ I

Därefter kommer tider, under vilka vår retorik, efter hårda öden och olika svårigheter, fick det utseende som den har idag. Det kan inte förnekas hur det latinska språkets renhet efter Augustus död förändrades från guld liksom till silver och slutligen till järn, så till den grad att de retoriska studierna, vilka tjänar till att pole-
ra detta språk, så småningom började förvanskas och smutsas ned av följande seklers barbari. Sedan detta genom ett lyckligt öde drivits bort, saknade dock inte omsorg och möda från de allra mest meriterade männen i de lärdes samfund när det gällde att hantera retorikernas prydnader. Jag skall inte heller förbigå i tystnad att denna disciplin, i händerna på denna tids många lärde, behöll om inte samma form, så dock en som inte var så mycket annorlunda än den som de antika författarna föreskrev. En uppräknig av alla dessa, än mindre en 'beskrivning' av alla verk, är inte vad som bör förväntas av oss, käre läsare, ty då skulle detta arbete växa sig enormt; det skall således göras kort för att vi skall synas skona ditt tålmod i läsandet, tidens och möjligheternas begränsningar. Vi har satt oss i sinnet att blott räkna upp kort och koncist dem, som vi funnit anstränga sig mest i detta slag av studier, så att det därigenom kan fastslås, vad som är deras mest framstående prestationer. Därför delar vi lämpligen in dessa i tre grupper, av vilka den första består av de som ville reformera den gamla retoriken, den andra av de som ville återupprätta den gamla retoriken, och den tredje av de som satte sig för att skapa den nya och eklektiska retoriken.

§ II

Såsom den främste och ledaren för den första gruppen bör med rätta hållas en man med framgångsrikt sinne men med ringa

framgång nämligen Petrus Ramus,¹ vilken var en belackare och förändrare av Aristoteles, Cicero och Quintilianus. Därvid genomgick vår vetenskap en hårdare revision, än vad den fått vid något annat tillfälle. Han var den förste att föreskriva att *inventio* och *dispositio* skulle utgå från retoriken, då han ansåg att dessa ingick som passande delar i dialektiken; till retorikens domäner förde han bara de övriga, *elocutio* och *pronuntiatio*, sedan han även förkastat den karaktärlära, som Quintilianus infört i retoriken. Detta framgår tydligt av hans olika föreläsningar om Ciceros tal, och av *Rhetoricae distinctiones* (Retorikens distinktioner), tryckt i Basel 1580, genom Johannes Thomas Freigius försorg.² Detta framgår också i den retorik, som hans efterföljare och trogne lärjunge Audomarus Talaeus skrev utifrån hans föreläsningar,³ i sitt eget namn men i samme Ramus sak. Vår bedömning i fråga om detta, om den nu skall givas, skall vara följande: i läran om *pronuntiatio* tycks många saker finnas, vilka synes vara digressioner som är längre än vad som krävs och ger alltför yviga utvecklingar, då den för övrigt är torftig, ofruktbar och bristfällig, där ämnet i sig kräver som allra mest råd av ett tydligare, öppnare och fylligare slag; även om vi inte skall förneka jämte detta att den är att rekommendera av den anledningen, att den har ett stort överflöd av exempel, vilket bör föredragas framför en lära utan exempel, såsom är tydligt för var och en som vänder sig till den att råd och regler för användning finns i överflöd.

Vad beträffar *inventio* och *dispositio* och borttagandet av dessa, orsakade denna lilla gnista ofta stora stridseldar och var som

---

¹ Petrus Ramus (Pierre de la Ramée, 1515–1572), fransk logiker, filosof, matematiker, pedagog och upphovsman till den filosofiska strömningen ramism. Skrev flera verk om dialektik och retorik, där han reducerar retorikens spann till framförande och stil. Ramus arbetade tillsammans med Omer Talon (se nedan).

² Johannes Freigius (Johann Thomas Freig, 1543–1583), författare till korta handböcker i fråga-svar-form om retorik, poetik och dialektik. Mack 2011, s. 155.

³ Audomarus Talaeus (Omer Talon, c. 1510–1561), fransk humanist och lärare i retorik, anhängare till Ramus. Skrev verket *Institutiones oratoriae* 1544/45.

ett Eris-äpple för de lärde.⁴ Hur det än må vara med det hade han och har fortfarande efterföljare av hög rang i de lärdes samfund. Jag skulle anta att detta inte undgår någon, som har läst Claudius Minois⁵ förord till den retorik som nyligen lades fram, Conrad Dietericus *Institutiones Rhetoricae*,⁶ Jacobus Facciolatus⁷ tal till retoriken och Rigiderus⁸ och andras synpunkter på denna kontrovers. Vi nämnde Rigiderus, vars liv och skrifter utsattes för samma öde och olycka. Det kan utäsas i kapitel IV i den fjärde boken, som är den del av verket som handlar om det sanna och det falska,⁹ att han lutar åt Ramus åsikt, även om han själv inte erkänner detta med så många ord. Ty, när han skriver om att genom ord uttrycka sanningen, uppmärksammar han tre fläckar hos retoriken, och han beklagar sig över att retoriken inte har kunnat rena sig från dem under hans tid. Den första är att han i fråga om läran om uttryckssättet, som han anser vara det viktigaste i hela saken – ty han ville att retorikens mål skall vara ett adekvat uttryck för tankarna – inte finner något handfast alls hos talarna, vilka däremot varit alltför flitiga i fråga om det som han anser höra till logiken. Det andra som han kallar en fläck för retoriker, är att de lär ut att talekonsten skall skiljas från logiken genom uttryckets fyllighet. Det tredje att de anser att de logiska argumenten skiljer sig från talekonstens dito. Vi skall inte dra oss för att återge de ord, med vilka han söker påvisa denna fläck: Alla goda argument, vilka på något sätt leder till rätt kunskap är dubbla, demonstrativa eller trovärdiga, och båda är logiska. Och

---

⁴ Alltså ett stridsäpple/tvistefråga efter den grekiska mytologiska gudinnan Eris som släppte ett äpple till gudarna att strida om.

⁵ Claudius Minois (Claude Mignault, 1536–1606), författare, främst om emblematik.

⁶ Conrad Dietericus (Konrad Dieterich, 1575–1639), teolog, filosof, professor i Giessen. Skrev även *Institutiones Dialecticae* (1631) och *Institutiones Catecheticae*.

⁷ Jacopo Facciolati (1682–1769), italiensk lexikograf och filolog. Mest känd för sitt lexikon *Totius Latinitatis Lexicon*.

⁸ Rigiderus (Andreas Reudiger, 1673–1731), tysk filosof och fysiker.

⁹ Rigiderus *De sensu veri et falsi*, del 2, bok 4, kapitel 4 (*Quaenam sit vera et falsa eloquentia*).

om talaren förutom detta vill ha ett specifikt argument som sitt eget, är det tillbörligt att inte dra någon slutsats, vilket betyder att ett sådant argument inte skall gälla som ett argument,¹⁰ eller att alltså retorikens argument inte skiljer sig alls från de logiska eller så är de inte riktiga argument. Därav synes han vilja ge retoriken smalare gränser än vad som är rättvist och även strida för att utesluta *inventio* från denna i enlighet med Ramus, men utan att vilja frånta dem art, ty sedan argumenten tagits bort, skall även *inventio* tas bort, som ju bör tillhandahålla dessa. Härav har vi ombesörjt att föra honom, som är yngre än de följande, till denna grupp, trots avståndet i tid, för att han inte skall berövas sin plats bland retorikerna, vilken han förtjänat, inte genom ett enstaka verk, då han ju inte har skrivit något sådant, utan genom den åsikt, som han försvarat.

§ III

Dock var inte de retorikens delar, vilka Ramus bannlyste och fördrev, länge i landsflykt, eftersom de män, vilka vi skall se utgöra den andra gruppen, tänkte på deras återkomst. Ty dessa kunde inte bära med jämnmod att retoriken olyckligen skulle berövas den klädnad, som den var van att glänsa i från allra första början. Försök av olika slag gjordes av många angående detta. Då nu vem som helst kunde välja och vraka efter eget tycke, uppstod plötsligt en sådan förvirring kring denna disciplin, att man började önska att någon skulle träda fram som kunde ordna upp denna konst metodiskt och fullständigt, såväl när det gäller dess förundransvärda komplexitet, som variationen i dess regler. Professor Bartholinus Keckermannus,¹¹ väl skolad i de filosofiska disciplinerna, tillfredställde till någon grad dessa önskningsar. Hans *Systema Rhetoricae*, nedskrivet i Gdansk och offentliggjord av Andreas Reii från Naglowice, utgavs uppdelad i två volymer i Geneve år 1614. Här finns en tämligen god av utgivaren

¹⁰ Här är texten något snårig; möjligen avser författaren argument som saknar giltighet eller hållbarhet, såsom de ovan nämnda, och därmed är svaga och inte bör användas för att dra slutsatser.

¹¹ Bartholomeus Keckermannus (1572–1608), tysk teolog, filosof och retoriker.

skriften lovprisning av författaren, vilken är värd att ta med här eftersom den tjänar till att lyfta fram verkets syfte. Han bröt den första isen genom att visa upp och beskriva den sanna värtaligheten; han upptäckte gemensamma misstag hos olika skolor och retoriker; han återförde till ordningen retorikens spridda, avslitna och liksom från kroppen avhuggna delar, om jag nu kan bedöma detta. Om han nu skulle ha uppnått allt detta eller inte brukar diskuteras angående honom. Vi skall studera på vilket sätt han strävade för att nå detta mål. Han ville nämligen att målet skulle vara tvåfaldigt för retoriken, vilken han fastställde som 'synonym' med värtaligheten. Det ena målet är intellektet, vilket är det mindre viktiga och det som talaren i andra hand sysselsätter sig med att undervisa på ett populärt och familiärt vis. Det andra och förvisso det främsta är viljan och känslorna, och att påverka och egga dessa, är det som eftersträvas mest i studiet av värtalighet och retorik. Han införde också ett dubbelt syfte, nämligen ett yttre och ett inre. Det yttre och det viktigaste är nämligen att påverka hjärtat, inte bara så att åhöraren skall hålla med den som talar, utan så att han skall göra det som det övertygas om; mindre viktigt är utbildning av själen, vilken görs genom förklaring och bevisning. Det inre syftet är att ett tal inte så mycket skall tänkas ut och skrivas ner, som komma ut ur talarens mun, så att talarens uppgift därav skall framstå ligga inte bara i att formulera ett tal utan även i att hålla det och retoriken delas upp i *inventio*, *dispositio*, *elocutio* och *pronuntiatio*. För detta dubbla syfte ville han ha en dubbel retorik, nämligen en generell och en speciell; i den förra framställde han de regler vilka generellt tjänar till att formulera ett tal, och lär ut vad retorikens argument har gemensamt med dialektikens, i fråga om vilket han manar att värtalighetens gränser bör vara tydligt särskilda från den logiska konsten. Han säger att logiken främst avser den mänskliga själen och kännedom om denna, och han vill att denna skall undervisa om sakerna på ett fullständigt, tydligt och metodiskt vis och behandla själva tingen mycket noga och välgrundat; den tar inte hänsyn till om åhöraren kan förstå detta eller inte, utan rör sig blott kring sakens natur och för fram

alla argument, som hör till behandling, förklaringen eller bevisningen av dess föresats, vare sig argumenten är svåra eller lätta, eller om de kan förstås av åhöraren eller inte. Talaren måste alltså noggrant beakta och betänka omständigheter kring personerna och endast välja de argument som tjänar till att förklara eller bevisa saken, och som kan begripas av åhörarna och kan påverka och roa dem. När det gäller det senare för han fram generella regler som kan användas för de olika genrerna av tal, såsom brev och panegyrik eller annat, och dessutom för han fram vad av dessa han anser höra till retoriken. Härav kan lätt förstås på vilket sätt han skiljer sig från Ramus och hur mycket Keckermannus ville att *inventio* och *dispositio* skulle vistas inom retorikens gränser.

Föga kunde detta verk och denna metod att behandla retoriken vinna bifall hos Gerhardus Johannis Vossius, som var mycket skicklig i detta studium och även i andra. Ty han ägnade sig åt att lyfta fram retoriken och lämnade många tecken på sitt ytterst skarpa omdöme när det gäller denna konst. Hans *Institutiones Rhetoricae* och *Liber de natura et constitutione Rhetoricae* (En bok om retorikens natur och konstitution) har alltid räknats till 'de främsta verken' inom denna konst. Om dessa böckers inriktning skall vi inte säga mycket då de idag är i allas händer och tillhör favoritböckerna för dem som studerar vältalighet. Om dock något skall sägas om vad saken gäller så tog sig denne skarpsinnige man an att skilja sig från Aristoteles och de äldres regler, men han knöt till dessa sina egna föreskrifter, såsom till en Adriadnetråd, så många han nu hade, för att förklara, förstärka och befria dem från nytänkares fel, mycket mödosamt och lärt förvisso, men han bemödade sig så mycket med detta att det blev mycket svårt att anpassa råden för att undervisa pojkar och ungdomar i skolorna, och de passar för den grekiska och romerska staten men inte lika bra för vår, vilket de mest skickliga i denna vetenskap sedan länge har insett. Härom säger Weisius:¹² Sjalve Vossius, vilken vi med rätta hyllar som den främste bland våra

¹² Christianus Weisius (Christian Weise, 1642–1708), poet, retoriker, rektor vid gymnasiet i Zittau.

retoriker, om blott han hade föredragit att fundera ut, vad som passar för ungdomars studier under vårt sekel, framför att en oändlig mängd skrifter skulle excerperas och samlas ihop med möda och ursäktas, i vilka det ibland inget fanns förutom en vidskeplig vördnad inför det gamla. Men när det nu är på det viset, bevisar hans skrifter klart att en ny retorik inte föddes fram av Vossius, utan en gammal återuppväcktes.

§ IV

Så följer den tredje gruppen, som vi kan se på nytt förgrena sig i två; den ena består av dem som vill grunda en ny retorik, den andra av dem som vill grunda en eklektisk retorik; när de förstnämnda nämligen förstod att de tidigares verk mest ägnade sig åt att återbruka de gamlas råd, vilka föga skulle tjäna vår tid, började de försöka åstadkomma en talekonst som var mer passande för vårt sekel. Sedan således de tre genrerna som formats hos greker och romare utifrån deras samhälle, nämligen den demonstrativa, deliberativa och judiciella, förkastats, öppnade de en väg, lättare och mer passande för konsten, när det gäller att skriva och hålla tal för det tillstånd i vilket vi nu lever. Härigenom förde de dem som studerade vältalighet till själva källan och lärde dem med stor framgång den sanna metoden att finna argument, det genuina sättet att bygga ut perioder, och det korrekta sättet att pryda tal, och att göra variationer och sammanfogningar. I blickfånget stiger nu fram några som är lite äldre än de tidigare nämnda, och vilkas litterära möda gjorde dem fortjänstfulla: Johannes Sturm¹³, Augustus Buchner¹⁴, Ludovicus Cresollius¹⁵ och Nicolas Caussin¹⁶. Här är dock Sturm många

¹³ Johannes Sturm (Jean Sturm, 1507–1589). Sturm gjorde stora insatser vad gäller utbildningsväsendet i Tyskland, och i detta betonade han betydelsen av vältalighet och retorik.

¹⁴ Augustus Buchner (August Buchner, 1591–1661), filolog, retoriker, poet. Verkade som professor i retorik i Wittenberg och var också rektor vid detta universitet.

¹⁵ Ludovicus Cresollius (Louis de Cresolles, 1568–1634), fransk jesuit och professor i teologi. Skrev ett verk om retorik: *Vacationes autumnales sive de perfecta oratoris actione et pronuntiatione libri tres*, 1620. Se nedan.

böcker de viktigaste för att bygga klart detta verk, om man nu har för avsikt att ge råd om tal. De viktigaste är de som avhandlar perioder, sätt att förklara det latinska språket och imitation, och för alla står det klart att de lagt solida grunder för att konstruera, lösa och imitera perioder.

Augustus Buchnerus lämnade råd om parafra (commutatio)¹⁷ och även variation, vilka inte bör förringas, i en bok han skrev om sättet att tala genom parafra. På samma vis samlade Ludovicus Cresollius med stor möda sådant som rör *actio* och *pronuntiatio* i ett enda verk, vilket han gav ut i Paris, under det tjugonde året av det förra seklet, med följande titel *Vacationes Autumnales, sive de perfecta Oratoris Actione et Pronunciatione* (Höstledighet, eller om talarens fulländade *actio* och *pronuntiatio*). Ändå anser vi oss böra påpeka att dessa böcker, må vara lärda på grund av sin tyngd och många överflödiga råd, dock är föga behagliga och passande för läsaren, om de inte brukas med omdöme och urskiljning. Hit hör även den berömde Petrus Francius¹⁸ verk *Specimen Eloquentiae exterioris*, vilket recenserades i *Acta Eruditorum* i Leipzig år 1694, sidan 464, i vilket han gör ordentligt reda för kroppens vältalighet, och stramar upp den med strikta regler och placerar den framför våra ögen, genom att liksom ställa Cicero i talarstolen, och visa vad han kan ha haft för uttryck i ansiktet, vilken variation i rösten och vilka kroppens gester och rörelser, då han framförde talet *Pro Archia*, vilket anges som exempel.

Vad slutligen Caussinus angår, vet vi att han sammanställde *Eloquentia sacra et profana* i 16 böcker, i vilka han, förutom att visa hur mycket auktoritet som kommit till vår retorik från den gudomligt inspirerade skriften, även lärde ut hur man skapar talets olika sammanhållande band genom perioder, genom större

¹⁶ Nicolas Caussin (Nicolas Caussin, 1583–1651), fransk jesuit. Gav ut verket *De eloquentia sacra et humana*. Se nedan.

¹⁷ Jfr Lausberg, §836 och följande som behandlar den språkliga parafrazen.

¹⁸ Petrus Francius (1645–1704), nederländsk professor i vältalighet. Den bok som avses har titeln *Eloquentiae exterioris specimen primum, ad orationem Ciceronis M. T. pro A. Licino Archio accommodatum*.

och mindre led, och genom partiklar, former och figurer. Då en del av dessa fördes vidare av flera, spridda och oklara, gav de tillfälle till Christianus Weisius, en gång rektor i Zittau, att lägga till flera. Han synes ha gjort ett studium av dessa, och även lagt till sådant som var passande för att undervisa de unga och som skulle vara till stort gagn att bruka i vår tids samhällsliv. För det första lämnade han till upplyst beskådan för den lärda världen sin *Orator*, som han kallar *Politicus* (*Politischer Redner*), en förelöpare till *Institutiones oratoriae*¹⁹ som strax skulle följa. Dessa *Institutiones* trycktes och trycktes igen vilket är ett tecken på högsta uppskattning av dessa hos de lärde. Men allra främst: han infogade där *progymnasmata* som är mycket användbara för att undervisa nybörjare som strävar efter vältalighetens helgedomar, eftersom han där utförligt och så vitt jag kan bedöma mycket korrekt lär ut inte bara med vilka hjälpmedel man kan samla ett rikt ordförråd, utan även undervisar om ordens sanna hopbindning i perioder, periodernas sammanbindning genom krian, och sammanbindningen av krior och talets andra delar, så att det därigenom blir ett fullständigt tal. Han ger också kortfattat läran om *inventio*, *dispositio* och *elocutio*. Då han ju var ute efter att ge läran om att skriva ihop ett tal, berörde han endast kort *pronuntiatio*, om han än inte utelämnade det helt. Han förkastade de olika fallen och och de tre genrernas regler, hämtade från de gamla. I deras ställe, sedan saker rörande skola, politik och kyrka antagits som retorikens användningsområde, ersatte han dem med en annan och anpassad fördelning av talen, vilken själva bruket och användningsområdets mångfald föreslår, nämligen genom att dela in dem i de skolastiska, vilka hör till undervisningen, på skolnivå eller akademisk nivå; de politiska, som krävs i medborgarförsamlingar, och de kyrkliga som hör till den prästerlige talaren, till vilka han fogar ett slags blandat tal, som kan fungera och användas såväl i skolan, akademien och staten som i kyrkan. Fastän denna av Weisius utarbetade retoriklära i början var mindre accepterad av vissa, kunde de män som vände sitt

¹⁹ Fullständig titel: *Institutiones Oratoriae, ad praxin hodierni seculo accommodatae ut quibus progymnasmatis exercitari queant tirones.*

sinne mer till saken än till de gamlas regler, inte låta bli att ge tillbörlig ära till den och slå följe med den och för att på så vis hemföra konstens segerpris. Detta gjorde Johannes Hübner i sin bok, skriven på tyska med 'undertiteln' "Kurtze Fragen aus der Oratoria",²⁰ vilken man skulle kunna säga vara en sammanfattning av Weisius, men han hade också en del som var hans eget, vilket kan tjäna till att hitta argument genom att imitera de klassiska talen och passande och lätt disponera argument. Och själva saken kräver att denna retorik, som Weisius lade fram och Hübner och andra därefter gjorde tydlig, bör av oss kallas för den nya retoriken framför alla andra retoriklärar.

§ V

De senare som hör till denna grupp har vi kallat eklektiker, och de har bemödat sig att försöka förena de antika reglerna med de nyare, och på så vis konstruerat en retorik som lånar sitt material från båda. Vi kan förstå utifrån Junckerus att en viss Johan Christopherus Wentzelius,²¹ rektor för gymnasiet i Zittau, leder deras skara. Dennes *Oratoria Nova et Antiqua* trycktes 1712, och fastän vi inte har sett den, misstänker vi med goda skäl att den är likadant uppbyggd som den vars första utkast drogs upp av Christianus Junckerus, en gång rektor vid gymnasiet i Altenburg. Ej heller bör Dominicus de Colonia, präst i jesuitorden, förbigås, som skrev fem böcker om retorikens konst,²² som är fyllda med de mest utsökta exempel från den gyllne periodens skrifter, vilket är den största av dygder. Det kan ses i dessa, förutom i den sista, att Weisius indelning i taltyper accepterats, men att de tre gamla genrererna därjämte har behållits; Weisius *progymnasmata* har infogats, men de saker har inte uteslutits, vilka tjänar till att analysera och rätt förstå de klassiska talen. Det behövs inte sägas mer,

²⁰ Johann Hübner (1668–1731), tysk geograf som studerade i Zittau och senare vid universitetet i Lepizig där han läste teologi, poesi, retorik och geografi. Det nämnda verket skrevs 1702.

²¹ Johannes Christopherus Wentzelius (Johann Christopher Wentzel, 1659–1723), rektor och författare till ett verk om retorik: *Eloquentia novantiqua sive elementa artis Rhetoricae* (1527).

²² Dominicus de Colonia, *De arte rhetorica libri quinque*.

eftersom jag anser att man utifrån det framlagda kan bedöma den nya retorikens ansikte.

§ VI

Vi tvingas att utelämna skillnaderna mellan samt förtjänsterna hos den gamla respektive den nya retoriken, vilka skulle ges i det tredje kapitlet enligt ett löfte givet i förordet till denna lilla skrift, eftersom de är så omfattande, att de inte kan visas på några få sidor, då det heliga uppdrag, som jag har åtagit mig förbinder mig till andra omsorger på annat håll. Så länge må han, som är alltings början och slut, anbefalla allt som vi anfört till den Högstes ära.

Kommentar – Författarens noter till dissertationerna

Denna kommentar vill visa hur författaren har arbetat med sina källor. Såsom tidigare förklarats har jag gjort om författarens notsystem till en källapparat. Det ursprungliga notsystemet som det ser ut i trycket kan ses i denna kommentar i form av en exakt återgivning i inledningen av varje paragraf. Författarens egna hänvisningar innehåller många förkortningar och en del oklara hänvisningar; dessa förklaras och i vissa fall korrigeras nedan. I noterna citerar jag de passager till vilka hänvisningarna syftar och ger översättningar (om sådana finns), till svenska om möjligt och i annat fall till engelska eller eventuellt franska.¹ När det rör sig om direkta citat och även omskrivningar finns översättning i den svenska översättningen av dissertationerna. Jag har använt ett möjligen något förenklat system att kommentera vad författaren gör, bestående av tre olika kategorier av hänvisningar – citat, omskrivning (d.v.s. författaren skriver om originaltexten med lättare förändringar) och innehåll (d.v.s. författaren hänvisar till en text där samma tematik avhandlas). Se även inledningen angående de valda källorna och hur de används. Ett antal noter har jag lagt till själv; dessa rör i enstaka fall textkritiska kommentarer och i övrigt handlar de om av mig funna citat, vilka författaren alltså inte angivit i sin notapparat (markeras 'tillagd not' nedan och * i utgåvan).

---

¹ När det gäller Diogenes Laërtios och andra grekiska texter har jag valt att inte ge den grekiska texten utan endast översättningen (jfr noterna 23, 24 och 47 exempelvis).

Del I – *De Rhetorica Vetere*

§ 1

a) *Orator Christianus*, p. 127. b) *De Oratore* III, c. 60. c) *De causis diversitatis lingv.* p. m. 50. d) Cic. *Orator* c. 17, 18. e) Plutarch. *De Placit. Philosph.* Lib. IV. c. 19, p. 902, edit. Xylandr. T. II. f) Borrich. l. c. g) cfr p. 52 seq. i) Lib. VIII c. 10 n. j) Cfr Quintil. *Instit. Orator.* L. I. C. X. k) Horat. *Art. Poetic.* V. 355, cfr *Rhet. P. Dominici de Colonia* Lib. V §IV, p. m. 439. l) *Iliad.* Lit. E. v. 686. m) Cic. *Orator* c. 17. n) *Lineae prim. art. Rhet. et Oratoriae* p. m. 98. o) Lib. III C. I. *Rhet.*

1) /citat/ (tillagd not) Formulering finns hos Hieronymus (*Hier. Ep.* 48, 13 och *Ep.* 81,1) och även i Johannes Clerici, *Ars Critica*, p. 389, en text som används i avhandlingen. Jfr not 86 nedan.

2) /citat/ *Orator Christianus, Caroli Regii e societate Iesu*, Rom 1611, Andra delen, bok IV, kap. IV (s. 192): *Atqui eloquentia artificiosa inde orta est, quod homines cum viderent alios alijs melius loqui, observarunt causas hujus differentiae et rem intentius contemplati invenerunt, quaenam ea essent, quae in homine naturaliter eloquente magis placerent, et probarentur auditoribus, ac demum collecta ex ijs observationibus atque disposita in ordinem, praecepta, artem vocarunt.*

Boken är enligt tryckets andra sida skriven av fyra teologer som tillhörde Societas Iesu. Carlo Reggio (1540–1612) anges som utgivare av *Orator Christianus*.

3) /citat/ Cicero, *De Oratore*, bok 3, kap. 60 (224): *Ad actionis autem usum atque laudem maximam sine dubio partem vox obtinet.* (Men det är utan tvivel rösten som spelar den viktigaste och mest framträdande rollen i framförandet. Piltz 2009, s. 89).

4) /omskrivning/ Borrichius, Olaus, *Diatriba de causis diversitatis lingvarum*, Quedlinburg 1704, kap. XVIII, s. 46; /.../ *sed quae accommodato rebus rhythmo, harmonia, elocutione, non homines tantum sed et bestias flectere possit in obsequium, quaeque uni-*

verse jam terrere queat, jam allicere, jam sistere, jam certis motibus bilem et acidum corporis agitando mederi, jam turbare et ad summan in stuporem dare spectatores. Och kap. XVIII, s. 49: Quod si musica hodie non semper, quoties visum incendat, coërceat, titillet, sirenet, obnubilet animumque velut extra sensum constituat, non artis illud vitium interpretari oportet, sed artificis.

5) /citat/ (tillagd not) Borrichius, kap. XIX, s. 49: *Enim vero habet melos (immo sermo omnis eruditus) praeter λόγον, ἀρμονίαν et ῥυθμὸν, secundum Platonem, lib. III de Republica.*

6) /omskrivning med citat/ Cicero, *Orator*, kap. 17-18 (55): *Quo modo autem dicatur, id est in duobus, in agendo et in eloquendo. Est enim actio quasi corporis quaedam eloquentia, cum constet e voce atque motu. Vocis mutationes totidem sunt quot animorum, qui maxime voce commoventur. Itaque ille perfectus, quem iam dudum nostra indicat oratio, utcunque se adfectum videri et animum audientis moveri volet, ita certum vocis admovebit sonum. De quo plura dicerem, si hoc praecipendi tempus esset aut si tu hoc quaereres. Mira est enim quaedam natura vocis, cuius quidem e tribus omnino sonis, inflexo acuto gravi, tanta sit et tam suavis varietas perfecta in cantibus. XVIII. Est autem etiam in dicendo quidam cantus obscurior, /.../*

7) /citat/ [Pseudo-]Plutarchus, *De Placitis Philosophorum*, Bok IV, kap. 19 [Stephanus 902c]: *Platon definit la voix comme un souffle provenant de la pensée à travers la bouche et comme un choc produit par l'air qui se transmet à travers les oreilles, le cerveau et le sang jusqu'à l'âme. (Par un abus de langage, nous utilisons aussi le terme de voix pour les animaux dépourvus de raison et les choses inanimées, par exemple les hennissements et les sons; mais, à proprement parler, la voix (phôné) est un son articulé, qui, pour ainsi dire, éclaire (phôtozousa) l'objet de l'intellection.) Citat ur Plutarque, Oevres morales Tome XII, Opinions des philosophes. Texte établi et traduit par Guy Lachenaud, Paris 1993. Vår författare hänvisar alltså till Plutarchus för att ange vad Platon skriver (Timaeos 67b).*

8) /citat och innehåll/ Borrichius, Olaus, *Diatriba de causis diversitatis lingvarum*, Quedlinburg 1704, kap. XIX, s. 49-50: *Haec animalium cum certis sonis admirabilis quandoque συμπάθεια, quandoque ἀντιπάθεια videtur potissimum inde pendere, quod spiritus, animae instrumenta proxima, seu mavis, subtilissimae sanguinis vivi particulae, cum ex corpusculis constant oppido tenuibus mobilibusque, a sonis sive aeris motibus sibi congruentibus, propter similitudinem facile in quietem agantur /.../.*

9) /citat/ Ibid., kap. XIX, s. 52: *Sed ut redeamus ad sonos similes, aviculas saepe allicit peritus auceps, bestias exercitatus venator imitando voces praesertim catulientibus ipsis convenientes /.../.*

10) /omskrivning/ (tillagd not) Jfr ibid., kap. XVIII, s. 48: *De musicis sonis eorumque stupenda efficacia tota declamat antiquitas.*

11) /omskrivning/ (tillagd not) Jfr ibid., kap. XVIII, p. 48: *Hinc serrae reciprocae sonus quibusdam stridorem excitat, quibusdam horrorem corporis inducit.*

12) /citat/ Jfr ibid., kap. XXI, s. 55: *At vero si potest tantum musica, ut paucis distincta articulis, plus fortasse poterit inter experimenta natus sermo, quippe articulis frequentior et pro loquentis arbitrio in omnem partem etiam Musicae vicinam flexilis, cujusque accentum ad rerum ingenia facile extuleris, depresseris, intenderis, suspenderis, produxeris et voce, rhythmo harmoniaque variaveris.*

13) /citat/ Valerius Maximus, *Facta et dicta memorabilia*, 8.10.1 (s. 537): *Sed ut propositi fides in personis inlustribus exhibeatur, C. Gracchus, eloquentiae quam propositi felicioris adulescens, quoniam flagrantissimo ingenio, cum optime rem publicam tueri posset, perturbare impie maluit, quotiens apud populum contionatus est, servum post se musicae artis peritum habuit, qui occulte eburnea fistula pronuntiationis eius modos formabat aut nimis remissos excitando aut plus iusto concitatos revocando, quia ipsum calor atque impetus actionis attentum huiusce temperamenti aestimatorem esse non patiebatur.*

Vår författare anger inte Valerius Maximus som källa utan Quintilianus. Jämför också Quintilianus, *Institutio Oratoria* 1,10,27-28, där denna historia avhandlas.

14) /citad/ Horatius, *Ars Poetica*, v. 355: /.../ *et Citharoedus ridetur, chorda qui semper oberrat eadem* (355-356); jfr Dominicus de Colonia, *De arte Rhetorica Libri Quinque*, Châlons-sur-Marne 1747, bok V, §IV: *De monotonia et cantu: Gratae huic varietati opponitur e diametro unus ille infulsusque vocis tenor, quem Graeci monotoniam vocant, et qui non modo dicentem enecat, sed etiam audientes exanimat, et unde omnis orationis decor ac venustas deflorescat: "Ut citharoedus ridetur, chorda qui semper oberrat eadem", inquit Horatius.*

15) /citad/ Jfr Homeros, *Iliaden*, Sång 5, v. 785-787: *Då stod hon ropande stilla, den liljearmade Hera, varande Stentor lik, den tappre med dånande malmröst, (ὄς τόσον αὐδήσασχ' ὄσον ἄλλοι πεντήκοντα·) han som ropade lika så högt som femtio andra: Lagerlöfs översättning (2012).*

16) /innehåll/ Cicero, *Orator*, kap. 17, se ovan not 6.

17) /citad och omskrivning/ Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae*, 1714, s. 98: *De Orpheo poëta facilis est persuasio, ipsum non tam musicae artis, quam mollis simul gratique oris et eloquentiae, tametsi, pro sui temporis ratione, non plane excultae, beneficio temperasse rudes et brutis haud absimilium hominum animos, et revocasse eosdem ad aliquam morum bonique ordinis constantiam in vita.*

18) /innehåll/ Aristoteles, *Retoriken*, Bok 3,1: 3,1,3: /.../ *och det tredje är framförandet (hypokrisis) som har störst potential och som ännu inte blivit behandlat eftersom det kom in sent också i tragedin och rhapsodin. 3,1,4: Framförandet beror på rösten: hur man bör modulera den i förhållande till varje känsla, till exempel när den ska vara stark, svag eller mitt emellan, och hur man skall använda tonlägena, till exempel det höga, det låga och det mitt emellan, och vilka rytmer man skall använda till varje sak. De är tre ting som man undersöker, och dessa är röststyrka, intonation*

och rytm. Det är skådespelarna som i det närmaste kammar hem tävlingspriserna, och precis som skådespelarna numer är mäktigare än poeterna på teatrarna, är de det även i politiska debatter på grund av statsskickens bristfällighet. 3,1,7: Att vara en skicklig aktör är något naturgivet och ganska främmande för konsten (atechnos). Se Akujärvi 2012, s. 187-188.

§ II

a) Voss. de Rhet. Nat. et Constit. C.II. p.17. b) Walch. Diatribe de praemiis vet. Orat. Rhet. et Sophist. §. IV. p. m. 110 alibi passim. c) Lex. Philosof. sub tit. Rhetorie et Oratorie.

19) Jfr Vossius, *De Rhetoricae Natura et Constitutione* 1658, kap. II, s. 17-18.: *Nam quia ejus scopus est persuadere, eo necesse est, ut doceat inventionem argumentorum ἡθικῶν, λογικῶν, καὶ παθητικῶν* quomodo item argumenta argumentationesque disponi oporteat, quibus verborum sententiarumque luminibus utendum ac denique, quae apta sit rebus pronuntiatio, sive actio. Ut paucis comprehendam, ars elocutionem solam, facultas universam eloquentiam sibi propositam habet eoque differunt, ut totum et pars. Atque hinc alterum quoque discrimen consequitur. Nam ad artem Rhetoricam, ut de hac prius dicam, tuto admittitur, quisquis cum Grammaticae artis imbibit praecepta, tum Logicae quoque hausit elementa.

Hela § II är i princip en återgivning av Vossius text.

20) /innehåll/ Jfr Walchius, *Diatribe de praemiis veterum Sophistarum, Rhetorum atque Oratorum* /.../, Jena 1719, §. IV. På detta ställe avhandlas utförligt de olika termerna och vad olika författare menar att de betyder.

21) Ibid. Jfr not 20 ovan.

§ III

a) Apud Diogen. Laërt. Lib. VIII, C. II n. III. in Empedocle. b) Lib. IX C. V. n. IV in Zenone Eleate. c) In Ze-

none. d) Instit. Orat. Lib. III C. I. e) Baillet jugemens des savans sur les auteurs qui ont traité la Rhetorique, Praef. p.m. 47. f) Cic. de Oratore L. I C. 20 Quint. l.c. g) Ibid. h) Brutus C. 12.

22) /citat/ (tillagd not) Jfr Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* 1714, s. 98: *Ab Ebraea, et illis gentibus, quarum philosophandi ratio consuevit barbarica adpellari, in Historia philosophica, Rhetoricae artis origo non videtur petenda esse.*

23) /innehåll och citat/ Jfr Diogenes Laërtios, *Lives of Eminent Philosophers*, Bok VIII, kap. 2,3. I kapitlet om Empedocles skriver Laërtios: *Aristotle in his Sophist calls Empedocles the inventor of rhetoric as Zeno of dialectic* (Hicks 1925).

24) /citat/ Jfr ibid., Bok. IX, kap. 5,4. I avsnittet om Zenon från Elea, skriver Laërtios: *Aristotle says that Zeno was the inventor of dialectic as Empedocles was of rhetoric* (Hicks 1925).

25) /innehåll/ Jfr Quintilianus, *Institutio Oratoria*, bok III, kapitel 1, där såväl grekiska som romerska retoriker avhandlas.

26) /innehåll/ Jfr Adrien Baillet, *Jugemens des savans sur les principaux ouvrages des auteurs qui ont traité la Rhetorique*, Amsterdam, 1725. Tome 8, Première Partie, Préface, p. 37-38: *A l'égard de l'origine de cet Art, si l'on ne veut point remonter jusques aux tems héroïque et fabuleux, où les Poëtes placent déjà des Orateurs et des Maîtres de l'art de persuader, la Rhétorique doit sa naissance à Empedocle de Sicile. Ce Philosophe en concut les premières idées. Corax son disciple, et Tisias disciple de Corax, furent les premiers qui en donnèrent des Traités. Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* 1714, s. 99: *Hi enim ac nominatim Corax, praeceptor Tisias, et Empedocles, qui Gorgiam Leontinum instituit, artis dicendi inventores habentur, scriptis de ea praeceptis.**

27) /innehåll/ Jfr Cicero, *De oratore*, Bok 1, kapitel 20. Här nämner Cicero Corax och Tisias som grundare till konsten, men inget specifikt om talets delar. Jfr även Quintilianus, *Institutio oratoria* 3,1,8-21. Jfr ovan not 25.

28) /omskrivning/ (tillagd not) Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* 1714, p. 100: *Sed orationes primus scripsit Antiphon Rhamnusius, testibus iisdem Photio Plutrachoque.*

29) /innehåll/ Jfr Quintilianus, *Institutio oratoria*, 3,1,11: *Antiphon quoque et orationem primus omnium scripsit et nihilo minus et artem ipse composuit et pro se dixisse optime est creditus /.../.*

30) /innehåll/ Jfr Cicero, *Brutus*, kap. 12: *Quod idem fecisse Gorgiam, quem singularum rerum laudes vituperationesque conscripsisse, quod iudicaret hoc oratoris esse maxime proprium, rem augere posse laudando vituperandoque rursus adfligere; huic Antiphontem Rhamnusium similia quaedam habuisse conscripta; quo neminem umquam melius ullam oravisse capitis causam, cum se ipse defenderet, se audiente, locuples auctor scripsit Thucydides.*

§ IV

a) De vitis Sophistarum lib. I. b) De Invent. L. II. c) In Gorgia. d) T. II opp. in vita Lysiae. e) Bibliothecae f. 798 edit. Hoessel. f) In vitis X Rhetorum T. II opp. f. 451. g) Institut. Orat. L. II, c. XV. h) Fabr. Biblioth. Gr. lib. III C. I. p. II. i) Voss. Nat. & Constit. Rhet. C. II. p.m. 20. k) Quint. I. c. l) Cfr. jugemens des Savans & c. p. 3. & 4. m) Ibid. n) Lib. III. n. LIX in Platone cfr. Woweri Poly-mathia C. XXI. o) Voss. c. l. c. IX. p.m. 62.

31) /innehåll/ Jfr Flavius Philostratus, *De vitis Sophistarum*, bok 1, Praefatio: *In prompta oratione Gorgias principatum obtinuit. Nam cum Atheniensium prodisset theatrum, proponite inquit quodcumque libuerit, dicere ausus est. Atque primus tale periculum se subiturum profitetur, ostendens se omnia scire et de quaque re composita se ex tempore posse dicere.* Philostratus 1516.

I Loeb-utgåvan av Cave Wright 1961 finns följande översättning: */.../ and that it was Gorgias who founded the art of extempore oratory. For when he appeared in the theatre at Athens he had the courage to say, "Do you propose a theme"; and he was the*

first to risk this bold announcement, whereby he as good as advertised that he was omniscient and would speak on any subject whatever, trusting to the inspiration of the moment.

Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* 1714, s. 99: *Subitae mox orationis laudem adfectarunt plures; praeter quippe Periclem etiam Byzanthinus Pytho, Aeschinesque et Gorgias potissimum Leontinus, quod ex Philostrato de Vitis Sophistarum L. I, ac Cicerone de Inventione L. II et Platone in Gorgia, manifestum est.*

32) /innehåll/ Jfr Cicero, *De inventione*, 1,7,1-9. Här nämns Gorgias som den främste bland de äldre talarna: *Materiam artis eam dicimus in qua omnis ars et ea facultas, quae conficitur ex arte versatur. Ut si medicinae materiam dicamus morbos ac vulnera, quod in his omnis medicina versetur, item, quibus in rebus versatur ars et facultas oratoria, eas res materiam artis rhetoricae nominamus. Has autem res alii plures, alii pauciores existimarunt. Nam Gorgias Leontinus, antiquissimus fere rhetor, omnibus de rebus oratorem optime posse dicere existimavit. Hic infinitam et immensam huic artificio materiam subicere videtur.*

33) /innehåll/ Jfr Philostratus, bok 1, kap. 9 om Gorgias.

34) /innehåll/ Författarens hänvisning lyder 'T. II opp. in vita Lysiae'. Detta skulle kunna vara en hänvisning till Photius som avhandlar Lysias, Bok VIII, 262 och skriver där en del om dennes stil. Noten står dessutom i anslutning till namnet Diodorus Siculus, hos vilken jag inte lyckats finna detta. Se vidare not 35). I Ciceros Orator avhandlas stil och Lysias nämns: *Attice venustissimus ille scriptor ac politissimus Lysias (quis enim id possit negare?) dum intelligamus hoc esse Atticum in Lysia, non quod tenuis sit atque inornatus, sed quod (non) nihil habeat insolens aut ineptum. Ornate vero et graviter et copiose /.../ (kap. 29). I kapitel 38-39 nämns Thrasymachus som den första: *In Panathenaico autem Isocrates ea studio se consecratum fatetur; non enim ad iudiciorum certamen, sed voluptatem aurium scripserat. Haec tractasse Thrasymachum Calchedonium primum et Leontinum ferunt Gor-**

giam, Theodorum inde Byzantium multosque alios /.../. (Westman 1980).

Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* 1714, s. 99-100: *Igitur, cum hi turgidum quoddam dicendi genus adfectasent, mox Trasymachus Lysiasque contortam et rotundam invenuerunt elocutionem, teste Diodoro Siculo T. II. opp. in vita Lysiae; mixtam adeo ex sublimi et inclinatore seu humili dicendi genere, quam perfectam postea reddidit Demosthenes.*

35) /innehåll/ Jfr Photius, *Bibliothecae*, band VIII, kap. 263 om Isaeus: *Il a imité Lysias, dont il fut aussi élevé. Son imitation est prouvée par l'agacement des mots et par son habileté dans les données des faits; c'est par là, en effet, que ses discours offrent leurs ressemblances avec ceux de l'autre orateur, à tel point qu'à moins de les examiner et de les étudier longuement, on ne pourrait reconnaître la différence de style des deux séries de discours, sauf toutefois dans les figures. Isée, en effet, fut le premier à employer des figures et à tourner sa pensée vers les affaires publiques, imité surtout en cela par Démosthène qui fut son élève.* Citat ur Photius *Bibliothèque*, Tome VIII, Texte établi et traduit par René Henry, Paris 1977.

Latinsk text ur Photius 1653: *Lysiam autem potissimum imitatus est, cuius et discipulus fuit. Imitatum vero illum fuisse arguit nominum concinnitas et rerum gravitas. Sic enim orationes illius Lysias imitantur, ut nisi quis diligenter attendat, utriusque styli differentiam vix dignoscat, schemata si excipias. Etenim primus Isaeus schemata adhibuit, et animum ad civilem artem convertit, quod maxime Demosthenes, illius discipulus, imitatus est.*

Hos Photius, bok VIII, 262 (Om Lysias) finns också en beskrivning av Lysias stil (men inget om att han skulle de facto ha uppfunnit mellanstilen): *Son style est travaillé jusqu'à un excès de perfection. Et, en un mot, toute son éloquence mérite l'admiration pour ses figures, ses pensées, ses mots et leur agacement harmonieux, l'invention et l'ordonnance des arguments et des raisonnements.* Henry 1977, s. 51.

Latinsk text ur Photius 1653: *Nam simpliciter et casu ut res dat se dicere videtur assurgit tamen ornatu in immensum, estque*

oratio eius et propter schematum digna admiratione et propter sensum et verba et concinnam horum compositionem et inventionem et ordinem enthymematum et epicherematum.

Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae*, s. 100: *Schemata deinde primus invenit Isaeus.*

36) Författarens hänvisning lyder ”*In vitis X Rhetorum T. II opp. f. 451*”, alltså *Vitae decem oratorum*, bok 1, kap. V om Isaeus: *He was the first that used to speak or write figuratively, and that addicted himself to civil matters.* (Goodwin 1878):

37) /innehåll/ Jfr Quintilianus, *Institutio Oratoria*, 2,15,24-32. Här presenteras Platons tankar.

38) /omskrivning/ Fabricius, *Bibliotheca Graeca* 1793, bok 3 *De Platone et ejus scriptis atque interpretibus*. Vår författare hänvisar till kapitel 1 men det kan inte stämma. I kapitel XXIII däremot skriver Fabricius följande om Gorgias: *ΓΟΡΓΙΑΣ ἢ περὶ Ῥητορικῆς, de Rhetorica, ἀνατρεπτικός. In hoc dialogo Socrates cum Gorgia et Polo, Rhetoribus disputans, postquam contendisset rhetoricam nihil aliud esse quam artem persuadendi in foro, ceterisque coetibus, non docendo accurate rei naturam, sed fidem qualemcunque faciendo oratione δημιουργὸν πειστικῆς /(...)/ ἄλλ’ οὐ διδασκαλικῆς, contendit eam parum esse vtilem artem aut praeclaram, sed malam potius κολακείαν corruptricem Πολιτικῆς, nisi ad iustum et bonum referatur; vsum videlicet quendam et peritiam venustatis in dicendo ad voluptatem audientium, et ornandas oratione causas iniustas; itaque pari passu ambulare cum Sophistica, ὀψοποιητικῆ, et fucatoria sive κομωτικῆ quae et ipsae voluptatem sectentur solam, corrumpantque νομοθετικὴν et medicam artem ac gymnasticen.*

39) /omskrivning/ Vossius, *De Rhetoricae Natura et Constitutione* 1658, kap. II, s. 20-21. Vossius har här en längre text om detta, som vår författare har låtit sig inspireras av.

40) /innehåll/ Jfr Quintilianus, *Institutio oratoria*, 2,15,28-29.

41) /omskrivning/ Jfr Baillet, *Jugemens des Savans* 1725, Tome 8, Premiere Partie, s. 4: *Ce n'est, dit-il, ni pour la gloire de bien dire,*

ni même pour celle de bien faire, qu'il faut risquer tant de peine; c'est dans la vue de plaire aux Dieux, qui sont nos maîtres, et à qui on plaît en faisant bien.

42) /innehåll/ Ibid., s. 3: *Enfin, selon Platon, il faut connoître le caractere de ceux à qui on parle, afin de leur proposer nos pensées d'une maniere convenable.* Och vidare s. 4: *La genie et la science donnent les idées des choses pour les définir, et en font connoître les especes ou les parties, tant pour les diviser, que pour les ranger. Par la définition du sujet, on donne un centre à toutes les parties du discours, on y répand la lumiere, on en bannit les choses étrangères, on fixe l'esprit de l'auditeur, et l'on donne un fondement solide à toutes ses preuves. Par la division, on distingue dans son objet, comme dans un corps, la droite et la gauche, le fort et le foible, le bon et le mauvais, ou même diverses vertus, ou au contraire differens vices. Platon comprend toutes ces choses quelques fois sous le nom de la Dialectique, faculté admirable /.../.*

43) /citat/ Vår författare hänvisar här först till 'Lib. III, n. LIX in Platone'. Detta kommer från Diogenes Laërtios, *Lives of eminent Philosophers* (3.93-94); där ägnas hela bok III åt Platon. Därefter ges en hänvisning till Wowerus, *De Polymathia tractatio* 1665, kap. XXI (s. 249): *Plato apud Diogenem Laërtium sex ejus partes facit: προτροπήν, ἀποτροπήν, κατηγορίαν, ἀπολογία, ἐγκώμιον καὶ ψόγος.*

44) /innehåll/ Jfr Vossius, *De Rhetoricae Natura et Constitutione* 1658, kap. IX, s. 62: *Sed minime nobis praetereundus est Plato, cujus exstat elegans dialogus de Rhetorica, qui Gorgias inscribitur. Nam licet in eo non agat δογματικῶς, tradendo praecepta communia, quibus ab incunabulis formetur orator /.../, naturam artis egregie explicat; dum et materiem et genuinum artis finem adversus Sofistas ostendit, qui naturam atque usum Rhetorices plane pervertebant.*

§ V

a) De la recherche de la verite livr. V, cap. 2, p. 15. b) Cfr Jugemens des Savans et c. p. m. 45. c) Lib. V.C.I. n. XII

in Aristotele. d) Morh. Polyhist. T. I. lib. VI C. 1. §.II. e) Arist. Rhet. I. C. I et II. f) Ibid. C. 2. g) De nat. et constit. Rhet. C. 7 p.m. 53. h) Comment. in Lib. I. Top. i) Adv. Mathemat. ubi Philosophia disputat. k) Cfr Voss c.l. C. IV. p. 30. l) Mag. Plenning in dissert. de Log. V. et N. m) Aristot. c. I. lib. I. C.2. n) Ibid. C. 3. o) Ibid. C. 2. p) Pasch. de inventis Nov. antiquis C.II. § XXI. p.m. 73. q) Rhet. I C. 1. r) Ibid. s) Instit. Orat. Lib. V. C. X. t) Ct I (citato loco). Liv. V. C.2. u) Instit. Orat. T. I. L. II. C. XIV. § XII p.m. 309. v) Ibid T. II. Lib. V. C. I. § III p. 265. w) Aristot. Rhet. L.I.C. 1. x) De Nat. et Constit Rhet. C. XVII. p. 117. y) Rhet. L. III C. 1. z) Instit. Orat. Lib. II C. XVI. a) Arist. l.c. (loco citato)

45) /innehåll/ Malebranche, *De la recherche de la vérité* 1688, bok V, kap. II Livre cinquieme des passions (s. 479): *Pour ceux qui aiment les lire en grec, que de les apprendre par quelques réflexions sur ce qui se passe devant leurs yeux, ils peuvent lire le seconde livre de la Rhétorique d'Aristote. C'est je crois le meilleur ouvrage de ce philosophe, parce qu'il y dit peu de choses dans lesquelles on se puisse tromper, et qu'il hasarde rarement de prouver ce qu'il y avance.*

Den franske utgivaren, Francisque Bouillier, påpekar i en not att Malebranche här dryper av sarkasm och ironi.

46) /innehåll/ Jfr Baillet, *Jugemens des Savans* 1725, Tome 8, Premiere Partie, p. 45-46: *Il y a des Auteurs qui vont plus loin. Ils disent qu'à reprendre ce qu'il y a d'Aristote dans les Dialogues de Ciceron, et ce que cet Orateur en a traduit quelquefois mot pour mot, il ne lui resteroit presque plus rien. Aussi Paul Beni fait-il une Dissertation exprès pour examiner si, sur ce point, Ciceron n'est point plagiaire; comme si cette accusation pouvoit avoir lieu contre un Auteur qui indique les sources ou il puise, et qui traite les choses d'une manière si differente!*

47) /innehåll/ Författaren hänvisar till 'Lib. V.C.I. n. XII in Aristotele'. Hos Diogenes Laërtios, *Lives of eminent philosophers*, bok

5 (vilken inleds med Aristoteles), kap. 23-24, finns en förteckning över Aristoteles verk, där det angående Retoriken står: *Two books of the Art of Rhetoric* (Hicks 1925).

48) /citat/ Morhofius, *Polyhistor* 1695, Vol. 1, bok VI *Oratorius*, kap. 1 *De scriptoribus Rhetoricis: Sed vero inter Graecos etiam rhetores late regnum tenet optimus maximusque eloquentiae magister Aristoteles, quo viro nemo plenius, in ista brevitae subtiliusque artem oratoriam tradit, quam exigua trium librorum mole fere omnem exhaustam cernas: excepta solum figurarum doctrina, quae ab ipso non est exculta; neque Characterum diversitas, in quibus ceteri post Aristotelem praeclaram operam posuerunt.*

49) /innehåll/ Aristoteles, *Retoriken*, bok 1, kap. 1 och 2. Aristoteles inleder det första kapitlet i bok 1 med att konstatera att ”retoriken är en motsvarighet (antistrofos) till dialektiken” och återkommer till detta i det följande. Akujärvi 2012, s. 65.

50) /innehåll/ Ibid. Aristoteles skriver i bok 1, 3: Som det är nu, har författare till läroböcker om tal arbetat med en liten del av ämnet. Det är endast övertalningsmedlen (pistis) som hör till konsten; allt annat är bisaker. Akujärvi 2012, s. 65.

51) /omskrivning/ Vossius, *De Rhetoricae Natura et Constitutione* 1658, kap. VII, s. 53: *Qui adversam tuentur sententiam, ii nobis, tamquam murum Semiramidis, opponunt Aristotelis locum, in quo Rhetoricam disertim facit μόριον τῆς Διαλεκτικῆς, partem Dialecticae. Verum hic Aristotelis locus non κατὰ ξηροῦ sine uncto, quod dicitur, sed cum interpretationis quasi condimento accipi debet. Neque enim id proprie intellegi debere, argumento est, quod non contentus dixisse, μόριον τῆς Διαλεκτικῆς, continuo subjicit, καὶ ὁμοίωμα, et simulacrum. Quo significat quandam habere cum Dialectica similitudinem. Nempe παχύτερος pinguiori Minerva, loquitur Aristoteles: neque aliud eo innuit loco, quam, quia Rhetorica argumentationem a Dialectica mutuatur, iccirco, si non simpliciter, at eo respectu; ac, si non partem, at quasi particulam videri. Sane hoc pacto, non Logicae modo, sed et τῆς Πολιτικῆς μόριον recte dicitur; quod eodem ex Aristotele comprobatur.*

52) (se not 54) Alexander Aphrodisiensis, *Commentaria in Libro I Topicorum*.

53) (se not 54) Författarens hänvisning, vid namnet Sextus Empiricus, lyder 'Adversus Mathematicos, ubi Philosophia disputat.' Här avses dock Sextus Empiricus: *Against the Logicians*, Bok 1.

54) /citat/ Jfr Vossius, *De Rhetoricae Natura et Constitutione* 1658, kap. IV. p. 29-30: *sed et Rhetoricen iccirco Dialectices ἀντίτροπον statuit; quod est similem ejusdemque materiae*. Lösningen på not 52 och 53 ovan finns längre ned på sidan 30 i Vossius text: *Sed cum id, (quidquid contra Victorium Majoragius dicat) magis contrarietatem ostendat, quam similitudinem, de qua Aristoteles agit, (ut liquido probant, tum rationes, quas subtextit, quod utraque facultas versetur circa res omnes, utraque ab omnibus quodammodo cognoscatur, pluraque alia, quae inibi affert: tum inprimis, quod Rhetoricam post desertim vocet Dialecticae ὁμοίωμα similitudinem) rectius profecto Alexander Aphrodisiensis comment. in lib. I Top. et Sextus Empiricus adversus Mathematicos, ubi de Philosophia disputat, interpretantur ἰσότροπον, h. e. circa res easdem versantem. Tota autem aberrant via, qui eo adstruere conantur, Dialecticen et Rhetoricen esse eandem numero disciplinam.*

Vår författare har nog inte läst dessa källor utan skriver helt enkelt av Vossius text här.

55) /citat och omskrivning/ Jfr Plenning, *Specimen academicum de Logica vetere et nova* 1740, s. 43: *Nonnulli quidem adferunt ex mente tamen et Aristotelis Rhetoricam esse partem Dialecticae; quod vero gratis dictum observavit Vossius, cum ipse Aristoteles loco, quod Rhetoricam μῦριον τῆς διαλεκτικῆς pronunciat, subjiciat continuo, καὶ ὁμοίωμα, quo ipso significarit, eam, instar cujusdam particulae, circa τὰ πιθανὰ, qua talia, versantis, habere quandam cum Dialectica tantum similitudinem.*

56) /citat/ Aristoteles, *Retoriken*, bok 1, 2, 1: *Låt retoriken vara en förmåga (dynamis) att i varje enskilt fall uppfatta det som kan vara övertygande eller övertalande.* Akujärvi 2012, s. 69.

57) /innehåll/ Ibid. bok 1,3,3: Därför verkar det nödvändigtvis finnas tre genrer av retoriska tal, nämligen rådgivande tal, juridiska tal och uppvisningstal. Akujärvi 2012, s. 75.

58) /innehåll/ Ibid. Se inledningen till kapitel 3 i bok 1, Akujärvi 2012, s. 75.

59) /citatt och omskrivning/ Georgius Paschius Gedanensis, *De Novis Inventis, quorum accuratiori cultui facem praetulit Antiquitas* 1700, kap. II, De Disciplinarum ac artium liberali institutione et augmentis, §XXI (s. 73-74): *Quam artem attice, scienter, perite, apte, distincte et ornate dicendi Aristoteles professus est primus, scriptis ad Theodecten tribus libris, quibus perfectissime omnia ex intima Philosophia desumptis argumentis, executus est. Libro primo, qui XV capitibus absolvitur, affinitatem ac similitudinem Dialecticae et Rhetoricae ostendit, atque hujus quidem definitionem sistit; cujus officium ac essentiam cum in Persuasionem collocasset, fontes Argumentorum, quibus conciliari possit fides, generales aperit: praecipue vero λόγους oratorios e natura rei magis quam persona dicentis extractos exhibet. Praeterea eodem libro tria pro varietate Auditorum Causarum genera esse docet, et denique horum singulorum objecta, habito imprimis ad diversas Rerumpublicarum formas respectu, exponit. Libro secundo, et prima quidem ejus parte, quae ad Caput XII, usque porrigitur, duo reliqua τοῦ πιθανοῦ momenta de Moribus et Affectibus prolixius exequitur: Parte altera autem a Capite XII usque ad XVIII de Moribus Auditorum agit, docens quomodo ad eos accommodanda sit oratio. Tertia parte, quae duobus Capitibus continetur, Propositiones Communes explicat, quarum quatuor sunt genera, primum de Possibili, secundo de Facto, tertium de Futuro, quartum de Magno. In quarta denique parte adfert Locos Topicos, qui ad quamlibet quaestionem civilem probabiliter tractandam plurimum valent. Cumque Rhetorica aequae ac Dialectica, Contrariorum sit, postremo Capite Fallacia, quoque et speciosa Enthymemata, cum ratione eadem solvendi, monstrat. Tandem posteaquam Libris duobus praecedentibus Doctrinam de Inventionem tradidisset, Librum tertium jam caeteris Artis dicendi partibus, Dis-*

positioni nempe, Elocutioni et Actioni impendit, de Actione quidem et Elocutione primis XII, de Dispositione VII reliquis Capitibus commentatus.

Författaren använder sig alltså i stort sett hela denna passage i sin framställning, bitvis omskrivet och bitvis direkta citat.

60) /innehåll/ Aristoteles, *Retoriken*, bok 1, kapitel 3-8 avhandlar entymemet som övertalningens (pistis) kropp, samt retorikens roll i förhållande till övertalning av domaren. Akujärvi 2012, s. 65-66. Entymemet i sin helhet behandlas i bok 2, 20-26. Akujärvi 2012, s. 157-183.

61) /innehåll/ Ibid.

62) /innehåll/ Quintilianus, *Institutio oratoria*, bok 5, kap. 10. Kapitlet handlar om argumentation (entymem, exemplet, syllogismer, argumentens slag, topiker. I 5,10,17-18 omtalas Aristoteles och Quintilianus säger att han inte skall följa dennes linje. Dock diskuterar Quintilianus nödvändigheten i att studera domarnas känslor, ethos och pathos i bok 6, kap. 2.

63) /innehåll/ Författarens hänvisning lyder 'CtI' (citato loco, d.v.s tidigare citerat ställe). Då noten står vid Malebranches namn avser detta antagligen det kapitel som citerats i not 41. Hela kapitel II, Livre cinquieme des passions, avhandlar ju känslorna och detta utifrån ett kristet perspektiv och, såsom blivit tydligt ovan, inte helt i linje med vad Aristoteles skriver.

64) Quintilianus, *Institutio oratoria*, bok 2, kap. 14. Detta kapitel handlar om hur olika retoriker har definierat retoriken. Jfr dock 5,10,17-18 och not 61.

65) Vår författare har här en hänvisning som är obskyr 'Ibid T. II. Lib. V. C. I. § III p. 265'. (tillagd not) /citat/ Vossius, *De Rhetoricae Natura et Constitutione* 1658, kap. XVII, s. 117: *Sed uti isti mancam nobis, et mutailam artem tradiderunt, ita alii partem in contrariam peccant, qui numerum partium nimis augent.*

66) /citat/ Aristoteles, *Retoriken*, Bok 1, kap.1, §12: *Vidare är det nödvändigt att kunna övertyga om motsatser, precis som med*

sylogismer, inte för att vi skall göra bådadera (man bör inte försöka övertala till dåligheter), utan för att det inte skall vara oss obekant hurdan det är, och för att vi själva skall kunna vederlägga när någon annan använder argument på ett orätt sätt. Akujärvi 2012, s. 68.

67) /omskrivning/ Vossius, *De Rhetoricae Natura et Constitutione* 1658, kap. XVII, s. 117: *Quamquam vero eam, quam dixi, Rhetorices distributionem impense probo: arbitror tamen, neque incommode dividi in partem οὐσιώδη essentialē, sive οἰμα τῆς πίστεως, corpus fidei, et in προσθήκην appendicem, sive τὰ ἔξω τοῦ πράγματος quae extra rem sunt, ut ipsius Aristotelis verbis utar.*

68) /citat/ Aristoteles, *Retoriken*, bok 3, kap.1, d.v.s de inledande orden av bok III: *Det är tre ting som bör avhandlas om talet, för det första de källor ur vilka övertalningsmedlen kommer, för det andra stilen och för det tredje hur man bör disponera talets delar. Akujärvi 2012, s. 187.*

69) Författaren hänvisar till Quintilianus, *Institutio Oratoria* bok 2, kap. 106, som inte finns. I bok 3,3f. diskuterar Quintilianus vilka delar som hör till retoriken enligt olika retoriker.

70) /citat/ Aristoteles, *Retoriken*, bok 3,1,3: /.../ och det tredje är framförandet (*hypokrisis*) som har störst potential och som ännu inte blivit behandlat eftersom det kom in sent också i tragedin och *rhapsodin*. Akujärvi 2012, s. 187.

71) /citat/ Aristoteles, bok 3,1,7: *Att vara en skicklig aktör är något naturgivet och ganska främmande för konsten (atechnos), medan det språkliga uttrycket innefattas av konsten (entechnos). Akujärvi 2012, s. 188.*

§ VI

a) *De Nat. et Constitut. Rhet. C. IX. p.m. 63.* b) *Jugemens des savans etc. p. 84.* c) *Quintil. Institut. Orat. lib. III. C. IV obs. 1.* d) *Lib II c. 15.* e) *Junkerii lineae primae art. Rhet. et Orator p.m. 102.* f) *Epist. 89.* g) *Lib. VII. C. I. n. 34 seq.* h) *Ibid.* i) *Loc. ant. citat.*

72) /omskrivning/ Vossius, *De Rhetoricae Natura et Constitutione* 1658, kap. IX, s. 63: *Hunc secutus Theodectes, quamquam dubitatum jam olim num Θεοδέκτεια ejus essent opus an Aristotelis. Aristotelis aequalis author Rhetoricorum ad Alexandrum, quae Aristoteli falso tribui, jam olim Erasmus monuit praefatione, quam Bebelianae Aristotelis editioni praemittit.*

73) /innehåll/ Jfr Baillet, *Jugemens des savans* 1725. Detta diskuteras i ett kapitel (s. 67f.) med titeln *Anaximene de Lampsaque, Contemporain d'Aristote ou La Rhetorique adressée à Alexandre*. Här inleder Baillet med att konstatera att den inte kan vara skriven av Aristoteles, eftersom dess blomstrande stil är främmande för denne. Dock innehåller den ungefär samma regler och principer, men framställd utan den omsorg och metod som är typisk för Aristoteles. Dessutom berör texten inte betydelsen av karaktär. På sidan 68 förklaras Vossius hållning till denna problematik, med hänvisning till Vossius, *Institutiones Rhetoricae*, Del 1, s. 362.

74) /innehåll/ Quintilianus, *Institutio Oratoria*, 3,4,9. Quintilianus skriver att till species hör sju underavdelningar varav de tre sista (anklagelse, försvar och utfrågning) hör till *genus iudiciale*.

75) /innehåll/ Vår författare hänvisar till Quintilianus, bok 2, kap. 15. Detta nämns i själva verket av Quintilianus i bok 3, kap. 1,15.

76) /citatt/ Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* 1714, s. 102: *Quod vero maxime conspurcabat artem pulcerrimam, erat doctrina Sophistarum et quorundam Philosophorum, arbitrantium necessarium non esse, ut in oratione semper ea proferrentur, quae vera consenda essent, sed imo etiam vero similibus, adeoque fallendi simplices animas occasione dari locum; quod ipse τὸ πιθανὸν, seu probabile, adpellabant.*

77) /innehåll/ Jfr Seneca, *Ad Lucilium Epistulae Morales*, 89,17: *Superest ut rationalem partem philosophiae dividam. Omnis oratio aut continua est aut inter respondentem et interrogantem discissa; hanc διαλεκτικὴν, illam ῥητορικὴν placuit vocari. Ῥητορικὴ verba curat et sensus et ordinem; διαλεκτικὴ in duas partes dividitur, in*

verba et significationes, id est in res quae dicuntur et vocabula quibus dicuntur. Ingens deinde sequitur utriusque divisio.

78) /innehåll/ Jfr Diogenes L, *Lives of eminent philosophers*, bok VII, kap.1, 42 f.: *Now the part which deals with canons or criteria they admit as a means for the discovery of truth, since in the course of it they explain the different kinds of perceptions that we have. And similarly the part about definitions is accepted as a means of recognizing truth, inasmuch as things are apprehended by means of general notions.* (Se vidare not 79).

79) /innehåll/ Ibid.: *Further, by rhetoric they understand the science of speaking well on matters set forth by plain narrative. Rhetoric itself, they say, has three divisions: deliberative, forensic, and panegyric. Rhetoric according to them may be divided into invention of arguments, their expression in words, their arrangement, and delivery; and a rhetorical speech into introduction, narrative, replies to opponents, and peroration.*

80) /innehåll/ Quintilianus, *Institutio oratoria*, 3,1,17-18; här nämns de två författarna.

§ VII

Sveton. de claris Rhetorib. b) Ibid. c) Quint. L.I.C.I. d) Ibid. e) Sveton. l.c. cfr. Clerici ars Crit. P. II. S.I. C. XVII §9 f) Lib. I de oratore. g) Voss. de nat et const. Rh. C. XIII. h) De virili aetate L.L. P. I. C. VI §VII. i) Ibid. P. II C. II §XIX. k) Jugemens des Savans et c. sub. tit. Cicéron. l) Lib. I de invent. m) Lib. II de Oratore c. 10. n) Lib. I de invent. c. 5. o) Lib. II de oratore c. 10. p) de finib. bon. et mal. L. II c. 6.

81) /citat/ Suetonius, *De claris Rhetoribus*, 1,1. (Suetonius 1667, s. 47).

82) /omskrivning/ (tillagd not) Ibid. Plotius avhandlas i kapitel 2,1: *Lucius Plotius Gallus. de hoc Cicero in Epistula ad M. Ticin-*

nium sic refert: Equidem memoria teneo, pueris nobis, primum Latine docere coepisse L. Plotium quendam /.../.

83) /innehåll/ Vår författare hänvisar till Quintilianus 1,1, vilket inte stämmer. Däremot skriver Quintilianus i 3,1,1-19 om grekiska och romerska retorer. I 3,1,19 nämns Marcus Cato Censorius.

84) /innehåll/ Quintilianus, *Institutio Oratoria* 3,1,19.

85) /omskrivning/ Suetonius, *De claris Rhetoribus*, kap. 1,4-5 (s. 48-49): *Sed ratio docendi nec una omnibus, nec singulis eadem semper fuit, quando vario modo quisque discipulos exercuerunt. Nam et dicta praeclare, per omnes figuras, per casus, et apologos, aliter atque aliter exponere, et narrationes tum breviter et presse, tum latius et uberius explicare consueverant: interdum Graecorum scripta convertere, ac viros illustres laudare, vel vituperare; quaedam etiam ad usum communis vitae instituta, tum utilia et necessaria tum pernicioosa et supervacanea ostendere: saepe fabulis fidem firmare, aut historiis demere: quod genus θέσεις et ἀνασκευαί, et κατασκευαί Graeci vocant: donec sensim haec exolverunt, et ad controversiam vertum est. Veteres controversiae aut ex historiis trahebantur, sicut sane nonnullae usque adhuc, aut ex veritate ac re, si qua forte recens accidisset. Jfr också Joannes Clericus, *Ars Critica*, Del 2, sektion 1, kap XVII, §9: *Erant autem variae studiosorum eloquentiae exercitationes. I. Quaedam versabantur circa * Ethica argumenta, et vocabantur θέσεις. Laudabatur virtus, vituperabatur vitium, aut contra; unde natae ἀνασκευαί et κατασκευαί, sic enim vocabant, defensiones et confutationes. 2. Seligebatur (crux) interdum argumentum ex historiis veteribus, aut ex re, si quae forte recens accidisset, laudandum, vel vituperandum; aut ubi quid suadendum, vel dissuadendum erat. Hae exercitationes, Ciceronis tempore, causae vocabantur.**

86) /innehåll/ Jfr Cicero, *De oratore*, bok 1,2,5: *Med tanke på att mina ofullständiga och konstlösa spånor baserade på pojks- och ynglingaårens anteckningshäften knappast är värdiga min nuvarande ålder och den erfarenhet som jag har vunnit efter så många vikti-*

ga tal, har du många gånger sagt dig önska att jag författar något fullödigare och fullständigare arbete i ämnet. Bergh 2008, s. 28.

87) /omskrivning/ Jfr Vossius, *De Rhetoricae Natura et Constitutione* 1658, kap. XIII. Vossius går i detta kapitel igenom retorikens historia i Rom och skriver bland annat att retoriken var förbjuden under vissa perioder. Han diskuterar också olika retoriker, med stort fokus på Cicero och dennes skrifter. Han tar också upp diskussionen om vem som skrivit *Ad Herennium* och reder ut detta med många ord. Vossius menar att det är felaktigt att tillskriva Cicero denna text. Not 87 syftar antagligen på det som kommer efter själva noten, d.v.s. kap. XVIII, s. 91 i citerat verk: *Extant varii ejus de hac arte libri, quos inter ordine primi sunt Libri Rhetoricorum; quomodo hi, qui de Inventione vulgo inscribuntur, cum a Fabio nominantur lib. II, cap. XV et alibi passim, tum Prisciano lib. IX. At vulgatam επιγραφήν non esse a Tullio, clare arguit, quod non de sola in iis Inventione egerit. Si quidem ipse sub exodium (sic!) libri II indicat, plures se quam duos scripsisse Rhetoricorum libros; neque solam Inventionis doctrinam, sed alia quoque iis explicasse.*

Funchius, *De virili aetate Linguae Latinae*, 1721, skriver följande, del I, s. 157: *Procul dubio etiam scripta quaedam in lucem emisit: satis autem nunc oblitterata sunt omnia, ut ipsi tituli, cum operibus interierint, et memoriam sine magno dispendio, et crisin eruditorum fugiant.*

88) /citat och omskrivning/ Jfr Johannes Nicolaus Funchius, *De virili aetate Linguae Latinae* 1721, del 1, kap. VI, §VII. Kapitlet inleds med orden: *De quatuor Rhetoricorum libris Ad Herennium, qui in fronte operum Ciceronis apparent, multi varie disputarunt.* Kapitlet innehåller en lång utredning av olika författares åsikter om detta författarskap och längre ner i kapitlet konstaterar Funchius (s. 331): *Cornificium vidimus esse auctorem.*

89) /innehåll/ Ibid. Del II. Här avses antagligen att Funchius avhandlar Ciceros alla verk i ett antal kapitel.

90) /innehåll/ Jfr Baillet, *Jugemens des savans* 1725, Tome 8, Premiere Partie. Cicero avhandlas s. 218-226.

91) /innehåll/ Jfr Cicero, *De inventione*. Vår författare ger en vag hänvisning till bok 1 och möjligen avses följande passage (7-8): *Aristoteles autem, qui huic arti plurima adiumenta atque ornamenta subministravit, tribus in generibus rerum versari rhetoris officium putavit, demonstrativo, deliberativo, iudiciali. Demonstrativum est, quod tribuitur in alicuius certae personae laudem aut vituperationem; deliberativum, quod positum in disceptatione civili habet in se sententiae dictionem; iudiciale, quod positum in iudicio habet in se accusationem et defensionem aut petitionem et recusationem. Et, quemadmodum nostra quidem fert opinio, oratoris ars et facultas in hac materia tripertita versari existimanda est. Nam Hermagoras quidem nec quid dicat attendere nec quid polliceatur intellegere videtur, qui oratoris materiam in causam et in quaestionem dividat, causam esse dicat rem quae habeat in se controversiam in dicendo positam cum personarum certarum interpositione; quam nos quoque oratori dicimus esse attributam (nam tres eas partes, quas ante diximus, subponimus, iudiciale, deliberativam, demonstrativam).*

92) /innehåll/ Jfr Cicero, *De oratore*, 2,10, 42: Så vitt jag förstår är det fråga om att antingen föra talan i tvister eller ge råd i politiska frågor. Det tredje fallet, som Crassus också berörde och som enligt vad jag fått höra medtogs av Aristoteles själv, som klarlade dessa ting så förträffligt, kan vara av värde en är dock mindre viktigt. Vad syftar du på? frågade Catulus. Lovtal? Det är ju sådana som brukar rubriceras som en tredje kategori tal. Bergh & Piltz 2009, s. 27.

93) /innehåll/ Jfr Cicero, *De inventione*, bok 1, kap. 5-7.

94) /innehåll/ Cicero, *De oratore*, 2,10,41: /.../ att det huvudsakligen finns två typer av frågor som talekonsten befattar sig med, dels generella, dels specifika. Bergh & Piltz 2009, s 27.

95) /innehåll/ Cicero, *De finibus bonorum et malorum*, bok II, kap. 6: *Rhetorice igitur, inquam, nos mavis quam dialectice disputari? Quasi vero, inquit, perpetua oratio rhetorum solum, non*

etiam philosophorum sit. Zenonis est, inquam, hoc Stoici. Omnem vim loquendi, ut iam ante Aristoteles, in duas tributam esse partes, rhetoricam palmae, dialecticam pugni similem esse dicebat, quod latius loquerentur rhetores, dialectici autem compressius.

§ VIII

a) De Claris Rhetoribus. b) De Nat. et Constitut. Rhet. C. XIII. c) Institut. Orat. Lib. I. C. I Lib. II c. ult. L.X.C.I. d) L. c. (loco citato) C. II. e) Exiit Parisiis 1649 cum hac ἐπιγραφῇ Antiqui Rhetores Latini.

96) /innehåll/ Jfr Suetonius, *De Claris Rhetoribus*. Jfr ovan not 81. Suetonius text är i princip en uppräknning av namn på nu för tiden mindre kända retoriker.

97) /innehåll/ Jfr Vossius, *De Rhetoricae Natura et Constitutione* 1658, kap. XIII: Jämför not 87 ovan om Vossius kapitel XIII. Efter en genomgång av klassiska författare fortsätter han framåt i tiden.

98) /innehåll/ Hänvisningen lyder Quintilianus, *Institutio oratoria*, 1,1; 2 och 10,1. I bok 10, 1,35 avhandlas detta: *A philosophorum vero lectione ut essent multa nobis petenda, vitio factum est oratorum, qui quidem illis optima sui operis parte cesserunt. Nam et de iustis, honestis, utilibus, iisque quae sint istis contraria, et de rebus divinis maxime dicunt et argumentantur acriter Stoici, et altercationibus atque interrogationibus oratorem futurum optime Socratici praeparant.*

99) /innehåll/ Vår författare hänvisar till L. c. C. II. Detta visar sig vara Vossius, *De Rhetoricae Natura et Constitutione* 1658, kap. II, s. 19: *Fabius vero ne scribere quidem dubitavit, virtutum vitiorumque doctrinam esse Rhetoricae partem; quod vero Oratores necesse habeant plurima petere a Philosophorum lectione, id vitio factum esse Oratorum, qui quidem illis cesserint optima sui operis parte. Sed quantopere in eo fallatur Quintilianus, nescire non potest, qui sciat, aliud esse intelligendi, aliud dicendi disciplinam: in quo etiam lapsus Tullii, ut qui duo haec distingui vulgo conqueratur, ac eo quidem in libro, in quem se consuluisse ait,*

quicquid de dicendo iudicii haberet. Atque ex his satis patet, quid discriminis sit inter artem Rhetoricam ac facultatem.

100) Vår författares kommentar i noten: *Exiit Parisiis 1649 cum hac ἐπιγραφή Antiqui Rhetores Latini*. D.v.s. Boken utkom i Paris 1649 med titeln *Antiqui Rhetores Latini*.

Del II – *De Rhetorica Nova*

§ II

a) c.l. (citato loco) § XXIII.

101) /citat/ Jfr Rigiderus, *De sensu veri et falsi libri IV* 1722, bok IV, kap. IV, §XXIII: *Nam omne bonum argumentum, quod, ullo modo, in rationem rectam cadit, duplex est, demonstrativum et probabile utrumque Logicum est. Quod si ergo orator, praeter haec, peculiare argumentum sibi proprium velit, nihil concludat oportet, hoc est, erit argumentum non argumentum. Aut ergo Oratorum argumenta nihil discrepant a Logicis, aut non sunt argumenta.*

§ III

a) Andr. Rey Praefat. ad *Rhetoricam Keckermanni*. b) Ibid. c) Keckerman. *Rhetor. P.I. L. I Cap. I*. d) Ibm. e) *Nat. et Constitut. Rhet.* pag. 123. f) *Dedicat operi praemiss.*

102) /citat/ Keckermannus, *Systema Rhetoricae* 1612, Praefatio, skrivet av Andreas Rey a Naglowice, s. 4-5: *In maximis meis votis semper hoc fuit, ut in ista confusione disciplinae Rhetoricae et mira tum perplexitate, tum varietate praeceptorum, aliquis prodiret qui methodice et plene artem hanc diserneret. Sed quis est qui id hactenus fecerit? Sit sane: ego vidi neminem. Fecit ille tamen etiam in hac parte, quantum valetudo non satis firma, occupationes graviore, et publici officii rationes permisere.*

103) /innehåll/ Ibid. Avser hela förordet, s. 4-5, samt delar av citatet ovan.

104) /citat och omskrivning/ Jfr Keckermannus, *Systema Rhetoricae* 1612, Praefatio, s. 5: *Nimirum primam glaciem in ostendanda et tradenda vera Eloquentia fregit: Communes errores Scholarum et Rhetorum detexit: partes ejus confusas, convulsas et a corpore quasi resectas, in ordinem, si quid iudicare possum, redegit; totamque dicendi ac scribendi sic conformavit, ut juvenus breviori et faciliori quam hactenus via ad genuinam et veram Eloquentiam pervenire possit, id divino adiuta beneficio.*

105) /citat och omskrivning/ Jfr Keckermannus, *Systema Rhetoricae* 1612, 1,1,1. Vår författare citerar bitar ur detta kapitel: (s. 11): *Obiectum Rhetoricae, vel minus principiale, vel principiale. Minus principiale obiectum eloquentiae, sive Rhetoricae est intellectus, sive notitia: circa hanc enim Rhetor et Orator secundario est occupatus; et sufficit ei populariter et familiariter docuisse et instruxisse mentes auditorum.* (s. 12): *Principale obiectum Eloquentiae est hominis voluntates et affectus; Praecipue enim Orator respicit ad cor, ut illud commoveat et vario affectu concitet.* (s. 14): *Principialis finis Rhetoricae est concitatio, sive compulsio cordis ad aliquid agendum.* (s. 16): *Internus finis Rhetoricae est oratio; nempe primo quidem meditata et scripta, sed principaliter tamen prolata voce et gestu. Itaque potissimum officium Rhetoris, non est in meditanda aut scribenda, sed in habenda oratione, et per consequens, in orationis formatione, sive inventione, dispositione, exornatione et eloquutione.*

106) /citat/ (tillagd not) Ibid., bok 1, kap. 1, s. 10-11: *Diligenter distinguendae sunt mete eloquentiae a metis Logicae. Nam Logica principaliter respicit mentem ac notitiam humanam, eamque vult plene, perspicue et methodice de rebus docere, atque adeo, res ipsas acuratissime tractare; nec respicit utrum auditor hoc possit capere, necne; sed attendit solummodo naturam, et omnia affert argumenta, quae ad tractationem sive explicationem, sive probationem propositi sui pertinent, sive argumenta illa sint facilia, sive difficilia, sive ab auditore possint intellegi, sive non possint. Orator vero prudenter respicit ac considerat circumstantias personarum, atque ea argumenta solummodo ad explicandam aut pro-*

bandam rem deligit, quae possint intellegi ac capi ab auditoribus, quaeque auditorum corda possint movere et delectare.

I kapitlen XXI–XXXII går Keckermannus igenom hur retoriken ska användas i olika genrer.

107) /innehåll/ Vossius, *De Rhetoricae Natura et Constitutione* 1658, kap. XIX, s. 123. Här avhandlas bland annat Keckermannus.

108) /citat/ *Dedicatio operi praemisso*. D.v.s i förordet till Weisius *Institutiones oratoriae* 1687: *Ipse Vossius, quem inter Rhetores non immerito colimus praecipuum, utinam maluisset cogitare, quid nostro seculo conveniret juvenum studiis, quam quibus laboribus exciperentur, conciliarentur, excusarentur infinita multorum scripta, quibus interdum nihil adesset, praeter superstitiosam Antiquitatis venerationem.*

§ IV

a) Pasch. de inventis Nov-Antiquis C. 2. §. XX. b) Junckeri lin. prim. artis Rhet. et Orat. pag. 105. c) Weisii pars Institutionum Oratoriarum General. §. VI. et VII.

109) /citat och omskrivning/ Jfr Georgius Paschius Gedanensis, *De Novis Inventis, quorum accuratiori cultui facem praetulit Antiquitas* 1700, kap. II, *De Disciplinarum ac artium liberali instauratione et augmentis* §XXI (s. 75): *Ad extremum cum dictum, quod Aristoteles in ultimo libro de Actione Oratoris, h.e. de Voce et gestu totius corporis egerit, legendus hac in parte Ludovicus Cresollius in Opere singulari, quod tribus Libris Lutetiae Parisiorum Anno currentis Seculi XX hoc insignitum titulo edidit: Vacationes Autumnales, sive de perfecta Actione Oratoris et Pronunciatione; ubi magno studio pleraque huc facientia congressit. Quo et Viri Cl. Petri Francii Specimen Eloquentiae Exterioris referendum, in quo Eloquentiam corporis, ut vocat eam Cicero, veluti in ordinem redegit, certisque regulis adstrinxit. Utque illi exemplo praecepta confirmaret, Ciceronis Pro Archia Orationem exhibuit, ejusque omnia membra quo oris habitu, qua vocis*

*flexione, quo corporis gestu motuue pronunciarit aut pronuncian-
da sint, in adjectis cuius colo seu inciso observationibus, ad regu-
las ante traditas compositis, perspicue ostendit.*

110) /citat/ Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* 1714, p. 105: *Augustus autem Buchnerus commutatam dictionem et Ludovicus Cresollius actionem pronunciationemque oratoris in vacationibus suis autumnalibus; primus autem Nicolaus Caussinus docuit formare connexiones sermonis varias, per periodos, membra maiora et minora, perque particulas et formulas figurasque.*

111) /citat och omskrivning/ Junckerus, *Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae* 1714, p. 105: *primus autem Nicolaus Caussinus docuit formare connexiones sermonis varias, per periodos, membra maiora et minora, perque particulas et formulas figurasque. Horum omnium meditamenta collegisse in unum censendus est, et sua quasi fecisse, felicitis vir ingenii successuumque exspectatorum, Christianus Weisius, Rector olim Gymnasij Zittauensis. Is enim, quod illi sparsim obscureque tradiderant, primus redegit in ordinem, aptum omnino pro instituenda iuventute, accommodans pleraque ad usum vitae civilis in aevo praesenti, et ostendens genuinam componendae, solvendaeque et amplificandae, ornandaeque ac connectendae periodi; in qua doctrina, nisi qui probe exercitatus, progredi sane tuto in arte oratoria potest.*

112) /omskrivning/ Jfr Weisius, *Institutiones Oratoriae* 1687. I delen *Oratoriarum pars Generalis, continens Doctrinam Inventionis et elocutionis*, kap. VII, (s. 213-214) skriver Weisius: *Jam prout nostri sunt mores, Orationas habemus vel Scholasticas, quae pertinent ad Cathedram, sive Scholasticam, sive Academiam, vel Politicas, quae requiruntur in Conventibus Hominum Civilibus, vel Ecclesiasticas, quae postulantur a Concionatoribus. Additur genus aliquod mixtum, quod simul in Schola, in Republica, in Ecclesia valere potest.*

Bibliografi

Källor före 1800

- Baillet, Adrien, *Jugemens des savans sur les auteurs qui ont traité de la Rhétorique*, avec un précis de la doctrine de ces auteurs. Par M. Gibert, ancien Recteur de l'Université et Professeur de Rhétorique au College de Mazarin. Tome Huitième. Première Partie. A Amsterdam aux dépens de la Compagnie MDCCXXV (1725).
- Borrichius, Olaus, *Diatriba de causis diversitatis lingvarum*, Quedlinburg 1704.
- Cicero, *Brutus* (se Douglas 1966).
- Cicero, *De inventione* (se Hubbell 1949).
- Cicero, *De finibus bonorum et malorum* (se Reid 1925).
- Cicero, *De oratore libri tres* (se Wilkins 1965).
- Cicero, *Orator* (se Westman 1980).
- Clericus, Johannes, *Ars Critica, in qua ad Studia Linguarum Latinae, Graecae et Hebraicae vis munitur /.../ Editio quinta /.../ Volumen Primum*. Amsterdam 1730.
- de Colonia, Dominicus, *De arte Rhetorica Libri Quinque*, Châlons-sur-Marne 1747.
- Fabricius, Albertus, *Bibliotheca Graeca sive notitia Scriptorum veterum Graecorum /.../ Editio quarta*. Ed. Gottlieb Christopherus Harles. Volumen Tertium, Hamburg 1793.
- Funchius, Johannes Nicolaus, *Tractatus de virili aetate Linguae Latinae /.../ auctore Joh. Nicolao Funchio*. Marburg 1721.
- Junckerus, Christianus, 'IV Lineae primae artis Rhetoricae et Oratoriae' i *Lineae Primae Eruditionis universae et Historiae Philosophicae /.../ a Christiano Juncker Dresdense /.../ Altenburg* 1714.
- Keckermannus, Bartholomeus, *Systema Rhetoricae /.../*. Hannover 1612.

- Malebranche, Nicolas, *De la recherche de la vérité* /.../ Quatrième Edition revüe et augmentée de plusieurs Eclaircissemens. Tome deuxième, Amsterdam 1688.
- Morhofius, Daniel Georgius, *Polyhistor, sive de Notitia Auctorum et rerum Commentarii* /.../ Editio secunda auctior. Lübeck 1695.
- Reggio, Carlo, *Orator Christianus, Caroli Regii e societate Iesu*, Rom 1611.
- Paschius, Georgius, *De novis inventis, quorum accuratiori cultui facem praetulit antiquitas, Tractatus* /.../. Leipzig 1700.
- Philostraus, Flavius, *De vitis Sophistarum libri duo, Antonio Bonfino interprete*, Argentorati (Strassburg), 1516.
- Philostratus (se Wright 1961).
- Photius, *Moriobiblon sive Bibliotheca* /.../. Graece edidit David Hoeschelius /.../. Latine vero reddidit et scholis auxit Andreas Schottus Antverpianus. Rouen 1653.
- Plenning, Johannes, *Specimen academicum de Logica vetere et nova, quod /.../ praeside/.../ Petro Ullén /.../ eruditus examinandum modeste offert stipendiarius regius Johannes Plenning Westmannus, in auditorium Gustavi Major ad diem 26 novembris. Horis antemeridianis*. Uppsala 1740.
- Plutarchus (se Lachenaud 1993).
- Quintilianus (se Butler 1963–1968).
- Rigiderus, Andreas, *Philosophi et Medici, De sensu veri et falsi, libri IV* /.../. Leipzig 1722.
- Seneca (se Reynolds 1965).
- Suetonius Tranquillus, Gaius, 'De Claris Rhetoribus Liber'; i C. *Svetonii Tranquilli Libri II De inlustribus Grammaticis, et Claris Rhetoribus*. Paris 1667.
- Vossius, Gerhardus, *De Rhetoricae natura et constitutione* /.../, Vlacq 1658.
- Walchius, Johannes, Georgius, *Diatribes de praemiis veterum Sophistarum, Rhetorum atque Oratorum* /.../, Jena 1719.
- Valerius Maximus (se Briscoe 1998).
- Weisius, Christianus, *Institutiones Oratoriae ad Praxin hodierni Seculi accommodatae, quibus Progymnasmatibus exercitari queant Tirones, quibusve Exercitiis ipsi proveciores tum ad Eloquentiam Scholasticam, Politicam, Ecclesiasticam tum ad*

Epistolas, quam optime manuduci debeant, Regulis et Exemplis demonstratur /.../. Leipzig 1687.

Wowerus, Joannes, A., *De Polymathia Tractatio* /.../, Leipzig 1665.

Senare källor

Akujärvi, Johanna, *Aristoteles Retoriken*. Översättning, noter och inledning av Johanna Akujärvi. Retorikförlaget, Ödåkra 2012.

Barner, Wilfried, *Barockrhetorik*. Untersuchungen zu ihren Grundlagen. Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1970.

Bergh, Birger, *Marcus Tullius Cicero, Om talaren*, Första boken. Svensk översättning med inledning och kommentarer. Retorikförlaget. Åstorp 2008.

Bergh, Birger & Piltz, Anders, *Marcus Tullius Cicero, Om talaren*. Andra boken. Översättning och kommentar. Retorikförlaget, Ödåkra 2009.

Bolin, Erik, *Om Cicero som matematiker. En 1700-talsdissertation under presidium av Petrus Ekerman*. Inledning, översättning och förklarande noter. Bibliotheca Neolatina Upsaliensis II, Uppsala 2015.

Bouiller, Francisque, *De la recherch de la vérité*, vol 2, Nicolas Ma-lebranche, utg. av Francisque Bouiller, Garnier Frères, 1910.

Briscoe, John, *Valeri Maximi facta et dicta memorabilia. Vol. II, Libri VII-IX* /.../ edidit John Briscoe, Teubner: Stuttgart 1998.

Bury, R. G., *Sextus Empiricus with an English Translation* by the Rev. R. G. Bury. In four volumes. IV Agaist the professors. Harvard University Press 1949.

Butler, H. E., *The Institutio Oratoria of Quintilian*. With an English Translation by H. E. Butler /.../ In four volumes. Harvard University Press 1963–1968.

Douglas, A. E., *M. Tulli Ciceronis Brutus*. Edited by A. E. Douglas. Oxford at the Clarendon Press. 1966.

Flemberg, Johan, *Diogenes Laertios, Berömda filosofers liv och läror*, Atlantis, Stockholm, 2016

Henry, René, *Photius Bibliothèque Tome VIII* (Codices 257-280). Texte établi et traduit par René Henry. Société d'édition "Les Belles Lettres". Paris 1977.

Hicks, R. D. *Diogenes Laërtius, Lives of eminent philosophers*. With an English translation by R. D. Hicks, Vol. I and II. London 1925.

- Hubbell, H. M., *De inventione* /.../ with an English Translation by H. M. Hubbell. The Loeb Classical Library, Harvard University Press 1949.
- Kennedy, George, A., *Classical Rhetoric & its Christian and Secular Tradition from Ancient to Modern Times*. Second edition, revised and enlarged. The University of Northern Carolina Press. Chapel Hill and London 1999.
- Lachenaud, Guy, *Plutarque, Oevres morales*, Tome XII, *Opinions de philosophes*. Texte établi et traduit par Guy Lachenaud, Paris Les Belles Lettres 1993.
- Lagerlöf, Erland, *Lagerlöfs Homeros: Iliaden*. Svenska klassiker utgivna av Svenska Akademien, Malmö 2012.
- Lindberg, Bo, *De lärdes modersmål.*, Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg 1984.
- Lindroth, S., *Svensk Lärdomshistoria. Stormaktstiden*. Stockholm 1975.
- Mack, Peter, *A History of Renaissance Rhetoric 1380-1620*. Oxford-Warburg Studies, Oxford University Press 2011.
- Nordin, Svante, *Filosofins historia. Det västerländska förnuftets äventyr från Thales till postmodernism*. Studentlitteratur 2003.
- Muncktell, Johan Fredric, *Westerås stifts herdaminne. D. 1*. Upsala 1844.
- Piltz, Anders, *Marcus Tullius Cicero Om talaren*. Tredje boken. Svensk översättning med inledning och kommentarer. retorikförlaget, Ödåkra 2009.
- Poulakos, Takis, 'Isocrates' Civic Education and the Question of Doxa' i *Isocrates and Civic Education*, ed. Poulakos, Takis och Depew, David. Univ of Texas Press, Austin 2004.
- Reid, J. S., *M. Tulli Ciceronis De finibus bonorum et malorum*, Libri I, II. Edited by J. S. Reid. Cambridge at the University Press 1925.
- Reynolds, L. D., *L. Annaei Senecae ad Lucilium Epistulae Morales*, recognovit et adnotatione critica instruxit L. D. Reynolds, Tomus II, Libri XIV–XX. Oxford University Press, Oxford 1965.
- Sellberg, Erland, "Disputationsväsendet under stormaktstiden", s. 65-84 i *Idé och lärdom*. Lund 1972.
- Sellberg, Erland, "Två dissertationer och en akademisk kultur i förändring", i "...dessa synnerligen otacksamma främlingar...", red. Johnny Hagberg. Skara stiftshistoriska sällskap, Skara 2016.

- Sjökvist, Peter, ”Att förvalta ett arv – Dissertationerna på Södertörn, nylatin och exemplet Harald Vallerius”, s. 95-119 i: *En bok om böcker och bibliotek: tillägnad Louise Brunes*, Huddinge: Södertörns högskola, 2009.
- Stolpe, Sven, Platon, *Skrifter Bok 1, Sokrates försvarstal ; Kriton ; Euthyfron ; Laches ; Den mindre Hippias ; Gästabudet ; Faidon ; Gorgias*, Atlantis, Stockholm, 2000.
- Vickers, Brian, *In Defence of Rhetoric*. Clarendon Press. Oxford 1998.
- Westman, Rolf, *Orator. M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Fasc. 5 Orator*. Edidit Rolf Westman. Teubner Verlagsgesellschaft. Leipzig 1980.
- Wilkins, Augustus, S., *De oratore libri tres*. With Introduction and Notes by Augustus S. Wilkins. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim 1965.
- Wright, Wilmer, Cave, *Philostratus and Eunapius, The Lives of the Sophists*, with an English translation by Wilmer Cave Wright. Harvard University Press 1961. The Loeb Classical Library.

Bilaga:
Dissertationer om retorik med Petrus
Ekerman som praeses

Nedan har jag samlat titlarna på de dissertationer som Petrus Ekerman presiderade över och som jag har bedömt behandla ämnet retorik på något vis. Urvalet är således subjektivt, men visar ändå på bredden av teman och i synnerhet på mängden av dissertationer i retorik. Syftet med denna översikt är att ge den nyfikna läsaren en möjlighet att se de olika aspekter av retoriken som Ekermans verksamhet tog sig an. Vidare kan man av sammanställningen se hur hans arbete med dissertationer fördelades över åren 1731–1772. Sammanställning är gjord med hjälp av den digitaliserade registreringen av dissertationer som finns på Södertörns högskola. Titlarna är excerperade ur denna databas.

1731

Dissertatio academica, de vi atque virtute eloquentiæ, quam ex consensu ampliss. facultat. philosoph. in reg. acad. Upsaliensi præside ... Petro Ekerman ... publico bonorum examini modeste committit Petrus P. Ekwall, Ostro-Gothus. In auditorio Gustav. maj. ad diem 20 Decembr. anni MDCCXXXI...

1739

Declamator Romanus dissertatione graduali leviter delineatus; quam consent. ampliss. senatu philosoph. Vpsaliens. et moderate submittit, stipendiarius regius Ericus Catonius, Calmariensis. In audit. Gust. maj. d. 27. Junii, horis ante ...

Dissertatio, de laconismo Lipsiano, quam cum consensu ampliss. senatus philosoph. in reg. acad. Vpsaliensi, præside ... Petro Ekerman ... pro gradu publico bonorum examini modeste subijcit Nicolaus Laur. Sörström, Dalia-Wermelandus. In audit. Gust. maj. d. 26 Maji, an. MDCCXXXIX. Horis ante meridiem solitis.

Felicitas seculi Ciceroniani, dissertatione graduale leviter adumbrata; quam, consent. ampliss. senatu philosoph. Upsaliens. et moderante ... Petro Ekerman ... publicæ censuræ modeste subijcit, alumnus regius Carolus Sundholm, West-Gothus. In audit. Gust. majori ad d. X. Novemb. anni MDCCXXXIX. Horis ante meridiem solitis.

Meditationes de ratione lingvæ Latinæ pueris tradendi, quas, ex consensu ampliss. facultat. philosoph. in reg. acad. Upsaliensi præside ... Petro Ekerman ... pro gradu, publico examini modeste submittit stipendiarius regius Ericus M. Walbom, Ostro-Gothus. In auditorio Gustav. maj. ad 8 diem Decembr. an. MDCCXXXIX. Horis ante meridiem solitis.

Specimen academicum, de nexu eloquentiæ cum philosophia, quod ex consensu amplissimæ facult. philos. in regia academ. Vpsaliensi præside ... Petro Ekerman ... publice ventilandum sistit Magnus Warelius, Westro-Gothus. In audit. Gustav. major. ad diem 7. Novembr. anni MDCCXXXIX. Horis ante meridiem solitis.

Dissertatio academica, de excessu subtilitatis rhetoriæ, quam, consentiente ampliss. senatu philosophico in reg. acad. Upsaliensi, præside ... Petro Ekerman ... pro gradu publice examinandam sistit stipendiarius regius, Albrechtus J. Malmberg, Nycop. Sudermannus. In audit. Carol. major. d. 7. Decembr. ann. MDCCXXXIX. Horis ante meridiem solitis.

1740

Dissertatio gradualis, de adagiis, quam, ex consensu ampliss. facult. philosoph. in regia academia Vpsaliensi, præside ... Petro Ekerman ... publico examini modeste submittit Carolus Fäger-

sten West-Gothus. In audit. Carol. major. die X Aprilis, an. MDCCXL. Horis, ante meridiem, solitis.

Dissertatio gradualis, ingenium oratorium leviter adumbratura, quam suffragante ampliss. facultat. philosoph. in regia academia Upsal. præside ... Petro Ekerman ... publice examinandam modeste sistit Samuel Hierstedt, Ostro-Gothus. In audit. Carol. maj. die 22. Mart. anni MDCCXL. Horis, ante meridiem, solitis.

Dissertatio gradualis, de studio veterum recitandi, quam, cum consensu ampliss. facultatis philosoph. in illustri academ. Upsal. præside ... Petro Ekerman ... publicæ bonorum censuræ modeste committit, s:æ r:æ m:tis alumnus, Georgius Vougt, Gestricus. In audit. Carol. maj. ad d. 21. Maji, anni MDCCXL. Horis, ante meridiem, solitis.

Specimen academicum, crisin Latinam leviter adumbraturum; quod suffragante ampliss. facult. philosoph. in regia academia Vpsaliensi, sub moderamine ... Petri Ekerman ... publicæ candidorum censuræ modeste subjicit s:æ r:æ m:tis alumnus, Olavus E. Roswall, Calmarniensis. [sic] In audit. Carol. maj. ad diem 24 April. a. r. s. MDCCXL. Horis, ante meridiem, solitis.

Dissertatio historico-literaria, Demosthenem oratorum principem, leviter adumbratura; quam ex suffragio ampliss. ordinis philosoph. in illustri academia Vpsaliensi, præside ... Petro Ekerman ... candidæ bonorum censuræ modeste committit stipendiarius regius Jonas H. Rosling, Ostro-Gothus. In audit. Carol. majori die 12. Decemb. anni MDCCXL. Horis ante meridiem solitis.

Exercitium academicum, de dignitate veterum grammaticorum, quod adprobante & consent. ampliss. facult. philos. in inclita academia Upsaliensi, præside ... Petro Ekerman ... publico examini modeste committit Matthias Diurdahl, Dalekarlus. In audit. Carol. major. ad diem 30. Maji, anno MDCCXL. Horis, post meridiem, solitis.

Dissertatio academica, de campo rhetorum, quam, consentiente ampliss. facult. philosoph. in regia academia Vpsaliensi, præside

... Petro Ekerman ... publice examinandam modeste sistit stipendiarius regius, Johannes B. Norlin, Smolandus. In audit. Carol. major. d. 14 April. an. MDCCXL. Horis, ante meridiem, solitis.

Dissertatio gradualis, de principiis oratoriae psychologicis, quam, consentiente ampliss. facult. philosoph. in regia academia Vpsaliensi, præsiede ... Petro Ekerman ... ad publicum examen modeste defert, stipendiarius Stieglerianus, Johannes P. Alm, Stockholmiensis. In audit. Gustav. maj. ad diem 5 Maji, anni MDCCXL. Horis, ante meridiem, solitis.

Specimen academicum, de eloquentia juridica, quod consent. ampliss. facult. philos. in reg. Upsaliens. athen. illust. sub auspiciis ... Petri Ekerman ... candido bonorum examini modeste submittit ... Svanto Erici Myrin, Upsaliensis. In audit. Carol. maj. hor. a. m. consvetis, d. XXXI. Mart...

1741

Dissertatio principium et fontem oraculorum sistens, quam adprobante ampliss. facult. philosoph. in alma Upsaliensi academia, sub præsidio ... Petri Ekerman ... publicæ bonorum censuræ modeste submittit Petrus Ekelund, Olavi fil. Wermelandus. In audit. Gustav. major. d. 6. Junii, anno MDCC...

Dissertatio academica, dictum Cæsarianum: delectus verborum est origo eloquentiæ, breviter proponens, quam ex consensu ampliss. facult. philosoph. in regia academia Vpsaliensi, moderante ... Petro Ekerman ... eruditus publice ventilandam modeste offert s:æ r:æ m:tis alumnus Jonas Östlund O...

Specimine academico, dignitas oratoriae, leviter adumbrata; cujus partem priorem, ex suffragio amplissimi senat. philos. in illustri ad Salam academia, sub præsidio ... Petri Ekerman ... publico eruditorum examini modeste submittit alumnus regius Magnus Leverin, Månsson. Uplandus. In auditor. Carol. major. ad diem XVIII. Novemb. anni MDCCXLI. Horis, ante meridiem, solitis.

Dissertatio academica, de necessitate eloquentiæ in cathedra ecclesiastica, cujus partem priorem, permittente ampliss. facult. philos. in illustri ad Salam athenæo, sub præsidio ... Petri Ekerman ... candido bonorum examini modeste committit Sveno S. Noring, Westro-Gothus. In audit. Gustav. major. ad diem [XX] Maji, anni MDCCXLI. Horis, ante meridiem, consuetis.

Dissertatio academica, merita Philippi Melanchthonis in eloquentiam leviter delineatura, quam, adnuente incluto collegio philosophico in regia academia Upsaliensi, sub præsidio ... Petri Ekerman ... publico examini modeste committit Carolus Axelius Een, Sudermannus. In auditor. Gustav. majori d. 20 Junii, anno MDCCXLI. Horis ante meridiem solitis.

1742

Specimen academicum, de ortu et progressu progymnasmatum, quod consentiente ampliss. facult. philosoph. in regia academia Vpsaliensi, præside ... Petro Ekerman ... ad publicum bonorum examen modeste defert Gabriel Sörman, Smolandus. In auditorio Gustav. maj. d. 14. Junii ann. MDCCXLII. Horis ante meridiem solitis.

Dissertatio academica, de auctoribus classicis Latinis, quam ex suffragio ampliss. facult. philosoph. in regia academia Vpsaliensi, præside ... Petro Ekerman ... pro gradu eruditus examinandam modeste defert Olavus Hedenstedt, Medelpadus, in aud. Gustav. maj. ad diem XXXI. Martii. An. MDCCXLII. Horis ante meridiem solitis.

Dissertatio historico-literaria, Hortensium principem eloquentiæ leviter delineatura, quam cum consensu amplissimi senat. philos. in regia academia Vpsaliensi, præside ... Petro Ekerman ... ad publicum examen modeste defert Carolus Edström, Helsingus. In audit. Gustav. maj. ad diem 15. Dec...

1743

Dissertatio gradualis, de usu et adplicatione rhetoricæ, quam, consentiente ampliss. senatu philosophico in regia academia Upsaliensi, præside ... Petro Ekerman ... publice examinandam sistit Andreas Northman, West-Gothus. In audit. Gustav. maj. d. [5.] Februarii ann. MDCCXLIII. Horis ante meridiem solitis.

Dissertatio academica de eloquentia naturali, quam, consentiente amplissimo senatu philosoph. in regia academia Upsaliensi, sub præsidio ... Petri Ekerman ... pro gradu, publico eruditorum examini modeste committit, stipendiarius regius, Jonas H. Rosling, Ostro-Gothus. In auditorio Gustav. majori, ad d. XXIII. Martii, anni MDCCXLIII. Horis ante meridiem solitis.

Specimine academico, dignitas oratoriæ, leviter adumbrata; cujus partem posteriorem, ex suffragio amplissimi senat. philos. in illustri ad Salam academia, sub præsidio ... Petri Ekerman ... pro gradu, publico eruditorum examini modeste submittit alumnus Zedritzianus Magnus Leverin, Månsson. Uplandus. In auditor. Carol. major. ad diem XXVIII. Maji, anni MDCCXLIII. Horis, ante meridiem, solitis.

Exercitium academicum, de pondere argumentorum in oratione, quod consensu ampliss. facultat. philosoph. in regia academia Vpsaliensi, sub præsidio ... Petri Ekerman ... ad diem III. Decemb. a. MDCCXLIII. h. a. m. s. in audit. Gustav. majori, publico bonorum examini modeste subjicit Andreas Agerberg, Uplandus.

Dissertatio gradualis, de universalitate eloquentiæ, quam ex consensu ampliss. facult. philosoph. in regia academia Vpsaliensi, sub præsidio ... Petri Ekerman ... publico bonorum examini modeste submittit, stipendiarius regius, Andreas Edbom, Angermannus. In audit. Carol. majori die 30 Martii anni MDCCXLI-II. Horis ante meridiem solitis.

Orator bonus et cordatus, leviter adumbratus, quem ex suffragio ampliss. senatus philos. in regia academia Upsaliensi, præside ... Petro Ekerman ... pro gradu, publicæ censuræ committit Mag-

nus Annerstedt, Smolandus. In auditorio Gustav. major. die 22 Aprilis anno MDCCXLIII. Horis ante meridiem solitis.

Dissertatio Isocratem, patrem eloquentiæ, leviter delineatura; quam, consensu amplissimi ordinis philosophici in regia academia Vpsaliensi, præside ... Petro Ekerman ... publico bonorum examini modeste submittit Andreas Aschegren, Ostro-Gothus. In auditorio Gustaviano majori d. 30 Septembr. anni MDCCXLIII. Horis, ante meridiem, solitis.

Dissertatio historico-literaria, merita Erasmi Roterodami in literas humaniores et eloquentiam, leviter delineans, quam cum consensu ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, moderante ... Petro Ekerman ... pro gradu, publico bonorum examini modeste submittit, Petrus P. Ekwall, Ostro-Gothus. In auditorio Gustav. major. die I. Junii, anni MDCCXLIII. Horis, ante meridiem, consvetis.

Dissertatio gradualis, de tropæis, quam, consensu ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, præside ... Petro Ekerman ... publico examini modeste submittit Jonas Stafrén, Jemti-us. In audit. Gustav. maj. ad diem XVII. Junii, anni MDCCXLIII. Horis, post meridiem, solitis.

Quæstionis philosophicæ, num sexus femineus a cultu literarum sit arcendus? Pars posterior. Quam, adprobante ampliss. facult. philosoph. in alma Vpsaliensi academia, sub præsidio ... Petri Ekerman ... pro gradu publicæ bonorum censuræ modeste submittit s:æ r:æ m:tis alumnus Ericus Joh. Edberg, Westro-Gothus. In audit. Gustav. maj. ad diem 10 Februar. anni MDCCXLIII. Horis, ante meridiem, solitis.

Observationes nonnullæ circa differentiam stili philosophici et oratorii, quas, consentiente ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, sub præsidio ... Petri Ekerman ... pro gradu, publico bonorum examini modeste submittit, alumnus Danckwardtianus, Claudius Joh. Livin, Jon. fil. Ostro-Gothus. In audit. Gustav. min. ad diem XIII. Junii, anni MDCCXLIII. Horis, ante meridiem, solitis.

Dissertationis de rhetorica vetere et nova partem priorem, consentiente ampliss. facult. philosoph. in regia academia Vpsaliensi, sub præsidio ... Petri Ekerman ... eorum, quorum interest, censuræ subjicit Olaus Lindbom Aronsson, Arosia-Westmannus. In aud. Gustav. maj. ad d. XVII Decemb. anni MDCCXLIII. Horis ante meridiem solitis.

Observationes nonnullæ circa differentiam stili philosophici et oratorii, quas, consentiente ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, sub præsidio ... Petri Ekerman ... pro gradu, publico bonorum examini modeste submittit, alumnus Danckwardtianus, Claudius Joh. Livin, Jon...

Eloquentiam Latinam Græcæ discipulam, consentiente amplissima facultate philosoph. ad regiam academiam Upsaliensem, præside ... Petro Ekerman ... dissertatione graduali, publicæ eruditorum censuræ modeste committit alumnus Stieglerianus Jacobus Pauli Ekerman, Ostro-Gothus. In auditorio Gus.

1745

Exercitium academicum, cogitationes nonnullas circa pathologiam oratoriam exhibens; quod consensu ampliss. facult. philosophicæ in regia academia Upsaliensi, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... censuræ publicæ modeste committit, Nicolaus L. Ullbom, Vermelandus. In auditorio Carolino majori d. XII. Junii, anni MDCCXLV. Horis antemeridianis.

Dissertatio academica, de varia fortuna philosophiæ Rameæ in academia Upsaliensi, quam, consent. ampliss. facultat. philosoph. regiae academiae Vpsaliensis, præside ... mag. Petro Ekerman ... publice examinandam modeste proponit Andreas B. Kollinius, Gothoburgensis. In auditorio Carolino maj. d. XXVI. Junii, anni MDCCXLV. Horis, ante meridiem, consuetis.

1746

Dissertatio gradualis, characteres boni oratoris leviter delineans, quam, ex indulgentia amplissimi senat philosoph. in regia academia Upsaliensi, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... can-

dido bonorum examini modeste submittit, alumnus regius, Petrus Strömbom, Mariæstadio V-Gothus. In au...

Dissertationis academicæ, de regno eloquentiæ, pars prior, quam consentiente ampliss. facultat. philosoph. in regia academia Upsaliensi, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... publico examini modeste offert, Samuel Palmærus, Nic. fil. Ostro-Gothus. In audit. Carol. majori, die XII Maji anni MDCCXLIX. Horis post meridiem solitis.

Specimen academicum, parallelismum oratorum Demosthenis & Ciceronis exhibens, quod, consentiente ampliss. facult. philosoph. in illustri ad Salam Athenæo, præside ... mag. Petro Ekerman ... publico bonorum examini modeste offert alumnus regius Abrahamus Fornander, Calmariensis. In auditorio Carolino majori, horis diei XVIII. Junii antemeridianis solitis, anno MDCCXLVI.

Dissertationis de rhetorica vetere et nova partem posteriorem, consensu ampliss. facultat. philosoph. in regia academia Upsaliensi, sub præsidio ... Petri Ekerman ... pro gradu publicæ bonorum censuræ subjicit Olaus Lindbom Aronsson, Arosia-Westmannus. In audit. Carol. majori ad diem 2. Junii, anni MDCCXLVI. Horis, ante meridiem, solitis.

Dissertationem academicam, finem oratoris, exhibentem, consensu ampliss. collegii philosophici in illustri ad Salam Athenæo, sub moderamine ... mag. Petri Ekerman ... pro obtinenda laurea philosophica, candido bonorum examini modeste submittit Laurentius L. Svenonius, Wester-Gothus, In auditorio Gustaviano die Junii, anno MDCCXLVI. Horis solitis.

1747

Specimen graduale, de castitate orationis Latinæ, quod, consensu ampliss. facult. philos. in illustri reg. Athen. Upsaliensi, sub moderamine ... mag. Petri Ekerman ... ad publicum examen modeste defert alumnus Possiethianus, Nicolaus Humble, Christ. fil. Roslagus, in auditorio Carol. Major...

Dissertatio academica, de necessitate argumentorum in oratione docentium, quam, suffragante ampliss. facult. philosoph. in regia academia Vpsaliensi, præside ... Petro Ekerman ... publico bonorum examini modeste, submittit Asmundus Salmodin, Dalia-Vermelandus. In audit. Carol. maj. ad d. XIX. Decemb. Anni MDCCXLVII. Horis, ante meridiem, solitis.

1748

Orator, in praxi occupatus, dissertatione graduale leviter adumbratus, quam, consensu ampliss. facult. philos. in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publicæ bonorum censuræ committit Jacobus Runberg, Ostro-Gothus, in auditorio Carolino majori die XXX. Aprilis, anni MDCCXLVIII. H. A. M. C.

Dissertationem gradualem, qva probatvr Græca cum Latinis in oratore esse conjungenda, adprobant. ampl. facult. philos. in illustri lyceo Upsaliensi, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... publico bonorum examini submittit alumnus regius Benedictus Wettersten Nic. fil. Helsingus. In audit. Carol. maj. die X. Decemb. anni MDCCXLVIII. Horis antemeridianis.

Dissertatio academica, de nexu puritatis et ornatus in oratione, quam suffragio ampliss. senatus philosoph. in illustri academia Vpsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publicæ bonorum disquisitioni modeste submittit Laurentius Tidén, Ostro-Gothus, in auditorio Carolino maj. die 28. Maji anni MDCCXLVIII.

Dissertatio academica, periniqua in eloquentiam judicia explosura, quam, ex suffrag. ampl. fac. philosoph. in illustri academia Upsaliensi, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... publico bonorum examini submittit Petrus Laurentius Sundberg, Ostro-Gothus. In audit. Carol. min. die VIII. Decemb. anni MDCCXLVIII. Horis antemeridianis.

Exercitium academicum, commoda, ex auctoribus classicis Latinis haurienda, leviter adumbrans, quod, consensu ampliss. fac. philosoph. in illustri academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro

Ekerman ... publico examini modeste offert Samuel Loenbom, Sam. fil. Ostro-Gothus. In audit. Carol. min. die XXV. Junii, anni MDCCXLVIII. H. A. M. S.

1749

Dissertatio gradualis, nexum eloquentiæ cum felicitate civili, breviter delineatura, consent. ampliss. senatu. philosoph. in illustri Upsaliensi Athenæo, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... publico examini modeste submittit Gustavus Westbeck, Uplandus. In auditorio Carol. minori die X Junii anni MDCCXLIX. H. P. M. S.

Dissertatio gradualis, de usu et abusu ironiæ, quam, consensu ampliss. senat. philosophici in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publice examinandam sistit stipendiarius regius, Andreas Utterström, Westmannus. In auditorio Carol. majori, ad diem XII. Maji, anni MDCCXLIX. Horis, ante meridiem, solitis.

1750

Ex consensu ampl. facult. philos. Ups. dissertationem philosophicam, de officio oratoris in docendo, præside ... mag. Petro Ekerman ... in audit. Carol. minori, die VI. Junii, horis antemeridianis, publico offert examini Jacobus N. Christiernin. Westmannus.

Dissertatio academica, somnium Hieronymi anticiceronianum sistens, quam, ex consensu ampliss. facult. philosoph. in illustri Upsaliensi lyceo, præside ... mag. Petro Ekerman ... publicæ censuræ modeste defert Adolphus Stenhammar, Vadsteno-Ostrogothus, in audit. Carol. maj. die VII Martii a...

Dissertatio academica de philologo Latino Græci sermonis perito, quam, consentiente ampliss. facult. philos. in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publico bonorum examini modeste committit, stipendiarius Stieglerianus, Petrus Tegnæus, W-Gothus. In audit. Carol. M...

Dissertatio academica, merita Jesuitarum in eloquentiam exhibens, cujus partem priorem, adprobante ampliss. senatu philosophico, in inclito lyceo Upsaliensi, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... publicæ bonorum censuræ modeste submittit Haqvinius Linde Magni fil. Ostro-Gothus. In auditorio Carolino majori ad d. Junii anni MDCCL. Horis, ante meridiem, consuētis.

Dissertatio academica, de necessitate grammatices in oratore futuro, quam, suffragante ampliss. in regia Upsaliensi academia, senatu philosophico, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... ad publicum examen modeste defert Magnus Becklund, Vermelandus die III. Februar. anni MDCCL in auditorio Carolino majori. Horis, ante meridiem, solitis.

Dissertatio academica, requisita stili Latini oratoria leviter adumbrans, quam, cum consensu ampliss. facult. philosoph. Upsaliensis, præsiede ... mag. Petro Ekerman ... publicæ disquisitioni modeste sistit Blechardus J. Aschling, Vikia-Ostrogothus. in audit. Carol. maj. ad diem XVII Febr. anni MDCCL. Horis, ante meridiem, solitis.

Dissertatio academica, de locutione allegorica, quam, suffragante ampliss. facult. philos. in regia academia Upsaliensi, præsiede ... mag. Petro Ekerman ... publico bonorum examini modeste submittit, Johannes Lundgren, Wermelandus. In auditorio Carolino majori ad diem II. Maji anni MDCCL. Horis, ante meridiem, consvetis.

Dissertatio academica, de Dionysio Longino Cassio, ejusque in excelsa oratione præceptis, quam, consensu ampliss. facult. philos. in regia academia Upsaliensi, præsiede ... mag. Petro Ekerman ... publico examini modeste submittit Johan. Ant. Löhngren, Ostro-Gothus. In audit. Carol. maj. ad ...

1751

Exercitium academicum de lingua Latina cultiorum Europæ lingvarum matre, quod, venia amplissimi senat. Phil. Upsaliensis, sub moderamine ... mag. Petri Ekerman ... publico examini

offert Samuel Petri Bogman, Ostro-Gothus, in audit. Carol. maj. ad diem XVIII Dec. A. MDCCLI. H. A. M. S.

Dissertationem academicam, de lumine orationis metaphora, cum consensu ampliss. fac. phil. in reg. acad. Upsaliensi, sub moderamine ... mag. Petri Ekerman ... publico bonorum examini submittit alumnus regius Jacobus Hwalström, Vestro-Gothus. In auditorio Carol. maj. ad diem VII Sept. anni MDCCLI. Horis solitis antemeridianis.

Dissertatio academica de hyperbolica ratione dicendi, quam, consent. ampliss. facultat. philos. in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publico bonorum examini modeste submittit Andreas Drangel, Ostro-Gothus. In audit. Carol. majori die IV Maj. anno MDCCLI horis, ante meridiem, consvetis.

Dissertationem de eloquente, patriæ insigniter profuturo, cum suffragio ampliss. senat. philosoph. in illustri regia Upsaliensi academia, præside ... mag. Petro Ekerman ... ventilandam sistit regius alumnus Gabriel Gabr. Calamnius, Ostrobotniensis, in audit. Carol. majori die 6 Feb. anni MDCCLI. H. A. M. S.

Specimen academicum, connubium eloquentiæ et sapientiæ in signo Hermathenæ adumbrans, quod suffrag. ampliss. senat. philosoph. in regio illustri Athenæo Upsal. sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... publico examini modeste committit Andreas Ekman, Gustafson, Gothoburgensis in auditorio Ca...

Dissertatio academica de eloquentia ex fontibus antiquorum repetenda. Cujus partem priorem, adprobante ampliss. facult. philosoph. in regio illustri Athenæo Upsal. sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... publico bonorum examini modeste submittit Olaus Ol. Swebilius, Calmariensis. In aud. C...

1752

Dissertationis academicæ, de regno eloquentiæ, pars posterior, quam, consent. ampliss. facult. philosoph. in regia academ. Upsaliensi, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... pro gradu, pub-

lico examini modeste offert, Samuel Palmærus, Nic. fil. Ostro-Gothus. In audit. Carol. majori, die XV. April. anni MDCCLII. Horis ante meridiem solitis.

Dissertationis academicæ de usu eloquentiæ in philosophia morali, partem posteriorem, consensu ampl. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... pro gradu, publice examinandam proponit stipendiarius Schedulingianus, Samuel Älf, Ostro-Gothus. In aud. Carol. maj. d. IV Junii, a MDCCLII. H. A. M. S.

Specimen academicum, de usu variationis in praxi eloquentiæ, quod, suffragant. ampl. senat. philosoph. in regio et illustri Athenæo Upsal. sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... publico bonorum examini sistit Carolus Ahlbom, Vermelandus, in auditorio Carol. maj. die 17 Octob. anni MDCCLII. Horis, ante meridiem, solitis.

1753

Specimen academicum, leviter delineans fata eloquentiæ in circulo eruditorum, ex consensu ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi præside ... mag. Petro Ekerman ... publico bonorum examini submittit Joh. Ingemar. Biörk El. fil. Vest-Gothus. In auditor Carol. majori d. XXX....

Dissertatio academica, differentiam dictionis logicæ et rhetoricæ sive oratoriæ exponens, quam, consent. ampliss. fac. philosophica in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... ad publicum examen modeste defert, alumnus Danckvardtianus, Benedictus Biörnlund, Ostro Gothus. In audit. Carol. maj. die XXVIII Junii, anni MDCCLIII, H. A. M. S.

Dissertatio academica, de Nestorea eloquentia, quam, suffragio ampliss. senat. philosoph. in regia. academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publico examini modeste submittit, Salomon Lindgren, Ostro-Gothus. In aud. Carol. maj. d. V. Decemb. ann MDCCLIII. H. A. M. S.

Specimen academicum, de oratione solida et erudita, quod. annuente amplissimo senatu philosoph. In illustri svionum ad Salam Athenæo, præside ... mag. Petro Ekerman ... publicæ bonorum disquisitioni modeste submittit, Magnus Sv. Kihlman, Vermelandus, in auditorio Carolino majori ad diem XXVII Junii anni MDCCLIII, horis ante meridiem consvetis.

1754

Dissertatio academica, robur eloquentiæ, in Hercule Ogmio expressum, breviter adumbratura; quam, ex consens. ampliss. facult. philos. in reg. acad. Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publice ventilandam sistit Olaus Rosell, Dalia-Wermelandus. In audit. Carol. maj. d. XXIII. Decemb. anni MDCCLIV. H. a. m. s.

Dissertatio academica, quantitatem stili romani sistens, quam consensu ampliss. senat. philosoph. in reg. academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publice examinandam modeste submittit Carolus Liljegren, Vestro-Gothus. In audit. Carolin major ad. d. IX. Martii, anni MDCCLIV. H. A. M. S.

Dissertatio academica, robur eloquentiæ, in Hercule Ogmio expressum, breviter adumbratura; quam, ex consens. ampliss. facult. philos. in reg. acad. Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publice ventilandam sistit Olaus Rosell, Dalia-Wermelandus. In audit. Carol. maj. d. XXIII. Decemb. anni MDCCLIV. H. a. m. s.

Dissertatio academica, qualitatem stili Romani continens, quam, ex suffrag. ampliss. senat. philos. in reg. acad. Upsal. præside ... mag. Petro Ekerman ... bonorum examini committit, in auditorio Carol. minori d. XXVI. Junii, a. o. r. MDCCLIV. Clemens Abraham. Bång, Medelpadus. H. A. M. S.

1755

Dissertatio academica, de differentia stili oratorii et poetici, quam ex consensu ampliss. senat. phil. Upsal. sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... publicæ disquisitioni modeste submittit,

Petrus Hulthin, Ostro-Gothus, in aud. Carol. maj. ad diem V Aprilis MDCCLV. Horis ante meridiem consvetis.

Dissertatio academica, de oratore sacro metaphysice docto, quam, consens. ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... ad publicum examen modeste defert Johannes Laur. Bacherus, Gothlandus. In audit. Carol. maj. die XVII. Junii, ann. MDC...

Dissertatio academica, de figura exclamationis rhetorica, quam, consentiente ampliss. facult. philos. in illustri lyceo Upsaliensi, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... publ. ventiland. sistit, Benedictus Gustrin Westmanno-Dalekarlus. In audit. Carol. maj. d. 19 Jun. anni MDCCLV. Horis, ante meridiem, consvetis.

Dissertatio academica, de oratore sacro metaphysice docto, quam, consens. ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... ad publicum examen modeste defert Johannes Laur. Bacherus, Gothlandus. In audit. Carol. maj. die XVII. Junii, ann. MDCCLV. H. P. M. S.

1756

Dissertatio academica, De Epizeuxi, oratoribus, cum profanis, tum sacris, perfamiliari, quam, ex consensu ampliss. facult. philos. in academia regia Upsaliensi, sub præsidio ... Petri Ekerman ... publicae bonorum disquisitioni modeste submittit Fridericus Thollander Svenon. fil. Ostro-Gothus. In audit. Gustaviano ad diem II. Octob. Anni MDCCLVI. H. a. m. s.

Rudimentum academicum tangens aliquot abusus eloquentiæ, quod, consensu incliti colleg. philos. ad r. academ. Upsaliensem, præside ... Petro Ekerman ... examini modeste offert stipendia-tus Stiglerianus Henric G. Brandell Holmiensis. In auditor. Carol. maj. die XXV. Septembr. Anni MDCCLVI. H. A. M. S.

Dissertatio academica, De Epizeuxi, oratoribus, cum profanis, tum sacris, perfamiliari, quam, ex consensu ampliss. facult. philos. in academia regia Upsaliensi, sub præsidio ... Petri Ekerman ... publicae bonorum disquisitioni modeste submittit Fridericus

Thollander Svenon. fil. Ostro-Gothus. In audit. Gustaviano ad diem II. Octob. Anni MDCCLVI. H. a. m. s.

Specimen academicum, objecta eloquentiæ primaria leviter adumbrans, quod consensu ampliss. facult. philos. in regia academia Upsaliensi, sub præsidio ... Petri Ekerman ... ad publicum bonorum examen modeste defert Jahannes Benedict. Buss, Ostro-Gothus. In audit. Gustav. d. XXXI. Mart. ann. MDCCLVI. H. A. M. S.

1757

Dissertatio academica, quid sibi velit climax, sive gradatio rhetorum, breviter ostensura, quam, consensu ampliss. facult. philos. in regia academia Upsaliensi, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... ad examen publicum modeste defert, alumnus regius Martinus Fogelmark, Vestro-Gothus. In audit. Gustaviano d. XVII. Decemb. anni MDCCLVII. H. A. M. S.

Dissertatio academica, oxymoron, argutæ illud orationis decus, leviter adumbratura, quam, ex suffragio ampl. facult. philosophicæ in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publico examini modeste submittit alumnus Oxenstiernianus. Andreas Helstadius, Vestro-Gothus. In auditorio Carol. maj. d. XXVI. Maji anni MDCCLVII. H. A. M. S.

Dissertatio academica, præceptiones perpauculas de eloquutione rhetorica expositura, quam, ex consensu ampliss. facult. philos. in academia regia Upsaliensi, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... examini modeste offert, stipendiarius Ahllöfvianus, Jacobus Crom, Jahannis filius, Arbogia Westmannus, in audit. Carol. maj. ad d. XXI. Novembr. anni MDCCLVII. H. A. M. S.

Dissertatio academica, quid sibi velit climax, sive gradatio rhetorum, breviter ostensura, quam, consensu ampliss. facult. philos. in regia academia Upsaliensi, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... ad examen publicum modeste defert, alumnus regius Martinus Fogelmark, Vestro-Gothus. In audit. Gustaviano d. XVII. Decemb. anni MDCCLVII. H. A. M. S.

1758

Dissertatio academica, originem et usum mythologiæ de cornu copię expositura, quam, consensu ampliss. facult. philosophicæ in illustri. acad. Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publico examini modeste offert stipendiarius regius, Johannes Askelöf, Amundi fil. Ostro-Gothus. In aud. Gust. die [IX] Decembris anni MDCCLVIII.

Dissertatio academica de usu scriptorum Ciceronis politico, quam, consensu ampliss. ordin. philosophici in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... candidæ bonorum censuræ modeste submittit Andreas Backman Vestro-Gothus. In aud. Carol. maj. die V. Octobris anni MDCCLVIII. H. A. M. C.

Dissertatio de lyra Davidis, eloquentiæ palæstra, quam, consensu ampliss. facult. philos. in reg. acad. Upsalensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... pro solitis in philosophia honoribus publico examini modeste committit Fridericus Thollander, Sven. fil. Ostro-Gothus. In audit. Carol. maj. d. V. Maji, anni MDCCLVI-II. H. A. M. S.

Dissertatio academica, an termini technici in polita oratione sint tolerandi, disquirens, quam, ex consensu ampliss. ordinis philos. in academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... In audit. Carol. maj. d. XVIII. Aprilis, anni MDCCLVIII. Pro gradu philosophico publicæ censuræ su...

Dissertatio academica, copiam lingvæ Latinæ leviter adumbratura, quam, ex suffragio ampliss. senat. philos. in illustri svionum, quod Upsaliæ floret, Athenæo, moderante ... mag. Petro Ekerman ... exercitii loco publice defendet Joh. Melch. Schönstedt, Gevalia-gestricius. In auditorio Carolin. maj. ad diem XIX Aprilis, anni MDCCLVIII. H. A. M. S.

Dissertatio academica, usum rhetorices hermenevticum, levi penicillo adumbratura, quam, ex suffrag. ampliss. facult. philos. in reg. acad. Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publicæ disquisitioni examinandam committit Daniel Magnus Ahl-

gren, Sudermannus. In audit. Gustav. d. XXII. Februar. anni MDCCLVIII. H. A. M. S.

Dissertatio de lyra Davidis, eloquentiæ palæstra, quam, consensu ampliss. facult. philos. in reg. acad. Upsalensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... pro solitis in philosophia honoribus publico examini modeste committit Fridericus Thollander, Sven. fil. Ostro-Gothus. In audit. Carol. maj. d. V. Maji, anni MDCCLVI-II. H. A. M. S.

1759

Specimen academicum, incunabula orationis prosæ ac ligatæ perquisiturum, ex suffragio ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsal. præside ... mag. Petro Ekerman ... publico examini modeste offert Petrus Åhrberg, Sudermannus. In auditorio Gustaviano die XXI. Novembris anni MDCCLIX. H. A. M. S.

Exercitatio academica, laudanda et culpanda in Agathocle, Sicilia tyranno, expositura, quam, suffrag. ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publico examini modeste committit Petrus Tidrot Westro-Gothus. In audit. Gustaviano, die XIX De...

Dissertatio academica, de eloquentia legato pernecessaria, quam, consens. ampl. facult. philosoph. in regia academia Upsal. præside ... mag. Petro Ekerman ... bonorum examini modeste comittit alumnus Victorinianus Sveno Laur. Trana, V. Gothus. In audit. Carol. minori d. XXVIII. Maji anni MDCCLIX. H. A. M. S.

Specimen academicum, de brevilocutione Laconica, quod, consentiente ampliss. senat. acad. in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publico examini eruditorum submittit Esaias Altberg, Petri filius. Helsingus. In auditorio Gustaviano die VIII. Decembris anni MDCCLIX. H. A. M. S.

Specimen academicum, de stilo Asiatico ejusque tumore, consensu ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsal. præside ... mag. Petro Ekerman ... publico examini modeste offert

Georgius Joh. Gerdin, Jemtlandus. In auditorio Gustaviano die XXXI. Octobr. anni MDCCLIX. H. A. M. S.

1760

Specimen academicum, de eloquentia Paulina, quod suffrag. ampliss. facult. philos. ad illustre lyceum Upsaliense moderante ... mag. Petro Ekerman ... publicæ censuræ submittit Christophorus Borg Vestmannus in audit. Gustaviano, d XX. Decemb. anni MDCCLX. Horis post meridiem solitis.

Dissertatio gradualis, de latitudine eloquentiæ, quam, consens. ampliss. ordinis philosoph. in regia academia Upsaliensi, moderante ... mag. Petro Ekerman ... publico examini submittit Emmanuel Gustrin, Vestmanno-Dalekarlus. In aud. Car. maj. die XXIII. Decembr. anni MDCCLX. Horis post mer...

Dissertatio academica, de M. T. Cicerone, per Latium, philosophiæ moralis Coryphæo, quam, consensu ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... eruditorum examini modeste submittit, Johannes Berzelius, Ostro-Gothus. In audit. Gustaviano d. XXIX Martii, anni MDCCLX. H. A. M. S.

Dissertatio gradualis, de arte histrionica in usum oratorum, quam, consens. ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, præside ... Petro Ekerman ... publico examini modeste submittit Augustinus Montelius, Roslagus. In audit. Carol. maj. die XI. Octobris anni MDCCLX. H. A. M. S.

1761

Disputatio gradualis, de educatione futuri oratoris recte instituenda, quam, suffrag. ampl. ordine philosophico, ad regiam academiam Upsaliensem, præside ... mag. Petro Ekerman ... publ. bonor. exam. modeste committit. Stipendiarius Ahllöfvianus Petrus Cosswa, Westmannus. In audit. Carol. maj. die XXII. Aprilis anno MDCCLXI. H. A. M. S.

Dissertatio gradualis, de præstantia rhetorices ex titulis honorariis, quam, suffrag. ampliss. facult. philosoph. ad illustre lyceum Upsaliense, præside ... mag. Petro Ekerman ... publicæ censuræ modeste offert stipendiarius Ahllöfvianus, Johannes Kumblin, Vestmannus. In audit. Carol. Maj...

Consent. ampliss. senat. philos. Ups. aphorismos, officium sacri oratoris in dictis bibl. allegandis leviter attingentes, præside ... mag. Petro Ekerman ... in audit. Gustav. d. XII. Junii, anni MDCCLXI, H. P. M. S. Pro gradu philosophico, publico examini modeste subjicit Gudmund Westerstedt, Calmariensis.

Dissertatio gradualis qua, flos orationis Tullianæ, imitatione rhetorum fundatus, leviter delineatur; eamque, consensu ampliss. facult. philosoph. in reg. acad. Upsal. præside ... mag. Petro Ekerman ... publico bonorum examini offert alumnus regius, Johannes Frondell, Vestro Gothus. In audit. Carol. maj. d. XVIII. April. anni MDCCLXI. Horis post meridiem solitis.

Dissertatio academica de Latinitate vulgatæ versionis bibliorum, quam, suffrag. ampliss. facult. philos. in illustri Athenæo Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... In audit. Carol. maj. die VI. Maji, anni MDCCLXI. Horis antemeridianis, pro gradu philosophico, eruditorum examini committit stipendiarius Nesselianus, Andreas Wisell, Fierdhunrensis.

Dissertatio gradualis, qua sal et præstantia stili Attici leviter delineantur; hanc, suffrag. ampliss. facult. philosoph. ad illustre lyceum Upsaliense, præside ... mag. Petro Ekerman ... publicæ censuræ modeste offert in audit. Carol. maj. die II. Maji anni MDCCLXI. H. P. M. S. Johannes Otter, Vestro Gothus.

Expositio adagii pervetusti, varietas delectat, qvam, dissertatione graduali, suffrag. amplissima facult. philos. ad illustre lyceum Upsaliense, præside ... mag. Petro Ekerman ... bonorum censuræ subjicit alumnus Guthermuthianus Engelbertus Jörlin, Bahusia-Gothoburgensis. In auditor. Carol. maj. die XI. Mart, horis antemeridianis anno MDCCLXI.

Ex cons. ampl. facult. philos. Upsal. dissertationem gradualem de necessitate et modo adfectuum movendorum ab oratore sacro, præside ... mag. Petro Ekerman ... in auditor. Carol. maj. die IV Mart. Horis antemeridianis publico offert examini V. D. M. Thomas M. Törner. Gothlandus.

Dissertatio gradualis, ter primum Demosthenicum in oratore, propositura, qvam, consens. ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publico examini modeste submittit, Henricus Wilhelmus Pose Fenno. In audit. Carol. maj. die XI. Aprilis anni MDCCLXI. H. P. M. S.

1762

Dissertatio academica, de M. T. Cicerone jurisconsultissimo, quam, suffragio amplissimi ord. philosoph. ad regiam academiam Upsaliensem, præside ... mag. Petro Ekerman ... publice ventilandam sistit Henric Enbohm, Vermelandus. In audit. Gustavo die XXVI. Junii anni MDCCLXII. Horis ante ...

Dissertatio academica, in judicia variorum de vena poëtica Ciceronis inquisitura, quam, ex consensu ampliss. fac. philosoph. in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publico examini modeste submittit Petrus Pettersson, Vermelandus. In audit. Carol. maj. ad d. XXIV. Novemb. anno MDCCLXII.

Dissertatio academica, argumenta Ciceronis, pro morte non metuenda, breviter expendens, quam, suffragio ampliss. facult. philos. in illustri Athenæo Upsaliensi, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... publice ventilandam sistit Ericus Bergmann, Wermelandus. In aud. Carol. maj. die XXVII. Novembr. anni MDCCLXII.

Specimen academicum, de usu scriptorum Ciceronis psychologico, qvòd consensu ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... publico examini modeste submittit Sveno Strokier, Vermelandus. In audit. Carol. maj. die VII. April. anni MDCCLXII...

Dissertatio academica, de lingua Græca, antiqui Latii eruditis vernacula, quam, consens. ampliss. senatus philosoph. in regia academia Upsaliensi, sub moderamine ... mag. Petri Ekerman ... publico bonor. examini modeste submittit Daniel Benedicti Ekerman Lincopia Ostro-Gothus. In audit. Carol. maj. die XVI. Junii. anni MDCCLXII. H. P. M. S.

1763

Specimen academicum de oratione morata, quod, consensu ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publico examini modeste offert, stipendiarius regius, Petrus Grawallius, Nericius. In audit. Carol. maj. ad d. IV. Maji, anni MDCCLXIII. H. A. M. S.

Dissertatio academica, de moderatore reipublicæ, ad præscriptum Ciceronis, quam, suffragio ampl. senatus philosoph. in illustri Upsaliensi Athenæo, præside ... mag. Petro Ekerman ... publicæ bonorum censuræ committit Petrus Albrecht. Morell, Westro-Gothus. Ad diem XXI decembris anni MDCCLXIII. In audit. Carol. majori H. A. M. C.

Dissertatio academica de Mercurio, eloquentiæ deo ac præside, quam, consens. ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, sub moderamine ... mag. Petri Ekerman ... publico examini modeste offert, Johannes Nibelius Carol. fil. Vestmanus. In audit. Carol. maj. d. XXVIII. Martii, anni MDCCLXIII. H. A. M. S.

Dissertatio academica de ratione memoriæ damnandæ, apud veteres. frequentata. Quam, consensu ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... bonorum examini modeste committit alumnus regius, Laurentius Löhman, in audit. Carol. maj. d. XXVII. Aprilis, anni MDCCLXIII. H. A. M. S.

Dissertationis academicæ de usu auctorum classicorum in stilo Latino perpoliando, pars prior, quam ex consensu ampl. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro

Ekerman ... publico defert examini alumnus regius, Samuel Petrus Lind, Calmariensis, in audit. Gustav. ad d. XXII. Octob. anni MDCCLXIII. H. A. M. C.

1764

Dissertatio gradualis de cantione Mosis Cygnea, et luminibus quidem rhetorum splendidissima, deuteron. XXXII. Qvam, consens. ampliss. facult. philosoph. in reg. academia Upsaliensi, præsiede ... mag. Petro Ekerman ... bonorum censuræ modeste submittit Petrus Fernmark, Wermelandus V. D. M. in audit Gustaviano die XI. April. anni MDCCLXIV. H. A. M. S.

Dissertatio academica, perfectum prosæ eloquentiæ decus, sub principe operis M. T. Cicerone, erupisse, monstratura. Quam, consensu ampliss. senat. philos. sub moderamine ... mag. Petri Ekerman ... in audit. Carol. maj. d. 8. Decembr. anni 1764 idque horis ante meridiem consvetis, publicæ eruditorum censuræ modeste defert alumnus regius Paul. Juringius, Zach. fil. Ostro-Gothus.

Dissertationis academicæ de providentia divina, argumentis Ciceronianis collustrata, particula prior, qvam, consens. ampliss. facult. philosoph. in reg. academi Upsaliensi, sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... publicæ censuræ modeste submittit Jonas Bodin, Ostrogothus. In audit. Carol. maj. d. IV. April. anni MDCCLXIV. H. P. M. S.

Dissertatio gradualis, aphorismos XVII. de prave facundo sistens, quam, consent. ampliss. senat. philosoph. ad regium Upsal. lyceum, præsiede ... mag. Petro Ekerman ... ventilandam modeste defert Daniel Gevalin, Helsingus. In audit. Carol. minor. die IX Junii. anni MDCCLXIV. H. A. M. S.

Dodecas aphorismorum de adminiculis rhetoricis, oratori sacro necessariis, quos, ex indult. ampliss. facult. philosoph. in reg. academia Upsaliensi, præsiede ... mag. Petro Ekerman ... pro laurea philosophica publico bonorum examini subjicit, Johannes

Ekenberg, V. D. M. Fierdhundrensis. In audit. Carol. maj. d. XII. Junii, anni MDCCLXIV. H. A. M. S.

Aphorismorum decas, de observandis in lectione auctorum classicorum, quam, cum consensu ampl. fac. philosoph. in reg. acad. Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... pro gradu philosophico, publico offert examini stipendiarius regius Petrus Petri Fornander, Smolandus. In audit. Carol. maj. die XII. Junii anni MDCCLXIV. H. P. M. S.

Dissertationis gradualis, de usu auctorum classicorum in stilo Latino perpoliando, pars posterior, quam, ex consensu ampl. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publico defert examini alumnus regius, Samuel Petrus Lind, Calmariensis, in aud. Ca...

Dissertatio gradualis, quid sibi velit adagium: omnium horarum homo, expositura, cujus particulam posteriorem consens. ampliss. facult. philosoph. in reg. academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... bonorum censuræ modeste submittit stipendiarius regius Olavus Petri Sundberg, Medelpadus. In audit. Carol. maj. die XXVIII. April. anni MDCCLXIV. H. A. M. S.

Dissertatio academica, cognitione sui et reipublicæ quid quantumque proficiat orator, ostensura, quam, adprobante ampliss. philos. ordine, moderante ... mag. Petro Ekerman ... publico examini submittit Carolus Gustavus Ekmansson, Ostro-Gothus. In audit. Carol. maj. d. XXVIII. Nov. anni MDCCLXIV. Horis ante meridiem solitis.

1767

Dissertatio gradualis, de honoribus et præmiis veterum eloquentiæ cultorum, cujus partem priorem, consent. ampliss. ordine philosoph. in regia acad. Upsaliensi, sub moderamine ... mag. Petri Ekerman ... publico examini modeste submittit stipendiarius regius, Petrus Kindahl Norkopia - Ostrogothus, In audit. Gustaviano die XXX Maji. anni MDCCLXVII. Horis ante meridiem solitis.

Dissertatio gradualis, exhibens monita nonnulla circa eloquentiam, cathedræ ecclesiasticæ adcommodata, quam, consent. ampliss. ord. philosophico in regia acad. Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publicæ bonorum censuræ submittit Christophorus Hambr, Nericius, v. d. m. in auditorio Carol. maj. die VI Junii. anni MDCCLXVII. Horis ante meridiem solitis.

Dissertatio gradualis, de triga, in Latio, oratorum, extemporalitatis fama florecentium, quam, suffragio ampl. facult. philosoph. in regia acad. Upsaliensi, præside mag. Petro Ekerman ... publice examinandam sistit Gustav. Adolph. Reinius, Calmariensis, in aud. Carol. maj. d. XVIII. Apr. anni MDCCLXVII. Horis ante merid. solitis.

Quæstionem philosophicam, an eloquentia plus debeat naturæ, quam arti? Dissertatione graduale enodatam, quam, consensu ampliss. facult. philosoph. in reg. acad. Upsaliensi. præside ... mag. Petro Ekerman ... in audit. Gustaviano, die XXVII Maji. anni MDCCLXVII. H. A. M. S. publice ventilan...

Meletema academicum de parenthyrsō, ab unctiore splendidiorque consuetudine loquendi abhorrente, quod, consensu ampliss. ordinis philosoph. in regio Athenæo Upsal. moderatore ... mag. Petro Ekerman ... publice defensitandum sistit Carolus ad. Fagerroth Calmariensis in audit. Gustaviano d...

1769

Dissertatio gradualis de oratione, ad docendum, delectandum ac permovendum elucubrata, quam, adsentiente amplissima facult. philosophica, in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... publice examinandam offert, alumnus regius Petrus Lindorff, Ostrogothus. In aud. Carol. maj. ad diem XV. Novemb. anni MDCCLXIX. H. A. M. S.

1770

Dissertationem de simplicitate orationis, consensu ampliss. facultat. philosoph. in reg. acad. Ups. sub præsidio ... mag. Petri Ekerman ... pro laurea tuebitur stipendiarius Stieglerianus Jo-

hannes Björk Stockholmsensis, in audit. Carol. maj. die 19 Apr. anni MDCCLXX horis ante meridiem soli...

Dissertatio academica, trinum in perfecto oratore perfectum, sistens, quam, consensu ampliss. facult. philosophicæ, præside ... mag. Petro Ekerman ... publicæ censuræ submittit stipendiarius regius, Samuel Wigius, Ostrogothus. In aud. Carol. maj. die XVI. Julii anni MDCCLXX. H. A. M. S.

Dissertatio gradualis, tō prepon in oratione sacra exhibens, quam consensu ampliss. facultatis. philos. Ups. præside ... mag. Petro Ekerman ... publico examini tradit stipendiarius Stieglirianus, Stockholmiensis, Gustavus Hackman, reg. acad. scient. Holm. adser. in auditorio Carolino majori ad diem 16 Maj. 1770.

Dissertatio academica, verborum curam rerumque sollicitudinem oratori, maximopere commendandam, breviter ostensura, quam consensu amplissimi ordinis philosophici, ad regiam academiam Upsaliens. præside ... mag. Petro Ekerman ... publico examini tradit alumnus regius, Isacus Askegren, Ostrogothus. In aud. Carol. maj. die 23 Junii 1770. H. A. M. S.

1772

De vi et efficacia temperamentorum in formando oratore, dissertatio academica. Cujus partem posteriorem, consensu ampliss. facultat. philosoph. in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... fac. philosophicæ h. t. decano. Publico subjicit examini Samuel J. Öhrling, Lappo...

Disputatio academica, veritatem effati Ciceroniani: nihil est simul et inventum, et perfectum, defensitura, quam, consensu amplissimæ facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, præside ... mag. Petro Ekerman ... placidæ bonorum disquisitioni subjicit alumnus regius. Hans Lundberg, Wilh. fil. Sudermannus. In audit. Carol. maj. d. XXIX. Junii, a. MDCCLXXII. Horis post merid. consvet.

Södertörn retoriska studier

1. Fischer, Otto, *Mynt i Ciceros sopor: Retorikens och värtalighetens status i 1700-talets svenska diskussion*, 2013.
2. Stagnell, Alexander, *Etik, retorik, politik: Till tvetydighetens lov*, 2013.
3. Bengtson, Erik & Buhre, Frida (red.), *Förledd och förtjust: Andra generationens retorikvetare tar ordet*, 2015.
4. Wolrath Söderberg, Maria, *Aristoteles retoriska toposlära – En verktygsrepertoar för fronesis*, 2017.
5. Ström, Annika (red.), *En frånvarandes samtal med en frånvarande: Bröderna Daniel, Carl och Gustav Gyldenstolpes brev till Nils Gyldenstolpe 1660–1679. Utgåva av latinsk text i urval, översättning samt inledning av Annika Ström*, 2017.
6. Ström, Annika (red.), *De Rhetorica Vetere et Nova: Två dissertationer om retorikens historia (1743 och 1746). Utgåva av latinsk text i urval, översättning samt inledning av Annika Ström*, 2018.

Under tidigmodern tid i Sverige utvecklades på universiteten föregångarna till dagens akademiska avhandlingar. Dessa så kallade dissertationer speglar den dåtida normen för vetenskapligt skrivande och utgör lärdomsprov från den akademiska världen som den såg ut under 1600- och 1700-talen.

I fokus står två dissertationer, framlagda vid Uppsala universitet av magister Olof Lindbom, med professor Petrus Ekerman som preses. De rör sig om två separata tryck från 1700-talets första hälft, vilka tillsammans tar sig an att diskutera retorikens historia. I den första delen (1743) avhandlas den gamla retoriken, det vill säga den klassiska grekiska och romerska traditionen och exempelvis Platon, Aristoteles och Cicero. I den andra delen (1746) tar framställningen avstamp i 1500-talet och retorikern och filosofen Petrus Ramus och presenterar sedan den senare retoriska traditionen.

Dessa avhandlingar tillgängliggörs här i form av en utgåva av den latinska texten tillsammans med en översättning. Författarens egna noter till texten förklaras i en kommentar. I ett inledande avsnitt diskuteras dissertationernas kontext och även de källor som används i dissertationerna. Denna bok vill, utöver att tillgängliggöra texterna, även ge insyn i den dåtida bilden av retorik som lära och också synliggöra hur dessa dissertationer skrevs.

Södertörns högskola | sh.se/skriftserier | publications@sh.se

